

Felső Magyar Országi

MINNERVA.

FOLKÓ-ÍRÁS.

1825.

Opto tibi vultum multa et praeclara minantis.

Horatius.

3^{dik} Negyed.

JÚLIUSZ, AUGUSZTUSZ, SZEPTEMBER.

A Felső Kir. Magyar Helytartó Tanáts' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

ELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ ÉS ÁROS' BETŰVEL 'SKÖLTSÉGEIN.

KECSKEMÉT TH. VÁROS
KÖNYVTÁRA

Él Magyar, áll Buda még!

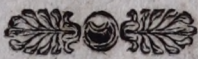
KISFALUDY KÁROLY.

GALÁNTVAI
HERCEG ESZTERHÁZY PÁL
EDELSTÄTTENNEK HERCEGI'S FRAKNÓNAK ÖRÖKÖS GRÓFJA
MAGYAR ORSZÁGI NÁDOR-ISPÁN.
SZÜL. MDCXXXV. SZEPT' 8^d, MEGHALT MDCCXIII MÁRT. 26^d.

Trentsensky' Kömetsző Intézetében.

KECSKEMÉT TH. VÁROS
KÖNYVTÁRA

GALANTHAI ESZTERHÁZY PÁL,

Római Sz. Bir. Herczegnek, Aranygyapjas Vitéznek, Magyar-országi Nádornak, 's Kúnok' bírójának emléke.

Eggyes híjánok és ballépések a' Nemzetek' történeteiben, nem vonhatnak feledés-homályt az egészre; gyakorlott virtusok 's páros nemes tettek tüntetik-fel a' bár maroknyi népet is; 's magasabb díszet sugároznak arra, mint a' világot hódoltató temérdek nemtelen esoportokra.

Az elsüllyedt hajdan' szövevényes évei között tiszta fényű napok is világoltak — kívívni azokat a' jelennek megalázó részre-hajlásai közzül, és általadni a' jövő kor' ápolásainak, szerencse is, kötelesség is.

Illy fényt lövell sírja' nyugalmából, 's díszet ad nemzetének Eszterházy Pál. Kis-Mártonban született O az 1635-iki évben, September' 8-ikán. Atyja Miklós, ama dicső, 's Európa előtt híres Nádor volt; Anyja Bedeghi Nyári Krisztina; mindketten dús birtokú, régi nemességű, 's fő hivatalokat viselt ősöknek maradékai. Már gyöngé korában nemes erkölcsi, józan életre, a' hadi életre hajló volta által, nagy reményt nyújtott maga felől: hogy Atyja' virtusait jövendőben követni, vagy felyülmúlni fogja. Nyolczadik évében, a' tudományokat gyakorolván, a' szelídebbeket gyors elméje úgy párosítá a' komolyabb gyakorlásúakkal, hogy kétkedni hagyná a' maradékot a' felől: mellyikben jeleskedék inkább?!? Hogy tudományos kimíveltségét virág korában a' külfölddel láttatná: idegen ég-hajlatok alá, (nem merő hivalkodás, és multság végett) utazott; és a' mi hasznost a' köztársaság' kormányozására tapasztalt, tulajdonává tette.

Honjába tért- vissza végre, az 1652-iki évben. Azomban testvére Gróf Eszterházy László, a' Barbaruszok' dühe által Nagy-Vezekén mellett *) hült-el; Pál először Soproni Fő-Ispáni, majd 3-dik Ferdinánd által Tanácsosi, továbbá a' Pápai várnak Fő-igazgatói méltóságával tisztelteté-meg. Reményén kívül történt ez, annál inkább: minthogy magát ifjú kora miatt, illy súlyos hivataloknak megfelelni nem gondolta. 1655-ben Leopold Po'sonyban megkoronáztatván, a' józan életéről ösmért Pált Kamarásnak választá. 1659-ben Ország-birói székbe emeltetvén, kitűnő nemes tettei által Leopold' szívét annyira magához vont: hogy őtet 1663-ikban Fő Hadi-kormányozónak hívá-meg. Ennyi méltóságokba avattatván tíz év alatt Pál, tulajdon költségén egybe-gyűjtött Magyar hadiseregével, a' csata-síkon megjelenve; a' tapasztalt hős Zrínyi Miklóssal együtt, Darda erősséget elfoglalja, az ellenfélt egy lábíg levagdolja, 's temérdek költség' és nap' mivét, a' híres Eszeki hidat, kevés órák alatt hamvába dönti. E' nemes hős-tűz is dicsőitvén már Eszterházyt, Zrínyivel Pécs' és Kanizsa' ostromlása közben, halálos veszélyeket állaki. Mind-két részről nagyobb hadi-eszközök vétetvén elő, történt: hogy egy álgú-golyó-bis, a' Kanizsai erősségből a' táborba vettetnék — hol Pál, népével állott — 's kolcsag-

*) Gróf Forgács Ádám' vezérlése alatt történt ezen ütközet, 26-ik Augusztusban, 1652. Nyolcz Eszterházy volt itt jelen; László 24. sebet vön, 's kínos halállal múlték-ki, három atyafijaival Eszterházy Ferenczel, Tamással, és Gáspárral; János, 'Sigmund, Miklós és Sándor pedig életben maradtak.

tollal ékes süvegét fejéből kikapná. Megrettenhetett volna e' történet bár kit is; de nem a' nagy lelkű hőst, ki vívhatatlan bátorságba öltözve sürgeté az ostromot, 's hős-tekintete alatt-valójit hasonlókra, vagy nagyobbakra ösztönözé.

Győzedelmeit magosítá Segesd, Bárcz, Turbek, Babocsa Török-erősségeknél, majd erővel majd hódoltatással lett bevétele; A' Sz. Gotthárdi kétes kimenetelű ütközetben, Montecuculi vezérlése alatt, szóval és tettel bizonyítá hívségét Pál; melyet Leopold is megösmér aranypecsétű királyi levelében, mellyben Pált, Római Sz. Bir. Herczegi czímmel tiszteli: „*Et quamquam non pauci tuorum variis ex conflictibus desiderarentur, tu tamen immoto animi robore perstiteris, et quindecim praeliis ipse praesens, victor ab hoste recesseris, atque insuper etiam confinia quaedam Turcico subdita jugo, nostrae subjeceris potestati.*“ Ez okért 1667-ben *Generalis Antemontani Ujvarino oppositorum confinium* tiszteltetését nyert.

Csak hamar a' vallásbeli szakadás, Felső Magyar-országot polgári háborúba zavarván, pusztító lángal fogyasztá. Eszterházy a' Magyar lovasságot felültetvén, Kopffi Német Vezérrel, a' pártosokat Lőcse körül 1672-ikben megtámadja; 's nyolcz-százat levagdolván, futásra kinszeríti. Abauj-Vármegyében Györke mellett, újra kemény viadalt állott-ki. Felesebb erő által nyomattatva, karja keresztül lövettetett, nem csüggede mindazáltal: míg a' magányos csapást, nyilvános diadallal meg nem bosszúzá. És így olykor több erőt nyujt a' bosszú-vágy, mint a' mit eggy csapás elvehet.

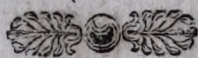
Tökölinek pártütésével megerősödvén a' zenebona, hogy az ohajtott béke eszközölthetnék, minden módon, de hijába igyekeztek Eszterházy Forgáchal a' Nagy-Szombati gyűlésben 1681-ben, melyet mind-ketten egyenlő hatalommal igazgattak. A' pártosok megintették: hogy a' Király iránt ne idegenkednének; 's hogy honjokat ne sanyargatnák. De nem lágyultak a' daczosok. Csak annyira sem vala birható a' Török-részre hajlott Tököli: hogy a' Sopronban tartandó ország-gyűlésre leendő megjelenését ígérte volna; bátor Eszterházy, az alatt fiját zálogul ajánlá bátorság' fejében. Így minekutána Nagy-Szombatban hijába munkálkodnék Eszterházy, parancsot vön: a' hon' nagyjait Sopronba öszve-hívni. Nagyobb része a' nemességnek megjelenék itt; Tököli' párt-hívei az alatt Felső Magyar-országban lappangván. E' gyűlésben Kollonics János, Erdődy Miklós Horvát-országi Bán, és Csáky Péter választottak előtt, Eszterházy Pál; a' hon' nagyjai által köz-akarattal *) Nádori méltóságra emelteték. Megnyugvék a' választáson Leopold annál is inkább: mert Pálnak képzett elméje, engedelmissége, 's tapasztalt okossága és hívsége előtte érdem-becsben állott. A' hon' gyűléséből Bécsbe visszazért Császárt, egész udvarával, Pál Kis-mártoni várában, fényes pompával fogadta. A' lakosok most is emlékeznek Pálnak azon gondjairól: hogy azon éjt számos vendégei a' várban meglegedve tölthessék. **)

Nádori méltóságát II-dik Károly Spanyol-Király, küldött arany-gyapjúval díszesíté, az 1682-diki évben; mellyel Bécsben tisztelteték - meg, következő foglalatu levél mellett:

„*Mi cognate! ut electio personae vestrae in charam Ordinis mei Aurei Velleris societatem peragatur, in eam adoptetur, ejusdemque Torque condecoretur. Intuitu laudabilium naturae donorum, meritorum, atque servitiorum, cumque gratus animus vester sit mihi abunde notus; mandavi charo, et fidei nostro Carolo Mouboan Majestatis Suae Caesareae Secretario, ut idem munus peragat. Simulque rogo charissimum, et amantissimum fratrem, et avunculum meum Dominum Imperatorem ejusdem Ordinis Equitem, et Confratrem, ut vos in dictam societatem recipere dignetur, cum omnibus ceremoniis, et solennitatibus solitis. Casu quo dictus Carolus Mouboan, versus hanc Aulam jam*

*) V. Decret. Leopoldi I. Anni 1681. Art. I.

**) Ugyan öregeknek kell lenniük azoknak, kik erről mint tanúbizonyosságok emlékezhetnek.

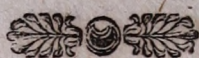
in itinere redux comprehenderetur, placeat Suae Majestati Caesareae, alium ex suis secretariis denominare, qui officio illo defungatur, eodem plane modo, quo actum est olim cum Marchione de Grana. His conformiter recipietis Torquem illum, et audietis (non secus ac a me ipso) quidquid Sua Majestas meo nomine dictatura est vobis, parique erit apud vos aestimationi, ac si ipse in persona loquerer, ac munus peragerem. Interim mi cognate, Deus eum custodiat. Datum Madrii 27. Decemb. Anno M.DC.LXXXI.

CAROLUS.“

E' tájban a' Török nagy vezér, és Tököli, — szomorú emléki a' honnak, számos hadi-erejük által, vég-vésszel fenyegeték Magyar-országot, és Ausztriát. Hogy a' Nádort részökre hajtsák: temérdek ígéretek; 's ha külömben cselekednék, esküvéssel állíták: hogy tetemes kárát vallaná. A' Nádor kötelességére figyelve, a' hon' belső lázadásai között oly módon alkalmaztatá magát, melly által nyilvánossá tevé: hogy egy Nádor, úgy a' hon' mint a' király' ügyében, hívség és tántoríthatatlan engedelmesség által, a' köz-jó' boldogságát és csendét munkálhatja. Ennél fogva Leopoldnak hódolva, az 1683-diki évben, három-ezerből álló Magyar hadi-seregével fegyvert ragad. Azomban a' Császári hadi-nép elszélesztetvén; minekutánna Bécsis ostrommal vétetnék körül, hadi-seregeit vissza eresztí, maga Fraknoi várába vonólni kénytelen: dúzs birtokait szomorú lángok által emésztetni látja. De a' Tököli párt-hívei által meglepett Stajer-országi hegyeken, nagy veszélyek között Leopold Császárt Linczbe követvén, inkább ohajtott vész-üzve, mint hűtelenül 's állhatatlanul élni! Mennyi kárvallás érte birtokaiban, újra bizonyítja Leopold: „*Rejectis, spretisque pollicitationibus illis aequae, ac minis, neglecta etiam aliquot millium subditorum tuorum caede, et captivitate, pagorumque et domorum devastatione, immensoque ac duos florenorum milliones excedente damno immobilis, et inconcussus etc. aulam, sortemque nostram secutus sis.*“ Bécsnek felmentésére érkezvén Szobieszky János Lengyel- király, a' Szász és Bajor Választó Fejedelem, 's a' Lotharingiai Herczeg; kimozdult Linczből Eszterházy is, és e' Fő vezérekkel egyet-értőleg a' Török-tábort elszélesztvén, ama' világ-szerte nevezetes győzelemnek méltó részese lett.

Eképpen Nagy-Leopold szerencséje által megtörettvén a' Török vad-kény; Esztergomnak, Vácznak, Pestnek 1684-ben, Újvárnak pedig 1685-ben történt megvétele után, a' Lotharingiai Herczeg, és Baváriai Választó-fejedelem által, Buda-varának ostroma határoztaték-meg. Ennek mint Karthágójoknak védelmére, a' Törökök egy szívvvel ügyeltek. A' Magyarok, több hajdani királyjok által diszesített, e' helyet vissza nyerni ohajtván, hadi-erőt, költséget, élelmet 's hajókat gazdagon szolgáltatnak-ki. Igyekezete a' Nádornak kitünt: midőn tulajdon lovas-seregével megjelent; 's Nádori hatalma szerint felkelést hirdetvén, az ország' nagy zászlója' kiüttetésével, a' hon' népét viadalra szólítja. Feles számmal jelentek-meg. Ezek között Eszterházy János Nagy-Győri Vár-igazgató, három-ezer gyalogsággal; Battyány Adám, Eszterházy Miklós és 'Sigmund, Dráskovičs Miklós, Nádasdy Tamás, Pálffy János, Pálffy Ferencz, és Pálffy Károly Lovasság' vezére, 's többek számos vitézekkel állottak-ki; kikhez tartozik a' Megyék által küldött derék Hadi-nép; 's ezeknek Fő-kormányozója a' hon' Nádora volt.

A' célba vett Budai ostromnak híre, mintha Európa' boldogságáért harczoltatnék, az akkori időnek miveltebb nemzeteit édesgeté Magyar-országba. A' húzamos ostrom, és puskaapor' kártékonysága által leomladozott kőfalak, berontást javallának. A' vezérek' végzéséből a' betörés, Július' 27-ikére határoztatván, a' Nádor, Magyarjait rövid beszéd által tüzelé: hogy rettenthetlen lélekkel roncsanak-be, 's a' csövek' láng-záporait, vitéz eldődeikre emlékezve, annyi nemzetek' vetélkedései között, nagy lélekkel fogadják. Tüstént Magyar-gyalogsággal terhelt 12 sajkát indit a' vízi rész felé; 's hogy a' Dunai torony-védők kiűztenessenek: három százat csöves fegyverekkel rendelt hozzájuk. Más részről pattantyúsokkal öszve-kevert 200. merész hajdú a' golyóbisok' ezer villámain, 's a' föld-alatti pus-

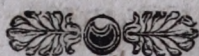
ka-por' szerte-pattant kártételeit vitézül kiállotta; míglen egy Nagy-Győri erősségbeli hajdú, az ellen-félnek harmadik tornyába, a' királyi zászlót, véres sebek, 's hadi-társainak feláldoztatásai között felütvén, a' hely' elfoglalásával az ellen-félt rémülni 's futni kinszeríté. Nevét e' hősnek eltörlé az idő; de a' diadal-díszben véle Eszterházy János osztozék, kinek seregéhez tartozott. A' vízi oldal felől pedig, bátor a' Nádor több Magyar-vitézzel keményen harczolt, de mivel a' Török-erő számmal múlta felyül, 's a' sebesek' helyébe folyvást újak állítottak, és e' felett a' bástyák is meghághatatlanok lévén, az ellenfél' kiron-tásainak megtartóztatásán kívül egyebet nem használhattak.

A' Török Nagy-vezér, a' városnak hova hamarébb leendő megvételeit által-látván, többször kirohant az ostromlókra, de annyiszor vissza verettetett, 's futásra vetemedett; melly diadaloknak a' Magyarok nem kevés eszközlői voltak, kik, kivált a' Lovasság, majd minden nap csata-dísz arattak. Végre Szeptember' 2-ikán, a' városba berontván, ez, az ostromlottak' konzultatásai között, az Európai világ' öröme, a' diadalmas Nagy-Leopoldot kebelébe fogadá; minekutánna 145. évig, súlyos Török-iga alatt nyögött.

E' munkás ostrom alatt, a' felette sok veszély között forgott Nádor, továbbá a' béke' ölében is hasznosan élt. A' következő évben, a' Hon-nagyok' számos gyülekezetében, mellyben I-ső Jó'sef örökös Magyar-Király, Szécsényi György Esztergomi Érsek által megkoronáztaték, Nagy-Leopold, Eszterházyt Római Sz. Bir. Herczegi czímmel magosítá, az 1687-diki évben, December' 8-ikán, és a' nemzeti címhez L betűt, — melly a' Nagy-Fejedelem' nevére emlékeztetné — ragasztott. Ennyi méltalom által Nagy-Leopold, elannyira lekötelezé Pált: hogy míg élt, tántoríthatatlan hívséggel viseltetett Ausztria iránt; 's honja' boldogságán meg nem csüggedve iparkodott. Mert mind a' Szász Választó-fejedelmet 1696-ban, mind Eugeniust, ki 1697-ben hadi-sereggel érkezék Magyarországra, úgy fogadta: hogy tekintete által mind a' belső csend virágzék, mind az élelembeli szerekben a' hadi-nép fogyatkozást nem szenvedett. 1699-ben I-ső Jó'sef Római és Magyar Királynak menyegzői ünnepén, Bécsben Battyáni Ádám Horvát-országi Bánnal, nyolcz-száz Magyar és Horvát fényes öltözetű, 's drága fegyverű nemes kísérekkel megjelenvén, ez által Jó'sefnek a' Magyarokhoz a' nélkül is hajló szívét, még annál inkább megnyeré.

Ismét gyász-émlékbe vezellek nemes szívű olvasó. I-ső Rákóczy Ferencznek fija Ferencz, az újítások' kedvellője 's a' pártoskodó Bercsényi Miklósnak, 's Villarius Francziának tanácslásaikra, polgári zendülést forralt, De Longevallius által, ki Lajos Franczia-Királyhoz történetből levéllel küldeték, elárútatván, Sárosi kastélyából az 1701-iki évben Apriliszban, Gróf Szolári által őrizet alatt a' Neostádi várba hurczoltaték; honnan azon évben November' 7-dikén, e' napon vígyázaton volt Lechmann Százados' közbenjárása által, elszökik. Nem sokára Bercsényivel Lengyel-országból vissza térvén, Magyarországot fegyveres kézzel megtámadja; melly által Morva, Ausztria, és Stajer-ország, de kivált hazánk tetemes károkat szenvedett; Eszterházy pedig a' szövetségesek' kénye által, birtokaiban tüzzel vassal pusztították. Végre sok vér-ontás után 1707-ben, a' pártosok, Ónodban tartott gyűlésökben, Jó'sefnek tett hódolásokról, állított több okaiknál fogva lemondottak. Itt Rakovszky Melchior, midőn a' haza' temérdek kárait szív-illetőleg emlékebe hozná, életétől fosztaték-meg, a' Jó'sef részén állott Okolicsányi Kristófnak pedig — elébb bilincsbe verettetvén — feje véteték; a' mint a' Po'sonyi 1715-ben tartatott Ország-gyűlésen hozatott 46-dik törvény-czikkely bizonyítja.

A' Nádor, hogy némely földijeinek Királyjoktól lett elpártolását megboszszúlja, né-melly Hon-nagyokkal tanácskozva, az Ónodi gyűlés' végzéseinek ellene mondott; 's szer-te bocsátott köz-hirdetményében nemes tüzzel állítá: hogy Eldődei' ösztönöző példájára, kész inkább életét 's vérét feláldozni, mint hódolásáról lemondani; bátor birtokait, nap-ról-napra lángok által emésztetni látná. Továbbá az Ónodi gyűlés' végzéseit, tisztí hivatála szerint kárhoztatá; 's e' szándékát Európa előtt, közhírré tett levele által bizonyítá. Elolvastatván az ellent-mondó levél Jó'sef előtt: hogy azt királyi jóvá-hagyásával megerő-

sítené; mind maga' mind számos nemesség' részére, királyi pecsétetes levelet nyert; mellyben Jó'sef, Pál Herczeget *rokonának* nevezi, 's abban sok előkelő Magyar nemzetséget előszámlál, kik a' szövetségesek' fenyegetéseit 's hízelkedéseit megvetették. E' levélben említettnek 2 Érsek, 8 felszentelt 12 fel nem szentelt Püspök, 11 Ország' Bárója, 10 örökös, 16 nem örökös Fő-Ispán, 6 Káptalan, 40 Ország' Nagyja, 13 Szabad Királyi-város. Ezeken kívül Horvát, Dalmata, és Sclavonia-országok, Gróf Pálffy János Bánjokkal együtt. Megsemmisítetté idövel a' pártosok' veszélyes célja, Jó'sefnek gyászos elhúnyta után, Eleonóra Császárné' kegyes kormányja alatt, Gróf Pálffy János hadi Fő-vezérnek közben-járása által, az ohajtott béke, 1711-ben, 26-dik Májusban eszközölték; mellyre a' pártosokat annyi vezérek, 's annyi véres csaták reá nem bírhatták.

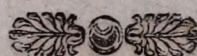
A' kötött béke után, szerencsés év derenge a' Magyar hon felett az 1712-diki évben, VI-dik Károly megkoronáztatván; a' Nádor méltóságához képest, költséges készülettel, 's pompás kísérekkel díszesíté e' jeles innepet. Különös öröm-érzés ömlék szívére, maga körül látván a' megyék' 's várak' igazgatóit, 's a' hon' reményére serdülő Eszterházy Sándort, Antalt, Gáspárt, Ferenczet, Jó'sefet, Lászlót, Mihályt, Pált, idösbbe és ifjabb Pétert, rész-szerint véreit, rész szerint rokonait. Nevelé örömét azon környülállás is: melly szerint Károly Király, a' Római Sz. Birod. Herczegi czímet, Pálnak első szülött fiújára, 's ennek maradékaira át-ruházá. E'képpen Pálnak felemeltetésében öt hatalmas Fejedelmek munkálkodtak: 2-ik Károly Spanyol-Király, 3-dik Ferdinánd, I-ső Leopold, I-ső Jó'sef, és 6-dik Károly. Sőt 12-dik Innocentius Római Pápa is, érdem-díjban öt Sz. Konsztantiusz' tetemeivel ajándékozá-meg; melly a' Kis-mártoni várban, köz-tiszteltetés végett kiszokott tétetni.

Az Ország-gyűléséből Kis-mártonba vissza térvén, súlyos gyöngékedése alól, hazánk' köz-siralmára felszabadíta ötet a' halál, az 1713-diki évben, Mártziusz' 26-dikán, 78 esztendő korában; minekutánna a' hazáért, vallásért, 's előkelő nemzetségéért, életének nagyobb részét feláldozta volna. Tetemei, Sz. Ferencz' Szerzeteseinél, részére 's maradékai' számára készültt sír-boltban, nagy pompával, 's az egybe-gyűlt számos Fő-nemesség' jelenlétében tétettek-le. Gyász-márvány emelkedik a' ravatal' közepén, mellynek minden oldalaira írtt versek közzül ide függeszttek néhányat:

*Hic jacet Estoras Paulus Palatinus, et idem
Imperii Princeps conditus in tumulo.
Qui postquam pace, et bello sudavit, et alsit
Quaesit hanc requiem corporis ecce sui. etc.
Bis decies quatuor commisi praelia, nunquam
Vidit terga hostis, sed tamen hic jaceo.
Victor eram semper vivus, nunc mortuus essem
Victor, nō Numen det mihi jam requiem.
Ergo victoris bravium non deprecor ullum
In mundo, ast coelum victor adire peto.
Vivus eram quondam, sed nec nunc mortuus hic sum
Dum mea pars melior vivit in arce Dei etc.*

A' boltozaton, Magyar-ország' felfüggesztett czímere alatt:

DILECTA HUNGARIA IAM VALE,
PAVLI AVTEM PALATINI RECORDARE.

De nem csak hős-tűz, nemes lélek is dicsőíté Eszterházyt. Buzgó imádója volt Ő a' Teremtőnek, kegyes az ügye-fogyottak iránt. Innen közönségesen szükölködők' atyjának nevezteték. Igazságos volt ezek iránt, mert ezekben is a' jó erkölcsöt, 's a' szorgalmat, egybe-kötve még is a' nyomorúsággal ápolta. A' tudományokat, kivált a' költeményes és históriai darabokat valamint maga becsülte, úgy azok' kedvelőit is szeretetére méltatá. A' Nagy-Szombati Fő-Oskolát, az 1692-dik évben Játék-színnel díszesíté, 1000. forint költséggel. Az ahoz megkivántató öltözeteket, 1696-dikban Velenczéből hozatá. A' szép tudományok' terjedésére, már 1673-ikban ezer forintot áldozott. A' Soproni oskolákban a' jelesebbeknek érdem-díjt osztogatott; 's bőkezűségének jutalmat arató áldásait, több helyeken is érezteté.

Az igen meredek fekvésű Fraknoi, 's Atyja Eszterházy Miklós által 1635-ikben, bástyákkal erősített várat, mindennemű fegyverekkel meggazdagítá; 's a' bámulásig szép festésekkel ékesíté. Építtetőjükhöz méltó remek-mív! A' Kis-mártoni vár, melly az Európai épületek' híreseb'jeivel egybe-vethető, a' Herczeg' nagyságát látszatik magasztalni. Eldölt Vissegrad, el Buda, Mátyásnak egykori boldog lakhelye!! Azoknak porba-dölt fényekre emlékeztet ez. Alkottatásának éveit megpillantatva csudálván 1683-ikban a' Török, — bátor Eszterházy' birtokának minden várossait alapostól felforgatá — kegyre olvada vadsága, 's épen hagyá. Szembetűnő annak négy magas tornya, mellyeknek egyikében 17500. fontos harang függ, 's hangjának muzsikai rendes vegyülettel felelnek-meg a' más toronyban lévő apróbb harangok. A' harmadikban egy felette nagy orgona foglal helyet. Halas-tó jutott a' negyedikbe. Ez Európában a' leghíresebbek közzé tartozó palota, a' festő' ecsetjének 's a' képfaragás' és kristályozás' műveinek remekeivel tartóztatja bámulásban a' vizsgáló szemeket, mellyhez tartozik H. Eszterházy Pál Antal által azon csudálatos mesterséggel építtetett híd: melly a' palota mellett fekvő kertbe szállít-álat.

Ki lehet képes előszámlálni hány templomokat, oltárokat, klastromokat építtetett? A' Nagy-Szombati Bazilikát, mellyet Atyja kezde építtetni, 1699-ikben faragás és festés által díszesítve, tökéletességre hozá. Kis-mártonban, az Apáczáknak lakhelyet 's Sz. József' tiszteletére templomot emelt. A' Landzséri Camadulenszisz Szerzet, klastromát neki köszönheti. Több szent célra emelt hajlékon díszlik Pálnak ősi címere: kijelelni azoknak nagy lelkű Alkotóját.

A' Boldogságos-Szüz' tiszteletétől, csak a' halál választhatá-el. Szóval és tettel bizonyítá azon áldozatokat: mellyeket e' szent célra ajánlott. A' Máriai mezőségen templomot emelt annak. Fraknóban a' Szerviták' részére lak-helyet, 's az Isten' Anyjának templomot építtetett. A' Kis-mártoni várban Apátságot, 's Szent-egyházat emelt, a' Magyarok' oltalmazójának tiszteletére. A' Csesztochi, és Czelli templomokat bőkezűségével gazdagítá. Az utóbbiban, öntött ezüst-oltárt állított. Véghetetlen lennék: ha számos jótéteményeit egyenként emlékebe hoznám. Megjegyzésre méltó mindazonáltal azon előrelátó okossága Pálnak: melly szerint nemzetségének javára 's boldogítására törekedve, gazdag birtokairól olly rendelést tett: hogy azoknak birtokossa, mindenkor az első szülött lenne.

Belépett széles uradalmaiba 1713-ban, Mihály Római Sz. Bir. Herczeg, Eszterházy Pálnak fija Eszterházy Orsolyától, melly Feleségével Pál, a' Pápa helyben hagyása mellett váltá-fel nőtelenségét.

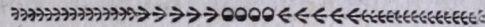
Áldás, és csend hamvaidnak Eszterházy Pál! Szerencse, boldogság késő Unokájdak is! Ha felejtett magányomban fontolgam kit rejt sirhalmod' békes éve: sohajtva óhajtom vissza gyász-halmod' alól létedet, mint egy tévelygő éji vándor, a' holdnak sötét-űző világát.

Debreczeni Bárány Ágoston.

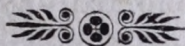
Torontál Vármegyéből.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Hetedik Füzet.

Július 1825.

I.

Wieland Adelung ellen: Mi a' Tiszta Németség? (*Wielands Werke. Supplem. VI. Band.*) — Tükörül azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdezgetik: Mi a' Tiszta Magyaraság? — 's intésül a' szere felett merészeknek.

I.

Adelung Úrnak állítása szerint Német-ország a' maga Írói-Nyelvét, az az, azt a' Nyelvét, mellyben mind azoknak kell írniok, a' kik jól akarnak írni, legalább három ízben változtatta-meg; az, elébb *Fränkisch* volt, azután *Südllichdeutsch* (a' Birodalomnak déli kerületeié), 's végre *Hochdeutsch*. Az első a' XII. Száznak mintegy közepéig tartá-fenn magát, azon korig, mellyben a' Császári méltóság a' Hóhen-Staufeni házra ment-által. Akkor Schwáben, a' maga legszélesebb kiterjedésében, vagy a' Délesti-német-ország volt Adelung Úr' vélekedése szerint az a' föld, melly gazdagságban 's ízlésben az országnak minden egyéb tájait felülmúlta. Szomszéd lévén Olasz- és Francia-országnak déli részeivel, ezeknek virágzó kereskedésében, gazdagságában 's fakadni-kezdő ízlésében részt vett. A' Hóhen-Staufenek' és az ezektől függő kisebb Fejedelmek' udvarai Német-országban a' legragyogóbbak voltak, 's példányai lettek a' többieknek. Ez által a' Hazai Nyelv a' felsőbb rendekben kicsínosodott, az ezen időszaki Poéták által elterjesztetett, 's Írói-Nyelvévé vált volna Német-országnak, ha a' Német korona a' Schwábeni házra soha által nem szállott volna is. Az idővel *Hochdeutsch*nak, az az, a' felsőbb rendek' Német Nyelvének neveztetett, hogy nem csak a' más tartományok' Német dialektjétől, hanem a' Schwábeni közemberek' beszédétől is megkülömböztessék.

Ez az Írói-Nyelv, úgy mond Adelung Úr, a' maga tekintetét a' XVI. Száznak mintegy közepe' tájáig tartotta-meg, midőn az *Újabbi-Hochdeutsch*nak mind nevét mind elsőségét általengedte. Erre előszámlálja azon történeteket, mellyek ezen új változást és a' Nyelvnek tökéletesedését szülték. A' Déli-német-ország apródonként elveszté gazdagságát, melly által a' hazának legvirágzóbb része vala; ennek helyébe most a' Déli-Sachsen a' maga bányáji, kézmivei, 's mesterségi szorgalma által a' legvirágzóbb tartományá emelte-fel magát; 's így juta-el az ízlésnek azon megkülömböztetett tetőjére, mellyel később a' hazának minden más részeit felülhaladta. A' hogy' a' Felső-Sachsenben cultúra és ízlés gyarapodának, azon szerint tűnt-el észre-vétlen' a' felsőbb rendek' társalkodása közzül a' provinciális dialekt, 's helyt ada az idősbb Írói-nyelvnek. De a' hogy' a' Felső-Sachsen mind culturában, mind ízlésben a' délestei Német-orzágon feljebb emelkedett, a' szerint pallérozta-ki mind inkább inkább a' maga Társasági Nyelvét; 's ebből erede az *Újabb-Hochdeutsch*, melly e' nevet a' legnagyobb jussal viseli, — ha tudniillik *Hochdeutsch* annyi mint felsőbb, az az kicsínosított Németsége a' nép' tisztelt osztályainak.

Adelung Úrnak vélekedése szerint a' Nyelvek következő módon jutnak a' inagok' kimíveltetéseknek 's csínosításoknak pontjára:

A' míveletlen vad sokaságnak Nyelve is vad és míveletlen. A' mint az maga culturában, népesedésben, mesterségi-szorgalomban, kereskedésben 's gazdagságban előre megyen, úgy gyarapodik Nyelve is. Ha az említett okok alkalmas ideig hatnak a' nemzetnek egy részére, végre felhosszák az *Ízlést*. A' jó *Ízlés* Sachsenben már meg volt, minekelőtte ott a' Literatúra szembe-tűnő lépéseket teve. Mert elébb szebb szokásokat és erkölcsöket, kényesbb érző-tehetségeket 's ékes'bb Nyelvet kelle képzenie magának. Hogy mind ez megtörténhessék, az Ízlésnek magát minden felsőbb és közép rendeken végig, sőt még egy részén a' legalsóbbnak is, ki kelle terjeszkednie. Ez időt kívánt, 's sok időt. De elég, hogy eljött végre, ez a' boldog idő, mellyben a' Jó-Ízlés a' Déli-Felső-Sachsen' felsőbb és alsóbb rendei között eléggé közönséges vala, a' Nyelvre 's az egész érző tehetőségre hathatni. A' fabrikák és kereskedés által nyert gazdagulás, a' mindég gyarapodó népesedés, az itt újra helyre-állított, megtisztított és közönségessé-tett *Philosophia*, az Augustok' pompás udvarai, mellyek a' Képző és Szép-mesterségeket bőv kezekkel ápolták és ez által a' Jó-Ízlésnek teremőji lettenek, a' Gottschéd *) által megtisztított 's idegen szennyektől megmentett Nyelv, 'stbb. ezen egyesült okok sebesen 's ellentállhatatlanul hatottak. Felső-Sachsen most Attikává lön, és Toskánává **); Felső-Sachsen gyámola lett 's vezetője az eddig bizonytalan lépéssel tántorgó Ízlésnek; Leipzig vala a' Német-orzági Athén; 's Adelung Úrnak vélekedése szerint az az idő legszebb epochája nem csak a' Német Szép-Literaturának, hanem a' Német-Ízlésnek is, melly 1740. olt a' héteszten-dei kártékony háborúig folyt vala le, — az az epochája, mellyben ez a' maga igazi, egygyetlen férjfiúi-szépségű lépcsőjét, mellyen a' Németeknek túl lépni soha nem kellene, el-

*) A' Hamburgi Patriót és a' Zürichi Sitten-Mahler tehát, mellyek már akkor, midőn Gottschéd egy igen kistekintetű Magiszterke vala, neki az utat olly derekasan elkészítették, nem érdemlenek e' említést? 'S a' mi Szádadunknak leg-víz-izűbb, leggondatlanabb, legelméletlenebb és izellenebb Német Írója továbbá is megmaradjon é azon becsületének usurpált birtokában, hogy a' Nyelv leginkább neki tulajdoníthatja a' maga tisztulását?

***) A' Görög Nyelv Attikában beszéltetett legszebben, az Olasz Toskánában.

éré. — De jaj! melly nagy méltán nevezi Adelung Úr e' háborút kártékonynak! Az a' maga pusztító lehelletével Nyelvünket és Literaturánkat is elmérgesítette! „Sachsen megszűnt fénye által vakítani, és mások felett harsánykodni: a' kimiveltetésére itten jutott Ízlés elveszté ható-erejét az Egészre; Német-orzágnak egyéb tartományai azt hitték, hogy ők most már a' nekik-idegen segéd nélkül is (a' Vakmerők! 's ők ezt *merték* merni?) tovább mehetnek. De minthogy a' Német Athénból vett cultura az Ízlésre nézve még igen is hiányos vala; a' más tartományokban az Ízlés igen hamar elfajult, mert a' kényesebb érzés még nem hágott azon tetőre, hogy önn-magát vezethesse, azonban az idegen vezérletet követni szégyenllette. Ez szülte a' Nyelv' törvényeivel nem gondolást; ez az idegen szókkal tarkázott élest ottan, a' hol honi szókat is lehetett találni, még pedig jó szókat; ez az elavult 's provinciális szóknak fel-felkapkodását, melly a' Jó-Ízlés által képzett Írói-Nyelv' természetével egyenesen ellenkezik; ez a' pórbeszéd' szavainak 's szóllásainak megnevesítését: ez szülte a' Bardengesang', Minnegesang' bohóskodásait, az idegen metrica' szolgálai követését, 's holmi más efféle tévedéseket, mellyek által Literaturájának szebb korában semmi más nemzet nem tevé magát vétkessé 's nevetségessé.“ — Mind' ez a' baj és nyomorúság, mind ez a' nagy inség Nyelvünkön és Literaturánkon, azért áradának el, mert a' Német tartományok, nem elme 's egyéb tehetség, hanem Ízlés nélkül vannak; 's az az egyetlen mód, melly által bajaiktól 's nyomorúságaiktól megszabadulhatnak, az, hogyha azon példányokhoz, mellyeket a' Németeknek Felső-Sachsen 1740. és 1760. között ada, visszatérünk, és az ezen tartomány' felsőbb rende' nyelvének korlátjaiba zárkozunk. Mert, úgy mond Adelung Úr, Felső-Sachsen vagy egészen eltévesztette 1740. és 1760. közt az Ízlést, vagy azok az utak, mellyeket a' több tartományok azolta tesznek, álútak és csavargások.

Ebben áll Adelung Úrnak, a' mennyire csak lehete, igen rövidre öszvehúzott, és esaknem mindenütt tulajdon szavaival előterjesztett értelme az eránt, a' mi *Hochdeutsch*, az az, a' mi jó és tiszta 's igazi Németség; mellyet mind azoknak kell követniük, kik az alnép közzé számíthatni nem akarnak; ezek azok a' korlátok, mellyek közt a' Német Poetának és Prosaistának állania kell, ha nem akarja hogy a' rossz Ízlés' bélyegével megjegyztessék, 's a' Felső-Sachsen' 1740. és 1760. között élt Írójához iskolába ne hajtassék.

Nekem koránt sem szándékom ellenkezni akarni a' mi ezen állításban való és dologra tartozik, sem a' kérdésnek környülményes vizsgálataira bocsátkoznom; melly, a' mint ugyan én hiszem, felette szükségtelen munka lenne. 'S ugyan-azért elmellőztem mind azt a' mit Adelung Úr a' maga Értekezésének Bèvezetésében, a' kérdés' megvilágosítása végett, az Athéni, Római 's Toskáni szóejtésekről felhordott; mert annak szoros meghatározása, hogy ezek eránt mit lehet állítani, 's a' példák mireánk mint alkalmaztathatnak, magyarázatokat vonnának magok után, mellyek tárgyamtól igen meszsze elvinnének, 's végtére is azon perben, mellyet Adelung Úr a' Déli-Felső-Sachsen' nevében Német-orzágnak minden más tartományai ellen támaszta, nyomni semmit nem fognának.

Légyen tehát elég, ide nem értvén némelley Jegyzéseket, mellyek Bérekesztésben fognak előforduini, ezen állítások ellen támadt kétségeimet az itt következő kérdésekbe és azoknak Adelung Úrnak elébe nyúlni semmiképen nem akaró feleleteimbe öltöztetnem:

1.) A' Német Nyelv, a' szerint, a' hogy az a' Schwábeni Császárok' időszakában beszélletett, és íratott, és a' hogy' azt a' Minnesingerek, a' Wolfram von Eschilbach', a' Heinrich von Ofterdingen verseikben, a' Winsbeckben, 's Nyelvünknek 's Literaturánknak ezen arany-korabeli sok egyéb maradványaiban találjuk, nem tökéletesebb állapotban vala e, mint azon időkben, mellyek reánk a' Hóhen-Staufeni ház' kidőlése után következtek? Bodmer, kinek bizony egészen más érdemei vannak Nyelvünk körül mint Gottschédnek, nem bizonyította é meg a' Minnesingerek' Manessi Gyűjteményében, hogy a' régi Schwábeni Nyelv a' maga törvényeihez hívebb, hajlékonyabb 's kedvesebb-zengésű vala mint a' XV. és XVI. Század' Nyelve és még a' miénk is? Mondhatni e tehát általjában, 's minden különbség és kifogás nélkül, hogy a' Schwábeni Császárok' virágzó időszakának Írói-Nyelve szinte közepéig a' XVI. Századnak a' maga tekintetében magát fenn-tartotta? 's nem az tesz e inkább a' XV. és XVI. Századok' Német írásainak öszvehasznításából az I. és II. Friedrichek' idejebeli költőknek írásaikkal, hogy ez a' mi Nyelvünk a' XIII. Század' közepe után a' maga már elért ragyogó polczáról újra hátra-rogyott, és az elhatalmazó vadonsággal 's a' Német Birodalom' elbomlásával, a' kihalás felé közelíte? A' Nyelv nem *elakadt*, hanem a' szónak legvalóbb értelmében *viszszarogyott*. 'S minthogy a' Minnesingerek' Nyelve és az új Hochdeutsch közt, a' szók' hajtogatására 's az öszveszerkeztetésre nézve, essentialis különbséget láthatni: mondhatjuk e elégséges ok nélkül, hogy a' Felső-Sachsen' XVI. Századbéli Nyelve az egykori Hochdeutscho, (az az, a' Schwábeni nyelvet) maga után meszsze elhagyta?

2.) Miként mutathatik-meg, hogy a' Déli-Felső-Sachsen, a' XVI. Század' közepe oltá 1760-ig, a' Német Literatúrabeli Jó-Ízlésnek lakhelye, 's így ezen tartománynak Nyelve is az igazi Hochdeutsch volt legyen?

Teljes szívből adom-meg mind azt, a' mit Adelung Úr a' nagy Luthernek a' Német Nyelv körül szerzett érdemei felől mond — ámbár a' Luther' Bibliái fordításában Adelung Úr ön-maga is annyi avultat és Oberdeutscho, az az, a' maga által felállított principiumok szerint annyi Nem-német Németséget talál, hogy ezt a' Bibliái fordítást classzikai szépségű mívnek nem ismerheti. De hol vannak tehát a' Felső-Sachseni első rendű Német Írók a' XVII. Százban? A' mi akkori legjobb Költőink és Prosaistáink, Opitz, Dach, Flemming, a' két Gryfius, Wernicke, Logau, Moscherosch, (Philander von Sitte-wald), Lohenstein, 's mások, 's minden egyebek felett az Octávia' és Araména' tiszteletes Írója, ezek Felső-Sachseniek voltak e? Én nem mondom, hogy ezeknek egyike 's másika classicus Írónak vétethetik, 's közöttök az Ízlésre nézve is nagy különbséget találunk. De miként fog az megmutathatni, hogy a' Költők között Opitz, a' Prosaisták között pedig Braunschweigi Anton-Ulrich Herczeg, egyedül azért bírtanak jobb Nyelvet mint korabeli társaik, mert ők a' Wirtenbergi, Meisseni, Drezdai 's Leipzigi fenntebb classzisúak' Nyelvöket tanúlták-el, 's példánnyaikká ezt tevék? Német-országban az elmúlt századbéli Írói-Nyelv való Bábeli Nyelv volt: kiki úgyírt, a' hogy legjobbnak vélte. A' híres *Gyümölcsöző Társaság* igen egyenetlen és a' hazának minden tartományaiból 's szögeiből gyűlt tagokat látott a' maga társainak számában. Ezeknek egészen különböző természetű fáradhatatlan igyekezetök nyelvünkben egy forródást okozta, melly által világosságra jöve ugyan az ő szó-és kifejezésbeli egész gazdagságok, de a' mellyből az írás' módja legbadarabb zavarának

kelle támadnia Literaturánkban. Minden Író maga csinált magának Írói-Nyelvet azon mérték szerint, mellyben fejének tehetségei, érzése, ízlete, leginkább pedig az általa leginkább kedvelt régibb és újabb, bel és külföldi példányokkal szerzett ismeretsége, engedte; noha, a' mi elkerülhetetlen vala, mindenik a' közönséges, mindentől értett, Német Nyelvet, az őelőtte élt, és olvasójától leginkább javalt Német Költő' vagy Prosaista' Író-nyelvét szóllá. Senki sem fogja tagadni akarni, hogy némelly régen elholt Berlińi, Drezdai, Hallei, Leipzigi Íróji a' XVIII. Század' első felének tettek bizonyos érdemeket a' Nyelv' és Ízlés' tisztogatása körül; de reméljük, azt sem fogja tagadni senki, ha ismeretes az előmenések' történeteivel, hogy e' szerencsés változásra Hamburgban lakó férjfiaink, nevezetesen a' *Hamburgi Patrioták-Társasága* adá a' legsikeresebb első impulsiót. A' mi Professor Gottschédet illeti, ha az ő szorgalmas hiúságától azt az érdemet, hogy ő a' Német Literaturának és Nyelvnek némelly hasznos szolgálatokat teve, meg nem tagadjuk is: annyi bizonyos, hogy ő, mint Példány, a' középszerűség alatt állott, mint Tanító inkábbára a' Franczia Criticusoknak csak echója, úgy pedig mint követőjinek feje 's vezére, minden korabeli gubók' pártfogója, buzdítója 's magasztalója volt; és így semmi tekintetben nem vala az a' nagy ember, kivel a' Német Athén kevélykedhetik, és, a' mennyire tudom, kevélykedni akar. Nem a' Chúr-Sachseni bányák' művelése, nem a' Manufactúrák, mellyek ott virágoznak, sem nem a' Leipzigi sokadalmak, vagy a' Sachseni Augusztok' pompás udvara, hol; ha vallást kell tennünk, keveset írtak, keveset beszéltek németül — hanem egy mind ezektől nem függő környülmények' öszve ütközése okozta, hogy 1740. és 1760. közt Leipzigban néhány jófejű ifjak találkoztak öszve, kik, egy alkalmasint nyilván elpártolás után Gottschédától, a' rossz-Ízlésnek vagy inkább Ízetlenségnek akkori Coryphaeusától, jobb alakot kezdének adni Literaturánknak, 's neveiket a' nemzet előtt olly munkák által ismérteték-meg, melly a' Geniének bélyege által voltak megbélyegezve. De ezek közzül Leipzigban a' legkevesebbek maradának; a' leńnagyobb számban Alsó-Sachsenben fogtak lakást, némellyike a' haza' határain túl veretett. A' hét-estzendei háború ebben nem vala vétkes, 's igen hihető, hogy a' Német Athén a' maga kevély nevezetét, nélküle is, sem inkább sem kevesebbé nem fogta volna érdemleni.

3.) Egyik vagy másik Nemzetnek jó Íróji művelik, tisztogatják, simítják 's viszik é el annak Írói-Nyelvét a' tökéletnek leginkább elérhető fokáig? vagy inkább a' nemzet' legvirágzóbb Provinciájának felsőbb karú lakosai azok, a' kik mind ezt teszik, és a' kiknek ezt tenni jussok kirekesztőleg vagyon?

Ekkoráig, ha igen nagyon meg nem csalatkozom, mind azon nemzeteknél, mellyek a' kimíveltetésnek és tudománynak fenntebb lépcsőjire eljutni szerencsések voltak, az elsőbb állatás vala igaznak ismerve. Mert egyedül a' Francziát hozom-fel példaképen. Az alkalmasint azon állapotban látta magát, mellyben a' XVII. Század' második felében a' miénk állott, a' midőn vele, harmincz, negyven esztendők' elfolyása alatt egy változás történt, melly által az a' legtökéletesebb Nyelveknek egyikévé, 's egyszer'smind a' legkedveltebbé 's az egész Európának mintegy közös Nyelvévé leve. Minek és kinek kelljen e' sebes, e' nagy változást tulajdonítani, az, magok a' Francziák közt nem kérdés. Az egész nemzet egy szájjal azt vallja, hogy az nem a' XIV. Lajos' pompás udvar-tartása', nem a' szőlő-művelésnek, nem a' selyem-tenyésztésének, nem a' manufactúráknak 's kereskedésnek

munkája, mellyek akkor az országban virágoztak, hogy ezt nem némelly szerencsés történetek' egymásba lánczolódása cselekedte, mellyek a' nagy Király' uralkodásának első felében Francia-országot a' gazdagság' fényes polczára juttaták: hanem hogy azt a' Francia nemzet Arnaud, Pascál, Bourdaloue, Fenelon, Bossuet, La-Bruyere Prozaisták, 's a' Poeta Corneille, Racine, Moliere, Boileau, La-Fontaine által érte-el, kik, a' sorsnak végezése szerint együvé-találkoztak, 's írásaik által a' Francia Literaturának aranykorát felhozták. 'S mi által lettek e' férjfiak a' magok népének classicus Íróji, 's remekjei a' szép-Írásnak? Az által e, hogy ők a' Párizsi felsőbb rendű lakosok' ízlése után képzették magokat, 's azt a' nyelvet írták, mellyet ezek szóllottak? Pascal, kinek Lettres Provinciales nevezetű munkája mai napiglan a' Francia nyelv' és írás' legszebb példányai gyanánt tekintetnek, ifjúsága olta nagy magányban élt, 's az ő idejében még Clélia volt, 's 's a' nagy Cyrus, 's egyéb hasonló-nemű munkák, a' Párizsi felsőbb classisok' módi-olvasása. A' nagy Corneille semmi sem vala kevésbbé, mint a' mit *Világ' emberének* hívnak; életét dolgozó-szobájában 's háza-népének csendes körében töltötte; ismeretesbb a' hajdani Róma' 's Hellász' nagy caractereivel 's ideáljaival mint a' Párizsi Nemességgel. Mi ok indíthatna tehát bennünket ezekről, 's a' XIV. Lajos' korabeli más Írókról, azt mondhatni, hogy ők a' Jó-Ízlést, melly nekik olly tetemes elsőséget ad a' magoknál elébb-élttek felett, a' magok korabeliektől vették? midőn az egész világ épen az ellenkezőt hitte. Igen is, hogy egy vagy más nemzetnek legelső jó Íróji nem szóllanak egy őelőttök senki által nem hallott, őtőlök magoktól talált egészen új nyelvet, 's az ő nagy tiszteletben álló munkájik azt tétetik-fel velünk, hogy a' Nyelv lépcsőről lépcsőre hágdosván, szóokban és szóllások' formájiban igen meggazdagodott, és a' kicsinosodásnak bizonyos grádicsáig eljutott légyen. Sok jó Íróknak kellett elébb a' Francia nyelvvel megküzdeni, míg a' legjobbak azt a' tökélyhez közel vihették. De mi által léptek ezen utóbbiak a' magok előtt élteteknek minden nemben olly igen elikbe? Az által e talán, hogy ízléseket a' magok nemzeteknek felsőbb rendjei után, vagy az által inkább, hogy a' régieknek legszebb remekjeik után képzették? Olvassuk őket magokat, halljuk az ő vallásaikat, 's megfogunk az utolsóbb állatás' valósága felől győztetni. A' Calprenédek, a' Boyerek, a' Pradonok, ezek voltak azok, kik magokat Publicumok' ízléséhez alkalmaztatták, 's ez által egy kevés perczekig tartó javallat' galád szerencsését koldulva nyerték-el. A' Corneillek és Racinek egészen más úton jártak; ők, az ő classicai tudósság' legszebb virágzatjaiban táplált géniejek, az ő ízlések által, mellyet mind a' Régiség' tökéletes remekjein, mind az előttök élt Francia Íróknak 's azoknak is a' kikkel egy időben éltek, munkájikon élesítettek, felül-emelkedtek Publicumoknak ízlésén, 's ennek a' Publicumnak törvény-szabóji lettek, a' helyett, hogy martalékjaikká lettek volna. Az az idő tehát, mellyben mind e' nagy férjfiak virágoztak, nem a' deszpota Richelieu' rendelései, hanem azon munkák' kecsé által, mellyek a' Génienek, az igazi elmének 's a' legkényesebb, legtisztább Ízlésnek bélyegével voltak megjegyezve, a' Francia-nyelv' legszebb epochája. A' ki tetszeni akart, annak úgy kelle írnia, a' hogy ezen munkák' Íróji írtak. De épen ez által történt, hogy a' mit egy oldalról tökéletesülésben 's törvényességében nyere a' Nyelv, más oldalról gazdagságban, és mivel az Írók a' politurának nem tevének semmi határt, erőben is; végre veszte. Sokára érzette a' nemzet, hogy a' XIV. Lajos' korabeli nagy Írók hagytak valami tenni-valót

a' későbbi kornak is. A' mindég-nevekedő értelem' felvilágosodásával, az érzések' nemesülésével, az újabb, nagyobb, tisztább ideák' nyerésével, bővülni, változni kell minden Nyelvnek. A' Párizsiak zajgottak a' Neologismusok ellen, 's vádjaik nem voltak mindég igazságtalanok: de a' másokat gyáván követő sereg' visszaélései 's elmétlenségei a' való géniejü 's érdemü Írók' elveszthetetlen jusaiknak semmit nem árthatnak; 's egy idősb Crebillon, egy Montesquieu, egy Buffon, egy Jean Jaques Rousseau, éppen az által, hogy ők tulajdon gondolatjaikat 's érzéseiket belé nyomták a' Nyelvbe, e' Nyelvnek olly alakokat adának, mellyekkel az addig még nem bírt. Nem tagadhatni hogy a' jó Íróknak ezen kérdésbe még sohol nem vett jussa ismer határt; de ez a' határ inkább szabatik-ki mindég a' Nyelv' természete és az igazi Logicának 's Stylisticának örökös princípiumai, mint azon beszédbeli mód által, melly az ország' legvirítóbb részében a' főbb rendek között uralkodik. Ha a' törvényszabói hatalom az Írói-Nyelvben ezen utolsónak adatnék, nem szükségesképen eredne e' épen ebből a' legmegtartóztathatlanabb 's legszabadabb-kéjü Nyelvbeli változás? Egy vagy más tartománynak virágzó állapotja felette ingó dolog. A' XVIII. Századnak első két tizede körül a' Német Athén Hamburg volt; harmincz esztendő múlva Leipzig leve az; miért ne jöhetne a' sorba Bécs, München, Mannheim, Nürnberg, Augsburg, Stuttgart? 'S azon tartományoknak felsőbb rendjei, mellyekben ezek a' fő-városok, nem fognak é azon jussal bírni az Írói-Nyelv' meghatározásában, mellyet Adelung Úr Leipzig városának, ennek az 1740. és 1760. közt praetendált Német Athénnek, megadatni kíván? Vagy igen nagyon megkelle tévednem, vagy azon Bábeli Nyelvezavar ellen, mellyet ez bizonyosan magával hozna, nincs bizonyosabb szer, mint a' dologt a' maga régi alapján meghagyni, hogy a' lelkes Írók azok, kik a' népnek igazi Írói-Nyelvét képzik, és, a' mennyire azt az élő, és így szükségesképen mindég változó Nyelveknek természete nem tiltja, megállapítják.

Ezen utolsóbb, a' mennyiben valaha valamelly Nyelvnél helyet találhat, a' dolog' természetére nézve egyedül a' minden nemekbeli legjobb Írók által érethetik-el. Egyedül ők alkalmasok erre, mert az ő munkájik *fenn-maradnak*, holott ellenben a' nép' Nyelve, a' legvirítóbb Provinciák' felső szakaikban is, legalább minden negyed-században változásokon megyen-végig, 's szüntelen arra hajol, hogy törvényeitől elvetemedjék 's megromoljon. De ha való, hogy minden élő Nyelv, bár melly tökéletes legyen, a' változhatatlanság' pontjára már eljutottnak soha nem tekintethetik, míg a' nemzetnél az isméreteknek 's politurának lehetséges még egy fentebb lépcsője, míg még új ideák szereztethetnek, új érzések fejtethetnek, 's ennek vagy amannak új változásai találtathatnak, és így ezekhez vagy egészen új szók és új szóllás' formáji, szokatlan metaphorák, figurák és constructionok kívántathatnak: mennyivel inkább kell

4.) Annak lenni szükségesnek, midőn egy Nyelv alig kezde még kevés év-tized előtt Ízléssel iratni; midőn ennek Szép-Literaturája csak nevekedésben vagyon; és midőn az némelly nagytekintetű nemeiben a' való mestermíveknek nem látja elegendő számokat? Már az is eléggé illetlennek látszik, hogy a' föld' kereksege egyik legelső népének Nyelve az isméreteknek, elmésségnek, 's ízlésnek azon szük korlátjai közzé rekesztessék, mellyekben az egy tartományban és egy rövid időszakban találtatik: de melly képtelennek fog ez a' szándék akkor tetszeni osztán, ha megmutathatik, hogy a' nemzet Literaturája

azon húsz esztendőknél körében, melly közzé annak Nyelvét egy tartományán végig örökké kívánnák megállapítva látni, legfenntebbi tetőjétől még igen távol vala, és még csak kevés nemekben szült olly remekeket, mellyek, a' külföldieknél is, a' maradéknál is, azoknak ismertethetnek. Hogy a' mi Nyelvünkben ez az eset, arra Literaturánknak el nem foglalt becslője előtt nem kívántatik más bizonyosság, mint egy tiszta pillantat annak állapotjára 1740. és -60. között, 's az elmének és ízlésnek azon gyümölcsseire, mellyekkel a' Német nemzetet a' Déli-Felső-Sachsen ezen idő alatt megajándékozta. Én távolabb vagyok mint sokan azok, a' kik e' tartományban laknak, hogy sok itten-termett gyümölcsöknek szépségöket 's ízlésöket tagadjam: de viszont nem kellene semmi képzeltemnek lenni arról a' mi e' részben más nemzeteknél téve vagy, a' mi nálunk akkor még meg nem vala, melly nálunk nagy részben megnincs, és a' mi Literaturánkban meglehet és meg fog lenni, hogy más nemzeteknek Literaturájokkal öszvemérkezhessünk; ha megengedhetném, hogy az az időszak melly közzé Adelung Úr a' mi Írói-Nyelvünknek jó ízlését rekeszti, a' non plus ultrája legyen az ő tökéletének. Az a' génie, elmesség, érzés, tudomány, világnak ismerete és ízlés, melly a' Felső-Sachsen' akkori Íróinak jutott, talán csak nem az a' legnagyobb mértéke ezeknek, melly gondoltathatik. És ha nem az: melly jussal kényszeríthetnék az olly Író, (ha ollyan találatnék valaha) ki az elmének ezen tulajdonságaiból többet bírna, mintegy 1740. és 1760. között élt Felső-Sachseni Tudós; és a' ki így elég erőt érzene magában, ezeket sok dologban túlhaladni; melly jussal kényszeríthetnék, mondom, az olly Író, hogy fejét lelkét egy mértékbe szorítsa, melly annak kicsiny volna, 's másokat kövessen, holott ő vezethet másokat? 'S a' Költő, a' Történet-író, a' Philosophus' nyelvét, ha az több is lehet mint az előtte-éltek voltak, azon Írói-Nyelvre szorítani akarni, mellyet a' Hazai Literatura' virágzani kezdő korában a' Könyvíróknak csak kisdéd száma írt, nem annyi volna e az, mint a' Literatura' előmenését, melly, úgy szólván, semmi határt nem ismer, a' legszűkebb rakoncza közze szorítani?

Nem mondom én, hogy a' Nyelvben is nincsenek bizonyos határvonások, mellyeket majd a' Nyelv' természete, majd a' Logica 's Aesthetica jegyez-ki, és a' mellyeken túl a' legnagyobb, leghevesebb, legszabadabb Génienek sem kell kilépni, ha magára a' legigazságosabb vádat vonni nem akarja. Azt sem kívánom tagadni, hogy némelly ollykor igen tiszteletes Íróinkon is meg nem történt legyen, hogy e' határvonásokon túlléptek vagy túlbugdostak; hogy részint az Imitátorok' servum pecusaik, részint a' féketlen-geniejü Aspiránsok, mind a' józan ész' mind a' Német Nyelv' és Stylistika' törvényei ellenholmi szabadságokat nem vettek-ki magoknak, mellyeket javálni épen nem lehet. De azt állítom, valamíg az ellenkezőről elégséges okok által meggyőzöttetni nem fogok, hogy

a) a' Hochdeutsch, az az a' helyes németség, nem valamelly virágzó tartománynak szójejtése, hanem hogy az egyedül a' legjobb Íróknak Munkájiból határozathatják-meg;

b) hogy ezeknek számokból a' XVI. és XVII. Századok' Íróit is kirekeszteni nem lehet;

c) hogy még fel nem jött az idő, mellyben a' Nyelv' egész gazdagságát-tevő Íróknak száma bérekesztettnek tekintethetik;

d) hogy addig a' régibb dialektet még mindég úgy lehet néznünk, mint köz jószágot 's az igazi Német Nyelvnek tulajdonát, 's mintegy gazdag aranybányáit, mellyekből a' közönséges Írói-Nyelv' szükségeire, a' hol az esetek kívánják, merítenünk szabad.

II.

Minden Európai Nemzetek közt mi vagyunk, a' mennyire tudnom engedtetett, az az egy, mellynél kérdés még, mellyik az ő Írói-Nyelve? A' Külföldiek, kik, megtévesztve újabb Íróinknak nevek által, nagy képzeleteket csináltak magoknak Literatúránk' virágzó állapotja felől, kénytelenek lesznek e' feszült ideákat egyszerre igen megereszteni, midőn meghallják, hogy a' mi legtiszteltebb Nyelvtudósainknak egyike e' kérdést: Mi a' Hochdeutsch? még 1782. is szóba hozni sürgősen nem lelte, 's olly módon oldotta-fel, hogy ez által, az egy Chur-Sachsent kivévén, Német-orzágnak minden tartományával, és így legalább kilencz tizedrészszel, galibába keveredett. Azonban a' baj koránt sincs olly igen nagy, a' millyeténnek látszik; 's valamint a' Németek még mindenkor igen jól tudták, kik az ő legjobb Íróik versben és prózában: úgy a' külföldiek, Nyelvünket tanulván, minthogy az Új-Athénnek, igazán szólva, elébb még meg kell épülni, Adelung Úrnak Nagy Lexicona 's Grammatikája mellett azon Írókhoz lesznek kénytelenek tartózkodni, kiket a' Publikum' köz voksa ilyeneknek tekinteni kíván; és ha ezeknek Írásaikban néhánykor olly szókra 's szóllásokra találunk, mellyekről Adelung Úr hallgat, Frischnek német-deák, vagy Schwánnak német-francia Szótárjaikra szorulnak.

Való azonban, hogy valamint Adelung Úr az előbbi Szakaszban felhordott okok szerint a' Német Nyelvnek tisztaságát annak kiterjedésébeli 's gazdagságabeli kárával igyekszik fenntartani: úgy más részről Felső-Német-orzágnak némely fiatal Irkálói, 's némelyek talán Felső- és Alsó-Sachsenben is, a' másik felel messze mennek. Sokan, épen semmit nem gondolván a' Nyelv' tisztaságával, nem ártanak írásaiknak majd-nem minden lapján olly vastag botlásokat ejteni, mellyet csak a' nép' tanulatlan részének lehet elnéznünk. Mások, nem tudom melly idétlen provinciális-patriotismusból, minden szükség nélkül, és a' nélkül hogy ez által írások hathatóságban, kecsességben, vagy valamely egyéb sürgőse nézve, valamit nyerne, elavult vagy provinciális szót, mellyek a' nemzet' legnagyobb része előtt egészen ismeretlenek, 's holmi alacsony szóllásokat, mellyeket az Irónak honjában is csak a' nép' seprejénél hallhatni, munkájikba nagy szorgalommal felszövnék. Amazoknak gondatlansága, ezeknek féktelensége valóban annyira megyen, hogy épen nem csudálhatom, ha az a' Tudósunk, ki életének legszebb részét Nyelvünknek Kritikai vizsgálatai alatt töltötte-el, nyugtából kiforgattatik. Azonban nekem úgy tetszik, nagy okunk épen nincs, rettegni, hogy ezek által Nyelvünkre tetemes kár háramland. Az olly Könyvirók, kik anyanyelveket sem tudják, hiszen azok csak galád könyvgyártók; egy nap' élnek 's eltűnnek, a' nélkül hogy Olvasójiknak agyokban az ő rövid ittlétek felől több nyom maradna-fenn mint Literatúránk' Évkönyveiben. Az ő botlásaik, az ő grammaticális törvényszegésök, az ő badar beszédek nem fog senkit elszédíthetni azok közzül, a' kik érnek valamit. Ellenben az olly regulák, mellyeket egy köz tiszteletben álló Tudós tanit, egynél több tekintetekre nézve lehetnének veszedel-

F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

mesek, ha ezeknek az volna céljok, hogy a' jó Írókat szabad kéje szerint korlátozza, 's a' Poezis' Nyelvét a' Poezis' természetével öszveférhetetlen szorultságba rekeszsze. Úgy látszik mintha a' mi nagyérdemű Grammaticusunk a' Poetai-Nyelvnek az azt illető elsőségét 's szabadságát eddig még nem vette volna elégséges figyelmének tárgyává. Pedig azt alaposan venni vizsgálatba annál szükségesebb volna, minthogy az némán mindég megismertetett ugyan, de, a' mennyire tudom, illendő világosságba soha nem tétetett, úgy soha meg nem határozatott, hogy a' Poeták és Grammaticusok között támadható öszveütődések' elkerülése végett, a' határ a' kettő között olly szoroson ki legyen vonva, a' mennyire az kivonva lehet. Talán az, a' mit én az ő következtetéseire e' részben elő fogok adni, reá bírhatják, hogy e' munkához maga nyúljon, reguláji közzül némellyiket szorosabban szabja-meg, 's a' Poetáknak még mindég ingó királyi elsőségeket, a' nélkül hogy nyirbálásai által annak kárt tenne, a' magok való korlátjaikba állítsa. De előbb legyen szabad az említett következtetéseknek első cikkelyét közelebbről felvilágosítanom:

1.) Minden Írói-Nyelv a' legszélesebb értelemben véve, 's ide fogván a' felsőbb rendűek' Társalkodási Nyelvét is, mindenkor beszéde a' legvirágzóbb tartománynak, mellyben a' Jó-Izlés leginkább és legszélesebben terjedett-el, — ezt mondja Adelung.

Úgy tetszik, ez nem annyira következtetés az Adelung Úr' előre-bocsátott állatásaiból, mint inkább azoknak első és egyetlen alapja. De legyen, a' mint lenni akar: ez az állítás azon egyetlen környülmény által is megczáfoltatik, hogy egy városnak vagy tartománynak virágzó állapotja igen muladékony, könnyen megváltozható dolog. Nehány századok alatt a' sor Német-orzágnak minden Kerületein végig-mehet, 's így, ezen állítás szerint, a' mi Írói-Nyelvünknek gyakorta kellene változni. Osztan e' kérdés: Huszonöt év olta mellyik város vagy tartomány volt Német-orzágnak a' legvirágzóbb? részre-hajlás nélkül nem olly könnyen fogna meghatározatni; 's minthogy a' sok ratio dubitandi et decidendi témérdek vizsgálatokat, méregetéseket, szabogatásokat, számolgotásokat kívánni látszik, utoljára is a' véget nem érhető pörök' renczéjébe juthatna. Ha Népeesség, Mesterségi-szorgalom, Kereskedés, Hajózás, Tehetőség, Gazdagság, Pompa, Tudomány — és miért ne? még Szabadság is, az a' nagy rugó-tolla Athénnek, Rómának, és Florentziának, mellyeknek példájokra bennünket Adelung Úr olly gyakran emlékeztet, — egy szóval, ha egy városnak legvirágzóbb állapotja a' maga beszédét az egész nemzet' Írói-Nyelvévé teszi: mellyik Német-orzági városnak volna ezen elsősége igazságosabb jusa mint Hamburgnak? Vagy, ha tudniillik egy fényes Udvar' bírása e' részben a' Szabadság' bírását földre üthetné, mi ellenzi, hogy Berlin ne legyen a' tiszta németség' törvényszabója? 'S meddig tarthat még, hogy Német-orzágnak egyik tartománya sem fog, a' legvirágzóbb maga jól-bírásának minden okaira 's következtetéseire nézve, Austriával öszvemérkezhetni? A' fenntebb megvetett állapot szerint tehát, hihetőleg 1800. táján, az Austriai dialekt léssen — nagyobb ékességben ugyan mint a' hogy most beszélltetik, de még is mindég Austriai dialekt, a' Németeknek Írói-Nyelvek, 's így a' Sonnenfelsek és Dénisek, kik a' magok Nyelveket a' Felső-Sachseninek hasonlóságára képzék, dolgaikat elhirtelenkedték volna. 'S a' helyébe őket, mint mind azon Írókat, kiknek neveikkel nemzetünk negyven esztendő olta kevélykedett, nem várja jobb sors, mint a' melly a' Minnesingereket, kiknek Nyelvek hatszáz évek előtt a' Hochdeutsch Írói-Nyelv vala, éré; mert akkor

Schwáben volt az országnak legvirágzóbb tartománya. Kevés századok mulva ők azok lesznek maradékainknál, a' mi most a' *Liet der Niebelungen*. Az, hogy minden Írói-Nyelv, Adelung Úrnak gyakor allítása szerint, *Ízlésnek munkája*, nekik kevés vigasztalás volna. — Az Ízlés, melly itt értetik, épen olly mulandó mint a' gazdagság. A' felsőbb classzisok' kicsínosodásától függ; 's mi lehet változóbb 's meghatározatlanabb, mint a' felsőbb classzisúak' kicsínosodása? A' XIV. Lajos' virágzó idejebeli Francia Nyelv a' Párizsi felsőbb és alsóbb classzisoknak véget nem érő csínosodása miatt érthetetlen volna, a' sírjából életre visszatért Író előtt, ha mindég nem voltak volna olly lelkes férjfiak, kik magokat ezen csínosodás' árjának ellene-szegeztek, 's nyelveket és stílusokat, trucczára a' módinak, ama' már megavult idők' példányai után képzették. Ez a' Francziáknál megtörténhetett, kiknél megállapított dolog az, hogy a' tiszta Francia Írói-Nyelvnek a' XIV. Lajos' korabeli Század legjobb Írójának Munkájik után kell képzetnie, és az azokéik után, kiknek ezek lettek példányaik. De ha nálunk Németeknél az tételnek alap-állítássá, hogy a' virágzó tartományok' felsőbb classzisának beszéde határozza-meg mi a' jó és tiszta Némettség: úgy Nyelvünknek azon rettenetes változását, melly lelkem előtt lebeg, semmi a' világon meg nem tartóztathatná. Adelung Úr ugyan jó okkal mondja, hogy — „a' mint valamelly tartományban az Ízlés csínosodik, úgy lessz a' már készen-talált Írói-Nyelv időről időre a' felsőbb classzisúaknak társalkodási Nyelve“ *) — 's ez valami reményt még adhatna halhatatlanság után-szomjúzó Könyvíróinknak. De reményök az által, a' mi ezt nyomban követi, fájdalom! földhöz-veretik. Tudniillik a' már készen-talált Írói-Nyelv a' megnevezett felsőbb classzisoknál „a' nevedő ízlés' és gazdagság' mérték szerint mégyen-elő a' csínosodásban — 's ezen csínosodás szerint osztán az egyéb tartományokban is Írói-Nyelvnek vétetik,“ 'stbb. minthogy a' felsőbb classzisokban a' gazdagság és ízlés eggy polczról más polczra kelhet, a' Nyelv' kicsínosodása is mértéket és határt nem ismerve változhatik; és minthogy kéjetlenebb semmi nincs mint a' legfőbbek' és leggazdagabbak' ízlése; annál sincs semmi kéjetlenebb, mint a' hogy ők bánnak a' Nyelv' csínosításában. Az esik a' Nyelvvel közöttök, a' mit öltözetben és bútorokban a' módi parancsol, 's a' dolgot a' mi Rhénuson túl lakó szomszédink' példája a' legtisztább fénybe teszi. Oltattassék tehát a' várt Austriai jó és tiszta Némettség a' mostani Felső-Sachseni Írói-Nyelvre: mindég meg fog az tartani valamit a' maga vad törzsökének eredeti ízéből; sőt ez az új Hochdeutsch a' csínosodásnak számba-vehetetlen lépcsőjin, mellyeken azt keresztül-viszi a' Bécsi, Prágai, Linzi, Klagenfurti felsőbb classzisok' ízlése, addig modificáltatik, míg a' mi mostani Nyelvünk ahhoz, a' mi kétszáz esztendő mulva fog Ékes Németségnek neveztetni, olly formán álland, mint a' Kaisersberger' Postilláji állanak a' Rabener' Satyráji Németségéhez. — Megvallom, talán hajlandóbb volnék tulajdon nyilva-álló szemeimnek nem hinni, mint hogy azt tartsam lehetőnek, hogy eggy olly értelmes ember, mint a' kivel itt dolgom van, a' maga hypothéziseinek ezt a' tartatlanságokat úgy ne látta volna, mint akárki más. Azonban fagyraló szavai előttem állanak; 's ámbár előttem igen kedves lessz megtanítanom, hogy szavai jobb értelmet engednek; míg az megtörténend, más értelmet benne nem találhatok.

*) 'S ennek lehet e igazabb okát adni, mint az ezen Írói-Nyelvben írt könyvek' olvasását?

2.) Wieland ezen második Czikkelyben a' Déli-Felső-Sachsen' fenntebb classzisai felől szól. Minthogy itt semmi nincs, a' mi a' Magyar Olvasót interesszálhatná, 's czélunkra tartoznék; azt egészen elmellőzzük.

3.) A' Nyelv leánya a' Szükségnek, 's a' Társasági-életnek gyámgyermeke; az ő kifejtése 's gazdagítása az Idő' munkája, az ő szépítése az Ízlés' műve, 's legtetősbbsz tökéletesítésén egyyet-értve kell dolgoznia mindenik Múzának. Eggy nagy nemzet' Írói-Nyelve, melly a' vad természet' állapotjából, a' sivatagság' minden lépcsőjén, lassan és egyedül másoknak nyomaikon emelkedik a' culturának mindég fenntebbi polczaira, egész sor századokat kíván, míg a' tökéletnek valamelly grádicsára felverekedhetik. E' végre igen nagy-számú kedvező történeteknek kell, a' mint azt Adelung Úr igen helyesen jegyzi-meg, öszveszerkeztetődni. Azonban még is az ő Tudósai, 's Tudósai közt az ő génievel-, talentommal-, és ízléssel-bíró Könyviróji, az ő Poétáji, Orátorai, Historicusai 's populáris Philosophusai azok, a' kik leginkább segéllik-elő gazdagulását, kimiveltetését, pallérozását; 's az illy férjfiak a' hazának minden tájain elszórva találtatnak. Az Ízlés épen olly kevésbé van a' fő városhoz, vagy eggyik 's másik megyéhez kötve, mint az elme és értelem. A' talentom mind ezekre, a' léleknek legszebb, leggyengédebb érzései, nem-keresett, nem-érdemlett ajándéka a' természetnek; a' kifejtődés és elkészület némelly kedvező történetek', jó példányok' és tartós szorgalom' munkája. Mind ez öszvetalálkozhatik eggy ismeretlen szögben, 's a' Könyviró valóbb ízléssel jöhet-elő a' legrejtettebb magányból, mint a' melyet a' nagy-világ' legelegánsabb társaságában szerezhett volna. De míg eggy nemzet a' Stilusnak és Compositionnak minden nemeiben nevezetes számú igen jó Munkákat nem mutathat-elő, az a' mit Ízlésnek neveznek, olly szép, olly jó, olly kényes lehet a' maga felsőbb classzisaiban, a' millyennek kívánjuk: de Írói-Nyelve mindég csak nevedési állapotjában lesz, tökéletességére még elnem jutott, az új szókat és szóllás' formájit még felveheti, az elavultakat ismét életbe hozhatja; a' Nyelvnek sok-századi kincse előtte nyitva áll, minden megyék' dialectje övé, 's az Író azok közzül azt választhatja, a' maga földjébe azt ültetheti-által, a' mire szüksége vagyon, és a' mi abban megfogamzhat. Csak épen akkor vétethetik Lexicona teleszámúnak, midőn már a' Stílnak minden nemeiben Mestermiveket bír; csak akkor lehet szoros határvonást rajzolni a' közönséges Írói-Nyelv között! melly egyszer'smind Nyelve a' minden tartományok' jó társaságának is, és az eggyes megyék' különös Nyelve közt. Akkor intézik-el osztán a' minden nembeli jó Írók, mi Hochdeutsch a' fenntebb Oratori 's Poetai Nyelvben; mi Hochdeutsch a' Comicusok' Nyelvében, melly ismét a' nemesebbre, a' humoristicusra és a' bürleszkre osztatik; mi Hochdeutsch a' Tudományok' és Mesterségek' Nyelvében, és mi Hochdeutsch a' felsőbb classzisok' társaságában. Ezen Nyelv-Districtusoknak mindenike ismét a' maga (ha így szólanunk szabad) járásaira van felosztva, 's ezeknek külön constitutiójok, külön törvények, külön municipalitások, külön határszéleik vagynak; és egyedül ezeknek eggyüvé-fogásokból áll a' Mesterségek és Tudományok által alkotott nemzetnek Írói-Nyelve. Mind ez, úgy hiszem azt, természete a' dolognak 's nem kíván megmutatást. Világosításául ismét a' Francia Nyelv szolgálhat. Mind a' mellett, hogy az ő Poetai Nyelveket talán az Ízlésnek makacssága szorosbb korlátok közzé rekesztette mint azt más nemzeteknél láthatjuk: még is bizonyos, hogy az ő Tragediájok és magasbb Lyrica-Poesisek' Nyelve közt, az ő nemesebb Comediájok vagy a'

jó társaság' Nyelve és a' dévajkodó Nyelv (az úgy nevezet Stil de Marot) között, igen szembe-tűnő különbség vagyon. Az igazi Etymologia és Syntaxis, az Illőség és Elegantia ónállok, igen méltán, elengedhetetlen tulajdonságai minden beszéd' és írás' nemének és módjának: de azért mindenik stíljeknek megvannak a' maga tulajdon törvényei, mellyeket kérdésben senki nem vészen. Még nem jutott eszébe egyy Francia Criticusnak is, hogy a' Corneille' és Racine' bajnokjainak nyelvét dagályosnak mondja, minthogy egyyik vagy másik Maréchal de France nevetségessé lenne, ha Dámájának toilettje körül, vagy Fejedelmének antichambrjében, úgy szállana mint Mithridát és Bürrhüsz; vagy hogy a' Voltaire, Püszelljének nyelvét ízetlennek szidalmazza, mivel semmi Kisasszony nem tart olly beszédet mint a' szép Agnes Sorell.

A' melly igen meszsze vagyok attól, hogy javallani azt akarjam, midőn minden dialektékből egyy undok pokrócz szövetik, vagy a' midőn olly provinciális szók említetnek, mellyeket eddig a' közönséges Írói-Nyelv nem ismért, és a' mellyeknek helyébe abban kész és ugyan-azon értelmű szókat találunk: olly kevésé adhatom arra voksomat, hogy minden megavult 's megyei szók innen eltiltassanak; noha megvallom, hogy a' mellyek mintegy húsz eszt. olta hozattak forgásba, kivévén a' humoristicus, comicus és bürleszk Sztiléit, hova még a' köznép' dalainak 's regéjinek nemére tartozókat számlálhatni, nagy részben egyebet nem érdemlenek. Azonban Quintiliánnak közönséges törvénye itt is való: „Minden szó, kivévén azokat a' mellyek a' szemérmert sértik, valahol legjobb szó; mert van szükség néha alacsonyokra és közönségesekre is; 's a' mellyek más helyen illetlenek fognának lenni, illendők és dologra tartozók lesznek, mihelytt a' magok helyeiken állandanak *) — „Ez a' nagy Nyelvmester tiltja ugyan, — és ki nem fogja javalni mondását? — az Orátort minden szokatlan szótól, minden igen merész metaphorától, minden elavult és csak a' poétai szabadságnak engedett szóllásoktól (IV. c. I.); de e' tilalmat a' Költőkre terjeszteni-ki, az neki eszébe nem jutott, 's e' részben mindég az a' tanítás marad tiszteletben, a' mit egyy más Régi adott, kinek kényes ízlését kétségbe még senki nem vette:

Jó lészen a' vers,
Midőn az elnyűtt szót egyy nem remélt
Ravasz helyheztetés újjá csinálja.
Ha még nem ismért dolgot kell nevezni,
Szabad lesz ollyan szót kovácslanod,
A' mellyet a' Cethégusz meg nem ért,
Csak hogy szerényen bánj az engedellel.
Hogyan? 's az, a' mit Róma Plautuszának
'S Cecílnak engedett, nem fog megadni
Virgílnak 's Váriusznak? — —
Mindég szabad volt, és mindég szabad lesz,
Bélyegtelen, de jó szót hozni-elő. —

*) Omnia verba, exceptis de quibus dixi (az az, parum verecundis) sunt alicubi optima; nam et humilibus interdum et vulgaribus opus est, et quae in cultiori parte videntur sordida, ubi res poscit, proprie dicuntur. Instit. Orat. X. C. 1.

Életre jön sok már elholt szavunk,
 Sok el fog halni, bár tiszteltetik,
 Ha úgy akarja azt a' Szokás, ki ebben,
 Mint teljes-kéjű Bíró 's Úr, parancsol.

Az Író, kinek ízlése van, az az, a' ki elevenen érzi, mi szép és mi illő, és a' ki ezek felett biztosan és mivelt értelemmel ítél, mindég legjobban tudja, mit csinálhat és mennyire szabad mennie; de a' midőn hibát ejt, akkor igen is helye vagyon, hogy az igazi Aristarch, ki magának Homérnak sem néz-el semmit, kimutassa, miként, miben és miért tévesztette-el az illőt. De az a' vakmerőség az ilyennek soha meg nem engedtetetik, hogy szabad kéjjel szabjon törvényeket, 's a' génienek, az elmének, a' dévajság' szellemének béklyókat, adjon, valamíg azok a' szabadsággal, melly nekik elementumaik, szembe-tűnőleg vissza nem élnek. A' Költőnek e' szók: Színadás, Rhythmusz, Melódiai-zengzet, eggyeszerre vannak. Adelung Úrnak ítélete szerint az *Érthetőség* eggyetlen célja a' Nyelvnek. Ha azt mondotta volna, hogy első célja, szava ellen nem volna semmi ellenvetés; hogy annak eggyetlen célja az legyen, azt a' tudós férjfiunak eggy Poeta sem fogja megengedni. Ez a' maga Nyelvével még sok egyéb célokat akar, 's annak a' maga Nyelvével még sok egyéb célokat kell, elérni. Eggy elavult szó, eggy provinciális szó, mellyért az úgy-nevezett Hochdeutsch semmi más azon-jelentésűt nem bír, ollykor azon a' helyen, a' hol azzal ő akar élni, épen az az eggyetlen-eggy szín, melly az ő magának kitett szándékához illik, és a' mellytől az egész hatás függ. A' Felső-Német-országi szó ollykor eggy syllábal rövidebb, hosszabb, vagy benne más vokálok, más consonák állanak, mint a' Hochdeutsch szóban, 's a' Poeta épen ez által adjameg versének a' fenntebb zengést, periodusának a' szép gömbölyegséget. 'S ha a' szó ezen felül ollyan, a' mivel Luther és Opitz már éltek, ki fogja várni, hogy azt egyedül azért vesse-meg, mert az a' Déli-F. Sachsenben 1740. és 1760. közt nem vala forgásban?

III.

A' két elsőbb Czikkely a' *Német Merkúr*' 1782-dikbeli Novemberi 's Decemberi Füzeteiben jelent vala meg Levél' formájában, mellyeket Musophilusz írt az említett Journál' Kiadójához (Wielandhoz), noha mind a' két Levél magának Wielandnak tollából erede. Adelung ezekre eggy két polemizáló Értekezését adta-ki *Magazinjának* I. Köt. 's Musophilusz úgy hitte, hogy azokra nem kell elhallgatnia. Számos részre-hajlatlan Olvasók azt ítelték, hogy ezen kis tudományi-harczban Adelung Úr a' maga ellenkezője ellen nem küzde eléggé hideg vérrel, és hogy azzal eggy kevésbé rá-tartósan 's rossz-kedvűen bánt volna. Azonban minekutána Musophilusz is a' maga feleletében (*Német Merkúr*. 1783. Apr.) valamivel melegebbé leve mint a' szükség kívánta, 's a' csatának hosszabbítása semmi hasznót nem ígérhete: a' Kiadó tulajdon személyében lépe-fel, és egyszer'smind mint Békéltető a' csatázó felek közt; 's olly nyilatkoztatásokat teve a' villongást-okozott kérdés eránt, melly a' versenynek méltán végét szakaszthatá.

Úgy tetszik, Musophilusz igen jól tette, hogy abba hagyá a' csatázatot, melly alatt a' felek észre-vétlen' melegebbé lesznek mint elejénten lenni akarhattanak, és, a' melly

által, minthogy az érzékenység és valami kised makacskodás minden vigyázás mellett is játékba avatja magát, a' Való végre is keveset nyer. Mi hasznát fogja vehetni a' maga Appellatiojának a' Publicumhoz, azt nem igen láthatni előre: de érzem, hogy minekutánna a' törvénykezésnek e' szeréhez vak szerencsére kapott, nekem most még kevésbé illik mint eddig illhetett volna, magamat e' perben Bíróvá tenni akarnom. Azonban legyen szabad próbát tennem, nem hajlanának e' barátságos egyezésre a' perlekedő felek, 's kívánságaiknak sanyarúságából nem engednének é el mind két oldalról annyit, a' mennyi őket összszabékéltethetné. Annyival inkább reményem pedig, hogy e' próba nem lesz téve haszontalan', mivel nekem lehetetlennek látszik, hogy Adelung Úr és az én pseudonymusz Levelezőm a' dolog' veleje felett végre is egy értelemre ne hoztassanak, mi helytt egymás felé hideg vérrel 's barátságosan fognak közelíteni. Adelung Urat e' kérdés' feltételére egy időben, midőn annak felfejtése Literaturánkra nagy következéseket vonhat, igen sullyos hazafiúi okok indíthatták. Azon szabadságok, mellyeket magának Nyelvünk ellen mintegy tíz eszt. óta sok Könyvgyártó veszen; azok a' Grammatika' törvényei ellen elkövetett vastag vétkek, mellyekkel újabb könyveink 's könyvecskéink tele vannak; az a' példátalan merészség, mellyel az Író minden Szokással a' Nyelvben, minden Törvénnyel nem gondol; egy szóval, az a' nevetséges és az egész nemzetet megmocsoló Nyelvzavarék, melly onnan ered, hogy Tudományi Respublikánknak nem egyedül némelly Mágnsai, (kiknek a' vad községnek rossz példát adni valóban nem illenék) hanem csaknem minden a' ki valamit nyomtattat, maga csinál magának egy tulajdon Nyelvet, egy tulajdon Heterographiát — már rég óta borzadással tekintetnek minden józanon-maradt fejtől; 's minthogy ideje, hogy az árnak valaha gát vettessék, kihez ille inkább, mint Adelung Úrhoz, hogy a' Reformatio' nagy munkájához hozzá fogjon?

Ez a' keservesen-panaszlott Nyelvzavar egyenesen az Íróktól eredvén, már e' tekintetre nézve is szükség vala, hogy Adelung Úr a' maga által kitett kérdés' megfeytése alatt: *Mi a' Hochdeutsch?* vagy *Mellyik az a' Német Nyelv, mellyel az Íróknak élniek kell?* olly alapot keressen és vessen, melly által a' Nyelv az Író' kéjétől függetlenné tétessék. Ő úgy hitte, és a' mint ugyan nekünk látszik, igen nagy okkal, hogy a' zavar másképen meg nem szünhet, hanemha az Írók a' magok törvényt nem ismerő állapotjaikból, mellyben mindenike azt tevé, a' mit akart, egy közönséges zászló mellé együvé-hívattatnak. Ezt ő a' Felső-Sachseni Nyelvben találta, 's leginkább a' hogy azt a' Déli-Chur-Sachsen' felsőbb classisai beszélik. Az ő vélekedése szerint minden élő Nyelvnek egy fő városának, legalább egy tartományának kell lennie ('s természetes hogy az ilyen a' legmíveltebb, legvirágzóbb), melly mintegy Depositáriusa a' Nyelvnek; 's ha ez Német-orzágra is való: melly Kerület merne e' részben a' Felső-Sachsenivel az elsőségért versenyyhetni?

És még is az alap, mellyet Adelung Úr a' maga Értekezésében vetett és előterjesztett, minden ebből kihúzott következéseivel olly annyira új, olly annyira halhatlan, hogy azon, a' Felső-Sachsenieket kivévén, minden Olvasójinak fel kelle akadniok, mellyet az érdemes férjfiu maga is előre-láta. Sok értelmes emberek, kik a' mi új és legújabb Könyvgyártóinknak törvényt nem ismerő merészségeket épen úgy kárhoztatják mint Adelung Úr maga, de a' Gottschédi Secta' rettenetes Purismusának káros következéseit feledni még nem tudják, azt hitték, hogy a' Déli-Felső-Sachsen' felsőbb classisának Társasági-Nyelve nem lehet sem

elégleges sem felforgathatatlan Kánon a' jó-írásnak minden nemeire. Mert, ha megmondhatni is, hol kezdődnek ezek a' felsőbb classzisok, ki fogja meghatározni merni, hol végződnek? 's ki nem retten-el azon gondolat előtt, hogy nemzete' legelső Írójának elméjeket egy városnak, ha az bár az egész Ország' első városa volna is, szűk kerületébe rekesztve lássa? Mi fogott volna lenni egy Aeschylusból, egy Pindárból, egy Arisztophanesből, ha az Athén' és Théba' felsőbb classzisai illy elsőséget kívántak volna magoknak az ő legelső rendű Írójoknak genije felett?

Kétségen kívül illyetén nemü okok indíthatták arra a' mi Musophilusz név alá rejtett Levelezőnket, hogy az Adelung Úr által vetett alap ellen megszóllamljon.

De valamint Musophilusznak nem lehet az célja, hogy Nyelvünket az Írók' szabadkéjének játékául egészen általengedje: olly bizonyosnak veszem azt, hogy Adelung Úr minden kifogás nélkül semmi szót, semmi szóllás' formáját, semmi inversiót, semmi kiszöktetést, semmi fordulatot ne akart légyen az Íróknak szabadon hagyni, melly a' jobb nevelést nyert Felső-Sachseniek' mindennapi Társalkodási-Nyelvekben nem hallatik.

Helyesen teszi a' nagyérdemü Nyelvtudós, hogy annak, a' mi, a' Horátz' szavaként, az Írónak mindég szabad volt és mindég szabad lesz, mindennemü visszaélései ellen kiölt, és ezen visszaéléseket gáncsolta: de Adelung Úrnak célja nem lehet az ezen szabadsággal mértékletes, okos és célra-tartozó élest tilalmazni. Azt sem fogja, a' mint hinni merjük, tagadni, hogy Literatúránk, melly csak 1750. olta kezd emelkedni, még mindég csak emelkedőben vagyon; hogy az élő Nyelvnek kölcsönös befolyása az Írókra, 's az Íróké a' Nyelvre, olly szükségesképen vagyon a' dolog' természetében gyökerezve, hogy sem a' legvirágzóbb tartomány' legfelsőbb classzisai, sem a' megnevezett eszt. olta élt Írók nem szóllják és írják épen azt a' Nyelvet, mellyet az őelőttök éltek harmincz negyven esztendőök előtt szóllottak; és így, hogy a' Német Nyelvet még nem vehetni *elvégzett* Nyelvnek; 's hogy, valamint azolta némelly idegen és új szók, mivel azt úgy akarta a' Szokás,

ki ebben,
mint teljes kéjü Bíró 's Úr, parancsol,

egészen honi szókká lettenek: épen úgy némelly szók, mellyek addig a' Német Nyelv' Idiotikájába tartoztak volt, jó Íróinknak értelmes használásaik által javalást nyertek, 's az Írói-Nyelvből észre-vétlen' a' Hochdeutschok' szájába eljutottak, 's szokásban meg is maradtak.

Nem kétljük, hogy ha Adelung Úr magát ezen dologban bővebben fogja kinyilatkoztatni, azoknak, kik az ő dicséretre-méltó törekedéseivel, a' rendet és egyformaságot vissza hozni Nyelvünkbe, eddig ellenkezni mertek, kevés vagy semmi okok nem marad, állításával továbbá is ellenkezni.

Erre nézve óhajtanánk, hogy Adelung Úrnak tetszenék az itt következő kérdések eránt gondolatjait bővebben és meghatározottabban előadni:

1.) Mennyire terjed az Írók' jusa a' Nyelv felett, (azokat értvén leginkább, kik Bácsónak felosztása szerint, a' Képzelet' classzisának Írói közzé tartoznak) — a' mennyiben a' Nyelv úgy tekintethetik, mint egy lágy anyag, mellybe ők a' magok' lelkeiknek érzéseiket 's gondolatjaikat benyomhatják? Adelung Úr nekik megismeri ezen jusaikat, sőt kö-

telességekké teszi, hogy Nyelvek körül éljenek több gonddal, figyelemmel, válogatással, mint a' mennyit a' szokott társalkodási-nyelv enged. Mellyek tehát határai ennek a' jussnak? Mennyire terjednek e' részben az Íróknak kötelességeik? A' figyelem, válogatás, gond, a' Költő' jussait a' Nyelv körül egészen kimerítené e? A' lyricus, epicus, tragicus és comicus Költő' Nyelvét teljességgel belé kell e, belé lehet e rekeszteni a' Felső-Sachseni Társasági-Nyelv' határai közzé; a' mint azt Adelung Úr állítani látszik?

2.) Mind azon örök habzás és visszahabzás mellett, melly alá az élő Nyelvek vetve vagynak, nincsen e' kérdésbe-vehetetlenül, akár az egyes szókat, akár azoknak öszveszerkeztetésöket tekintsük, minden Nyelvben valami állandó, valami, melly legalább egész századoki vele-élés által egy közönséges, tartós és mintegy megszentelt Nyelvszokássá lett? Nem lehet é ezt az állandót, ezt a' közönségest, mellyen a' Nyelvek törvény-szerűsége egyedül épült, a' Nyelv' Természetének nevezni? 'S nem kell é ennek a' Nyelv' Természetének minden Író előtt illethetetlennek lenni?

3.) Van é elég ok kifogás nélkül állítani, hogy minden elavult, az az, a' Felső-Sachseni Társasági-Nyelvből kimaradott szavainkat ez a' sors azért érte, mert olyaknak találtak, a' mikre szükség nem vala? Nem okozhatták e azt némelly történetbeli környülmények, mellyekből ezen szók' becse ellen bizonyítani semmit nem lehet? És ha bár reájok a' Társasági-Nyelvben semmi szükség nem volna: szükségtelenek é azok a' jó-ízlésű Íróknak is, 's kivált a' Poetának, ki nem ritkán van olly esetben, hogy egy jelentésű, de egymástól csak alig érezhető nüanszokban különböző szóknak látja szükségét? Nincsenek é példák a' mi Nyelvünkben, szinte úgy mint az idegenekben, hogy az illy nemű szók' bizonyos czélra 's gondal választatván a' jó Írók által, javalást nyertek és ismét folyamatba hozattak? És ha ez így volna, kitől remélhetnénk inkább mint Adelung Úrtól, hogy bennünket a' Szokásból kifittyent, de felvételt érdemlő szóknak renczékkel megajándékozzon; vagy, a' mi még nagyobb-érdemű munka volna, minden illyen szó mellé azt a' Hochdeutsch szót tegye, melly ugyan azt tegye, a' mit az elavult jegyez?

4.) Nem ugyan-ezt lehet e mondanunk sok szavainkról, mellyek, ha a' legfenntebb, legnemesbb írás' és szóllás' nemében nem használhatók is, minden megkülömböztetés nélkül nemteleneknek, alacsonyoknak nem neveztetnek, mihelyt jó Írók által meg-nemesítettek, és a' jó társaságba-bemenetelre alkalmasokká tétettek? 's nem épen ezt tanítja e Horátz (kinek a' két Pizóhoz írt Levele méltó hogy minden Poeta és Criticus előtt Códexnek ismertessék), midőn így szóll:

A' mindeneknél járatos szavakból
 Új nyelvet képzének, hogy Olvasóm
 Ezt mondja rá: Oh, így én is tudok!
 De majd, ha izzad 's hasztalan gyötrődik,
 Csüggedt elmével tollát ellöki.
 Ennyit tesz az, ha tudjuk, melly helyet
 Kivánnak a' szók, 's melly szerkeztetést!
 'S a' legközönségesbbre mint vet új színt
 És tiszta csillogást a' gondos Író.

5.) Állíthatni e, hogy a' melly próbákat némelly Íróink tenni merészlettek, — a' dévaj szesznek azt a' sztiljét teremteni, melly által Chaulieu, Hamilton, Voltaire 's mások olly közönséges javallást nyertek — azok a' próbák, a' legközelebbi hűsz esztendők' ízetlen bolondságaiknak számokba elégséges okokkal számíthatnak? 'S ha Adelung Úr, a' mint ezt tőle bizonyosan várjuk, azt állítani nem fogja, nem engedtetik e meg egyik vagy másik lelkes Írónak, ki e' nemben magához bízni valamit mer, hogy a' Német Nyelvnek egész gazdagságából 's annak mindenik dialectjéből, e' végre annyit vehessen, a' mennyit kényesebb ízlése 's szerény bátorsága venni jónak látand? Nehány esztendők előtt ezen nemnek egy felette szerencsétlen próbáját látánk, melly javallást, igen is, nem nyerhete, minthogy annak Írója azt (*Drey hüpsche Märchen*) az Illőnek minden érzelme nélkül dolgozá, 's hat hét századoknak szóllása' 's írása' módját ollyanképen mázoló-eggyüvé, hogy az által minden mívelt-ízlésü Olvasójában kénytelen vala csömört támasztani. Arra, hogy a' Poecisnek azon nemében, mellyhen a' *Ne olly sokat* és *Ne olly keveset* soha el nem téveszteni még nehezebb mint más nemekben, olly Író kívántatik, a' ki szokatlan adományokat kapott a' természettől, 's ízlését igen szerencsésen képze, ha olly Publicumért dolgozik, mellynek eleget tenni valamivel bajosabb mint a' Római volt a' Horátz' idejében és a' miénk most. De az ilyen Írónak nem kellene e mind azon szabadságokat engednünk, mellyre neki a' dolog' természete és az ő génieje just ad? És ha a' nemzetnek közönséges javallása, hogy erre csak egy példát említsünk, Bürgernek Leonóréjét megkoronázta: mint lehetne ezt a' szép Mestermívét a' Köznépi Romanzénak mind azon nyavalyás mimelményekkel, mellyek azt követték, egy katlanba vetnünk, 's a' szemet-domb-ra egyetemben kitöltenünk?

Kazinczy Ferencz.

2.

A' M a g á n y.

A' Magány legkedvesebb mulató-vidéke, legbájolóbb szférája a' nemesérszű Halandónak; 's egyedül ez az a' virány, hol ama' felséges, hervadhatatlan virág nyilik, mellynek neve — *Fantázia*. Midőn már valaki még olly igen a' zajos világhoz szokott is, felkeresi néhanéha még is az édes Magányt, ha szeret ön-gondolatjaival és képzelődéseivel mulatni. Itt mintegy feljülemelik őt tulajdon érzései a' földi határokon; kényje szerint elmélkedik mind azon tárgyakról, mellyek' képeit leginkább szereti magának többszer is elébe tüntetni. Nem hallgatom-el sokáig szenvedelmemet, kimondom én is, óh örömmel valom-meg, hogy a' Magány nekem is olly Templomom, mellynek szent küszöbére legfőrrőbb vágyással sietek ollyankor ki, midőn magamat egyéb foglalatosságimtól és az embercso-

porttól csak néhány szempillantatokra is elvonhatom! E' tekintetben boldognak érzem magamat, hogy a' faluk' csendes Magányjait gyakorta meglátogathatám. Ezekben írom e' gondolatimat is; ezekben tanultam érezni; 's oh, mint visszatetszék, midőn olly nagy városba vevém egy időre lakásomat, hol a' csendes Magányt szintolly nehéz feltalálni, mint e' világban a' tökéletes szívű émbert. A' kedves tájt mindúntalan óhajtám, de hijába; 's minél nagyobb volt utánna kívánkozásom, annál inkább általlátám, mi nagy jótét az érzőnek és a' gondolkoznitudónak a' — csendes falusi Magány. De nem nyúghatik a' szívnek igazi vágyása mindaddig, míg a' keresett bálványt fel nem találja; így valék én is. Bár mint akarám magam' embertársaimtól elvonni, bajosan lehe; mikor néhanéha gondolám, hogy magánosan vagyok, emberi lépéseket hallék, 's oda lett reménylett boldogságom. Egy tágas és gyönyörű kert adá-meg végre nekem az óhajtott kört, a' boldog csendes Magányt. Az édes természet' anyai kertészkezére bízott sűrű ligetek 's néhány meglepő grottok fogadának engem' boltjaikba, mint nyúghelyet keresgélő Vándort; mert azt mondja *Plinius* is: *Undique silvae et solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt.* *) Itt a' falun, itt, hol mindenütt a' szívetolvasztó ligeteket találom, itt van most az én Tempém, itt Elüzionom, mert a' Magány kedves, oh igen kedves nekem, 's tudom, kedves másoknak is, kiknél az elme szakadatlan munkálkodásban vagy. Ebben hányom vetem olly gyakorta meg az életet; ebben tanulám annak hijáavalóságait ama' kevés boldogságtól, melly vele jár, — megkülömböztetni; 's amazokat megvetém, ezért pedig untalan olvadék, csak úgy mindazonáltal, mint rövid, igen rövid ideig tartó boldogsáért; mert azt is megtanulám magányaimban, hogy e' világi öröm ollyan, mint a' szappan-golyó, melly mikor legszebb színekkel játszik, akkor enyészik-el. A' Magányban kedvelém-meg azon Tudományokat is, mellyekből holmi kis tapasztalásom 's ismeretségem vagy; mert az ember mindenütt maga és a' magában lakó erő által léssen mindenné. **) Ebben fordítám-el füleimet, gondolatimat és szemeimet azon felette sok zajos háborgásokról, életterhekről és fonákságokról, mellyek által az emberek magok teszik életöket unalmasabbá, terhesebbé. Itt vizsgálgatám-meg azon számtalan sok Comicumokat, Drámákat és Tragoediákat, mellyek az élet' Játékszínén — többnyire mint megannyi Chimaerák — fordulnak elő. Magányomban érzém mind azt is, valamit holmi kis verzetimben 's más egyéb munkáimban leirva, részint már nyomtatásban másoknak is megmutattam, részint pedig kézirati Gyűjteményemben fog egykor találni halálom után valamely jó barátom. Magányban lehetnek a' lelkes gondolkozónak olly elmélkedései, minők *Hervey*nek a' nyugalmas sirhalmok felett, *Young*nak pedig a' csendes andalító éjtszakákon valának. Hihető *Young* azt tartá: *Mire silentio et tenebris animus alitur.* ***) Hogy a' Múzák leginkább a' Magányban szeretik az áldozatot édesen fogadni, tagadhatatlan igazság. Nem ok nélkül, de nem is hijába tölté azért *Euripidesz* a' maga életidéjének nagy részét egy magányos és csendes barlangban; 's nem ok nélkül mondá már *Ovid.* *Carmina secessum scribentis et otia quaerunt.* Magányban lehet csak az embernek olly nyugalom-pontja, mellyben a' pihenő lélek elfelejtve minden bajokat, kényjére járja-be gondolatival az egész világot. Felséges a' Fantázia; ez pedig csak a' csendes Magálynak Istene. Széplelkű Vi-

*) Lib. I. Epist. 7. **) Lásd Erdélyi Muzéum. III. Füzet. 22. lap. ***) *Plinius*. p. 699. in edit. Cortii.

dényink is, elhiszem hogy csak tréfából nevezi a' Fantáziát az ő elmés *Értelmezéseiben* falónak, mellyen sok ember lovagol, *) érezvén maga is, minő bájvilágokat teremt az embernek a' Fantázia. Megjegyzem mindazonáltal, hogy én itt azon Fantázia alatt, mellyet említek, nem valamely bódult elméjűnek Fantáziáját értem, ki úgy fantáziroz, hogy létét sem tudja; hanem azt dicsérem én, a' mellyet magának a' józan és tiszta lángész teremt. A' ki még sincs eléggé meggyőződve a' felől, hogy minő remekeket szülhet a' Magány, olvassa — sőt megérdemli, szóról szóra tanulja-meg — közönségesen tisztelt Poétánknak, Gróf *Teleky Ferentz* Úrnak *Fantáziáját*; **) ez az egy munka maga is koszorúra tevé méltóvá e' Méltóságos Férjfiúnak homlokát. Hát Schiller' Ideáljai ***) mik egyebek, mint olly képek, mellyek a' Fantázia' gyönyörű fátyolán által ötlenek csak az elmébe, hogy a' szívet játszadtassák? 'S ki nem hagyná Schiller' boldogítani tudó Ideáljait helyben? — Magányba siet, kinek bánatos szíve vérhabokat áraszt, tudván, hogy embertársai között úgy is kevesen, 's azok sem igazán vesznek bajában részt. Magányba siet, kinek szívében a' földi boldogság' tiszta ege mosolyg; mert örömünk és szerencsénk több sokkal több irigyekre 's fondor indulatúakra talál, mint olyanokra, kik boldogságunknak őszinte szívvel tudnának örülni. A' csendes Magányban kedvünkre kiönthetjük fájdalminkat, hol néhanéha legalább utánnunk nyögik a' *jaj* szót a' Visszhangok. Ennek kebelében önthetjük-ki örömeinket is, a' helyett, hogy azt embertársainkkal elébb közlöttük volna; 's így legalább senki sem fog minket kikaczagni, ha viszont hirtelen balra fordulna kockánk; mert, fájdalom! az emberi szívek közül sokan már olly igen érzéketlenek, hogy midőn balsorsunkat látják, tapsolnak, — ha pedig örülünk, elszomorodnak.

A' Magány' dicsőségének bővebb magasztalására méltó 's idomos ecsettel nem bírván, a' többit csak szívében fogja kedves Magányjaiban érezni

N. A. Kiss Sámuel.

3.

Némelly elmésen gunyoló jegyzések Lichtenbergből.

Ha *Tudomány* Aszszonyságnak genealogiáját jól esmérem, a' *Tudatlanság* az ő öregebbik testvérje; 's avagy ollyan égbe kiáltó vétek-e az öregebbik testvért elvenni, mikor az ifjabbikat is megkaphatná az ember? Egyéberánt valakik őket esmérték, mindazoktól azt hallottam, hogy az öregebbiknek különös kellemei vagynak, hogy egy kövér, jó leány, a' ki éppen azért, minthogy többet alszik, mint ébren van, igen jó feleség.

Sokan tudósokká lesznek, mint némellyek katonákká, csupán azért, minthogy más állapotra alkalmatlanok. Mint Tudósok, jobb kezeiből élnek, mint a' medvék, mellyek teletszaka tenyereket szokták szopogatni.

K. L.

*) L. Szép Literatúrai Ajándék. 1821. **) Lásd: Hébe. Zsebkönyv. 1824. ***) Lásd: Schillers Gedichte. „Die Ideale.“

4.

SÁNDOR LEOPOLD a' Nádor, és Birkenstok Menyhért.

A' II-ik Negyed' 123-ik lapján, a' Jegyzékben említés tevődven Birkenstok' Római nyelven és Római lélekkel Sándor Leopoldra készített Elet-irási sir-sorairól; — mivel ezen felséges, tárgyához illő dolgozásnak, örök emlékezetet érdemlő nyomtatványai úgy elfogytak, hogy már most a' könyves-boltokban kaphatatlanok, — nem fog talán a' F. Mr. Or. Minervának olvasóji előtt kedvetlen dolgot tselekedni a' Redakció, ha azokat Istenben boldogult Ifj. Gróf Teleky Domokos' Magyar fordításával egyetemben, a' fordításnak, T. Kazinczy Ferencz ált' nézése és igazítása után, a' remeknek egy nagyobb Kötetben bizonyosabban remélhető felmaradandósága végett, mind a' két nyelven, ez úttal közli

Dulházy Mihály.

Labimur saevo rapiente fato,
Ducitur semper nova pompa mortis.

Seneca Oedipus.

A' kemény Fátom ragad, — a' halál kér
Szüntelen más más temetési pompát.

~~~~~

D. Leopoldi II. ac D. Lodoicæ borbonio-iberæ

— *grata ævo, veneranda nomina* —

ad Arnun

XIX. Cal. Sept. MDCCLXXII

inter masculos quartum genitus

optumorum Parentum blanda sollicitudine

a teneris

ad pietatis officia, ad praeclara quævis

liberalissime institutus,

jam tum edoctus, quæ meminisset senex,

corporis præstantia, decore frontis, animi dotibus

nobilissimus,

aquilinæ haud degener prosapiæ,

optatissima dedit in venturam ætatem auguria.

Istenben boldogult II-ik Leopoldnak
és a' Spanyol Bourbon Ágból származott
Ludovikának
örök kedvességben 's tiszteletben maradandó
Nevek! —

MDCCLXXII. Aug. 14-dikén

az Árnus vize mellett

született negyedik fiú-magzatjok,

a' legjobb szüléknek

nyájas szorgalmatoskodások által

még mint kised

*a' kegyesség' tisztjeire jeles tettekre
nemes buzgósággal serkengettetett, a' mikről
majd az öregebb korban megemlékezhetne
ifjan oktattatott.*

*Deli forma, diszes viselet külsőjét,
szép elme ajándékai lelkét nemesítvén,
sas módjára felemelkedett Oseinek
emez el nem fajult maradvánnya
már a' gyenge csirában kimutatta
nagygyá válandóságát.*

*Placuerat Etruscum adeunti Patruo,
 magna ex alacritate ominanti,
 prima sparsus lanugine, jam factorum avidus,
 jam ludens militari hastula
 adolescentulus,
 placuerat in praetexta virile pectus:
 mox legione hungarica
 cum sago gentis, nunquam dehinc commutato
 donatus;
 jam nunc e Tusco
 ad omnem leporem, festivitatem composito
 gravis, erectior adpenso acinace Panno.*

Vindobonam

*cum Patre imperii clavum capessente advena
 ad Pannonum comitia,
 detumescentibus a diuturna tempestate animis
 antiquo ritu indicta,
 ad coronationis solemnia comes,
 optatur
 in primam erga regem pietatis tesseram,
 consono Procerum congregatorum voto
 Posonii XII. Cal. Dec. MDCCLXXX.
 D. Corvini sanctione Magnus Regni Tribunus,
 Archon Nomophylax,
 in ambiguis Conciliator,
 Palatinus.*

Adnuít

*delectis e Magnatum ordine internunciis rogatus
 Rex, Pater,
 hortatus natum,
 officiorum primaria deberi regno,
 nullo nunquam tempore morari,
 qui filium cum parente conjungit, nexum,*

Tetszett a' Hetruriába útagott,
 a' gyermek elevenségéből sokat jövendölő
 Nagy bátyjának
 az első pihely serkedezése mellől is
 már nagy cselekedetekre vágyó
 már akkor is katonai játékokban gyönyörködő
 ifjacska,
 tetszett a' gyermeki köntös alól
 ember-kort mutató szív.
 Majd azért egy Magyar Ezered Sereggel
 ötöt megajándékozta,
 mellynek attól fogva vitézi öltözetét
 mással többé fel nem cserélve viselvén:
 már az Olasz Tusciának csinoskodó,
 játszogató 's mulatságra nőtt fija
 szablyáját oldalára felkötven
 magára tekintetet vön,
 és — Magyarra változék.

Atyjával,

kire most az országlás' terhe következek,
 Bécsbe jöven,
 Otet onnan
 a' Magyar Nemzetnek régen óhajtott
 Országos Gyűlésére,
 hol már az elméknek szélvesze
 lecsilapodott,
 és a' koronázás' fényességére kísérvén,
 a' Rendek egygy akarattal
 Királyokhoz vonszó hív indulatjoknak
 legfőbb bizonyágául
 Pozsonyban Novemb. 13. Napján MDCCXC.
 Nádor Ispánnak kívánták;
 hogy ő legyen a' Nemzetnek
 a' nagy Mátyás' törvénye szerént,
 Első Tisztviselője,
 Közben-járó Szószóllója,
 Királyával Eggyeztetője,
 Jusai' Védelmezője.

A' Király és Atya kérettetvén a' Fő-Rendek'
 Választott Követeitől,
 enged a' köz kívánságnak
 intvén fíjót,
 hogy leg-főbb kötelességeit
 az Országhoz tartaná,
 és hathatós beszédében szívébe nyomván:
 „hogy azok a' szent kötelek,
 „mellyek atyjához szoritják,
 „tisztjének viselésében

Se observantiam filialem
a strictissima palatinalis muneris adimpletione
metiturum
professus ponderosa oratione palam.

*Alta quies. Hauriunt tam laeta monentis effata
pendentes ab ore Proceres;
occupat animos diu incomperta voluptas;
gestiunt universi, exsultant
jucundissima vaticinantes;
pars circumplaudentes manibus,
pars vix a lacrumis temperantes;
pars adclamantes pectora triumphanti:
Io Pean Leopolde Pater, haeve Pater!
Io Palatine!
Io dulcis paterna tellus, Io Paeon!
Summum Deorum munus
pacata sub Custode Legum civitas,
gratissima sub Rege pio libertas.*

*Suscepit tactus honorificentissimo adfectu,
grata mente, egregio ardore gravem spartam
verecundus,
nec diffidens humeris,
nec ingenita virtute tumidus aut praiceps temere.*

*Primordia curarum
in scrutandis nova patriae annalibus,
perquirendis legibus, sermone, habitu,
miro ingenio, mira sedulitate
omnia pervolvens profundo haustu,
semper haerens, unde fluxerant, fonti;
mox e tirone magister, par incanescenti veterano.*

„nem hátráltatandhatják,
„hogy mint atyja fiui indulatját
„Nádor-Ispáni hivataljának
„szentül való teljesítéséből
„becsülné, mérsékelné.

Csend leve. —

Az illy kedveseket mondó arany szavak
a' mélyen-figyelmező Rendeknek
szívekig hatnak,
és a' régen nem ismért vígság és kedv
orcájokat elfogja.
Felderültek, örvendeznek,
szép jövődöket látnak;
egy rész tapsolva vigadott;
a' más öröm-könnyeket hullata;
más rész öröm-kiáltással
a' szíveken gyözedelmeskedőnek
ekképpen zengedeze:
„Éljen! Éljen! Leopold Atyánk!
„Éljen Atyánk!
„Éljen Nádor-Ispánunk!
„Áldott, áldott légy oh édes Honnunk, Hazánk!
„Most már boldogokat várhatunk.
Az egetől a' legdrágább ajándék
egy csendes Ország
Törvények' Or'-állója alatt;
Ott legkedvesebb a' Szabadság,
hol kegyes Király igazgat.

Illetődve megtiszteltetésiért
a' nehéz Hivatalt
köszönve szemérmesen,
nemes indulattal elfogadá.
sem a' vállára tett teréhtől irtózni,
sem felfuvalkodni virtusa nem engedi.

Első gondja vala,
új Hazájának
Történet-könyveit vizsgálni,
nyelvét, törvényeit, szokásait tanulni;
éles észszel, nagy szorgalommal
mélyen merítvén,
mindent kút-fejékből,
a' legelső kifolyásból vévén
tudományt mindenekben:
szinte tanulóból Mester,
és már hasonlóná lön a' belé-öszültekhez.

*Perfecit ordine constanti,
 parcus ruentis horae, mulcentis somni,
 sub galli cantum aut vigili lucerna intentus operi;
 legem sibi scripserat,
 nil, quod dies reposceret, infectum relinquere hespero,
 nil concedere, nisi expleto munere, recreanti otio,
 visus a palatii limine libello oblato regrediens,
 conscensurus cum venabulo cornipedem
 visus e stapia reversus,
 nauseans, dum religiose exhausisset laborem,
 clamorosus in silvis molossos, cornuum clangorem,
 Dianae jaculatricis spectacula,
 anxie sollicitus,
 neu mora detrimentum capiat respublica,
 neu periclitetur civis,
 neu adfligatur fortasse adrepens ex longinquo miser.*

---

*Vitae ratione
 sine vitio, sine labe, nivea,
 insidente pectori pietate,
 Numinis, Sacrorum reverentia
 praegnanti malis seculo prodigium;
 nunquam cum Omphale colum,
 nunquam ducens inepto lusu cum Aspasia fusum;
 inter Proceres,
 inter suae, inter provectoris aetatis cives,
 inter Christiadam, nullo cultus discrimine, coetus
 virtutum omnium concentu,
 quod optumus imitetur, praecellens exemplar.*

---

*Inter Primores eminens, in Curia sublimis,
 major omnibus nemine depresso;
 nec angustos fastidiebat lares;*

Vitte szoros renddel foglalatosságait,
 a' sebes-mentü órákkal,
 és a' nyugtató álommal kimélve bánván,
 éjfélig, vagy már napvirradtával
 munkához látván,
 magának törvényül szabta:
 hogy, a' mit ma megtehetne,
 más napra ne hagyja,
 hogy semmi kedvtöltésiért
 dolgát ne tartóztassa.
 Palotája' küszöbéből már indulólag lévén
 egy vadászati-múlatságra,
 sőt szinte már lován a' nyeregben ülén,
 levél, vagy egy könyörgő' kérése bényújtatván
 vissza tért;
 csúfolván — ha híven végzé munkáit —
 a' vadász-kürtöt, 's Diána' játékait,
 aggódva gondoskodék:
 nehogy csak egy késedelme
 köz-dolgokat megakasztana;
 nehogy egy Polgárnak sérelme
 az orvoslástól foszthatnék;
 nehogy egy meszszünnen fáradt
 szegény panaszlónak ügye,
 károsan halasztatnék.

Élete tiszta,
 vétek, szeplő nélkül vala;
 szívében kegyesség,
 Istenhez tisztelet,
 vallásban buzgóság
 lakozának.

— Ti roszzakkal terhes Századunk' csudáji! —
 Omphalékkal guzsalyokat,
 Aspásiákkal orsókat,
 piperés játékok közt
 nem forgata kezében.
 Annyi szép Virtusoknak
 benne lett eggyesülése
 ötöt Fő-redeknél
 idejében volt ifjagnál,
 már ért-korú férjfiagnál
 minden Keresztyéni Gyülekezeteknél,
 nevek' külömsége nélkül,
 tündöklő példának tevé,
 hogy mint legjobb, követtetnék.

Legelsőbbek között kitetsző,
 a' Tanácsban felséges,
 mindeneknél nagyobb volt,
 a' nélkül, hogy másokat alá nyomna.

*nec ab accessu voluit arceri quemquam,
 seu tinctam murice trabeam,
 seu plebeii puram absque nitore togam,
 seu pervium vento centonem;
 stans promissis,
 nunquam perperam datis, nunquam inconsulto;
 volupe erat beneficentia innumeros,
 mos comitate singulos devincire,
 penuria domestica erubescitibus,
 orbis conjuge, patre, fato miseris,
 morbo, pauperie squalentibus
 larga stipe opitulans,
 saepe tacita liberalitate obvius,
 rogantium ingenia, conditionem acriter discernens,
 indignatus turpes vulpeculas,
 aut praedae inhiantes fallaci specie milvos.*

*A consiliis longiore usu cognitos
 singulari urbanitate occupans,
 familiaritate sociali cohonestans
 amicitia junxit;
 re domestica, famulatu adstrictos
 parentem, non dominum nacios credidisses;
 moderari juvabat, nunquam premere imperio,
 inde obsequii, fidei, adfectus certior.*

*Ad horam usque a medio die secundam
 seu instans litterarum studiis,
 seu negotiis continuo immersus,
 nec chartulae,
 nisi adcurate perlectae, diligenter ponderatae
 adpositurus nomen,
 seu vocem poscente Curia*

F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

Sem a' szegénység lakhelyeit meg nem vetette;
 magától az ötlet-keresőt el nem zárta;
 a' gazdagot ki bíborba öltözködött,
 mint a' szegényt kinek testét csupa szőr fedezte
 vagy szelektől által-járatott rongya takarta,
 magához eggyaránt eresztette;
 szavainak megállott, azokat hijába 's ok nélkül
 semmire nem vesztegetvén,
 gyönyörűségét találta:
 hogy jótéteményekkel számtalanokat,
 szokásává csinálta, hogy nyájas erkölcsével
 eggyenként mindeneket
 megnyerjen, lekötelezzen.
 Azoknak, kik szemérmertességből
 eltitkolták szükségüket,
 kiket férjtől avagy szülektől
 szomorú esetek fosztottak;
 a' kiket sanyarú inségre vagy betegségekre
 keservesen juttattak, bőséggel adakozék;
 kéréseket megelőzvé titkos segedelmeivel.
 A' kérőknek elméjékbe 's egész állapotjukba
 mély nézéssel belátott.
 Eggy rút készségeit útála,
 ravasz rókákat, hamis kányákat
 színétől távoztatott.

A' bölcs tanácsokról próbálva ismértteket
 Különös becsülésével hódítván,
 bizodalmas társalkodására választván,
 barátivá tette.
 Háza' tartásában azok a' kiktől szolgáltatott
 benne nem Urokat hanem atyjokat
 szemlélték.
 Ezeket csak kormányozta
 de semmiképpen nem nyomta
 rajtok volt hatalmával;
 tudván, hogy ekképpen az engedelmesé
 a' szeretet, és a' hűség bizonyosabb.

A' dél tájtól két óránál tovább
 vagy a' Tudományok' mezejében
 vizsgálódott,
 vagy a' köz-dolgoknak vitelében
 fáradozott szüntelen.
 Nevét egy Irásnak, míg azt gondossággal
 nem olvasta, szorgalommal nem fontolta,
 alája nem tehetvén. —
 A' fő Törvény-székből
 mind az Elölülői tisztjét tudta
 rendben tartván,

*Orator aut rerum Praeses,
cunctis interfuit, cuncta cognovit,
perspexit.*

*Excepit matutinos labores
alienum a coaevorum sardanapalaeo luxu,
frugale prandium,
paucis satiatum
aut hortorum umbra,
flore fragrans, dives arbore,
pars propria insertis manu,
aut viretum
in montium ad arcem jugis
publico dicatum commodo.*

*Nec meridiationi indulgens,
mandato olitori, topiario, insitori opere,
ad conclave redux, quae supererant, absolvit,
absolutis
equo vectus agrum Budensem lustrare,
apta ad naturam commotiuncula
corpus ad conatus firmare crastinos,
seu euclidaeis doctrinis,
machinarum,
pyrotechniae penitus compertae
experimentis delectatus
defessam laborum serie mentem exhilarare sueverat,
procul sybaritarum roseo cubili,
procul
prona in vetitum, indecora viro
oscitatione, ignavia.*

*Haec temporum, horarum
jugis, perpetua partitio;
effluxisse sine novo reipublicae decore annum,
diem perdidisse*

a' dolgoknak folyását
mind nyomoson voksát adta biróképen.
Mindenben megfordúlt, mindent értett,
mindenbe mélyen tekintett.

Reggeli munkájit,
mértékletes ebéd követé,
nem egy mostani Sardanapáloknek
dobzódó vendégsége, —
hamar megelégedvén,
a' kastélyát felemelő hegyeknek
tetejében lévő
köz mulatságra szánt,
virágoktól illatozó
résztint kezeitől plántált fában
gazdag kertecskéknek árnyékai
fogadák-be.

A' déli nyugodalomnak
semmit nem engedvén,
a' kerti munkákat
nemenként kirendelvén
szobájiba tért,
és hátra lévő dolgait végezte;
végezvén, vagy Budának vidékét
járta-bé paripáján,
testét helyes mozgás által
a' jövő nap' fáradságinak türésére
tévén alkalmatossá;
vagy az Euclides' tudományában
és a' megtanult tüzi-mesterség'
eszközeivel való próbákban
gyönyörködvén,
munkáktól fárasztott elméjét
vakítani szokta vala;
távol a' buja Sybaritáknak
rózsás ágyaiktól
távol a' tiltottakra-hajlandó
a' férjfiat szégyenítő
henyélő ámolygástól.

Így vala az időnek, az óráknak
rendes felosztása.
Nem folyt-el egygy olly esztendő
mellyben az Országra
új díszet ne ruházott volna:
nem történt, hogy csak egy napot

*non contigit;
saepius octavus illuxerat,
quin egrederetur penatibus,
desudans in opere, alio ex alio nascente, nascituro.*

*Et ferus, strepitu forensi vacuis
uti, quam frui maluit,
Vindobonam properans,
refectum
in Cognatorum amplexibus, suavi contubernio
patriae dicatas vires,
simul de momentosis cum Rege consultum.*

*Suis redditus plaudente Buda Pannonibus,
confestim iterat tumentibus velis
ingens laborum aequor
in omnia vigil, providus ventorum navarchus.*

*Veri, recti,
justitiae, virtutum dominae, civitatum vinculi,
legis caste servandae cum catonia gravitate tenax;
impervius mendaci, maledico, subdolo adulanti;
mirabantur,
dum pro tribunali sederet,
Patrum Conscriptorum exercitatissimi
acre in abstrusissima Themide,
lene in temperanda Nemesi ingenium;
venerabantur in senatu Proceres
circumspectantem in monitu, in sententia virtutem
in consiliis vim,
mentis ultra aetatem maturum robur;
stupebant provinciae
pro Augusto Fratrem
ad Scaldim, Mosam, Sabim fulminante*

elvesztene;
érte gyakran már a' nyolczadikot
a' nélkül, hogy küszöbén kilépne;
egymásból-eredő,
egymásra-születő
munkákban izzadván.

A' Törvény folyástól üres
idő-szakaszokban is
inkább hasznot mint mulatságot keresett.
Bécsbe sietvén,
hogy ott Véreinek ölelgetésében
társaságoknak gyönyörűségében
a' Hazának szentelt erejét
újra öszve szedhesse;
egyszer'smind hogy a' Királlyal
az ország fontos dolgairól tanácskoznék.

Vissza érkezhén az Öveihez
Budának 's a' Magyaroknak
örvendezései közt, azonnal ismét hajóját
kiterjesztett vitorlakkal
a' munkák' nagy tengerének bocsátá,
vigyázva mindenfelé
minteggy a' szélveszeket előre ellátó
okos Kormányozó.

Az egyenesség, az igazság
mint Virtusoknak legfőbbje
mint Országoknak öszsze szorító kötele,
úgy a' Törvényeknek szüzessége mellett,
Kátói keménységgel tartott;
hazugnak, árulkodónak,
álnok színmutatónak
rést nem adván.
Midőn ítélő-székében ülne,
a' Hazának leggyakorlottabb Fő-biráji
álmélkodtanak
a' legtekervényesebb törvénykezésekben
éles eszén,
a' büntető Igazság mérséklésében
szelid elméjén;
a' Tanácsosok a' Kormány-székben
messze-látó megjegyzéseit
értelmes ítélet-tételét,
tanácsának erejét,
lelkének idejét-haladt érett-voltát
tisztelve ismérték,
midőn királyi bátyjának,
míg a' Mósa, Scaldis, Sambris vidékein

*sublime munus gerentis
 junctas in uno dotes tantas,
 incredibilem negotiorum congerie prudentiam
 auctoritatis modestiam,
 oris eum molli adfatu dignitatem,
 et dum abnueret,
 rationum pondere, serenitate vultus
 in repulsa solamen.*

*Tutatus colonum, vitae sustentaculum,
 maxima ponens in honore, reverentia vomeris,
 omnes civium ordines continuo lustravit,
 idoneo quemlibet in commune bonum
 exerceri sudore
 vehementer exoptans.*

*Musis amicus,
 doctrina clarorum, fama florentium
 Maecenas, praesidium,
 gnarus,
 absque litteris
 marcescere quaelibet, obbrutescere gentes
 sermonem patrium, in omni venustate expoliendum,
 quae praelo prodire, clara ingeniorum specimina
 adsensu, suffragio condecoravit,
 institutionem a diplomatum scientia nuncupatam,
 ni adminiculis nitatur, inclinaturam,
 talento sustinuit;
 caeterum adspersus libellorum cacoethes,
 scriptitantium agmen, solutum legibus, decentia,
 facem in obnubilis praeferre jactans,
 venditans pro luce fumum, pro vero nugas,
 abripiens in devia, voraginem
 improba tiillatione, fallaci cantu.*

tüzesen harczolna,
 felséges képét viselné;
 bámúltak minden Tartományok
 annyi szép ajándékoknak
 benne lett feltaláltatásokon,
 az egymásra halmozott munkáknak
 hitelt-múló okossággal való folytatásán,
 határán túl nem rontó hatalmán,
 beszéde' nyájas méltóságán.
 Bár megtagadott egy kérést fontos okokkal
 orczája' vidámságával,
 akkor is vigasztala.

A' Föld-mivelőket, mint élet' támaszait,
 fő becsületben tartotta,
 tisztelvén az eke' munkájit;
 minden Rendeiben a' Polgároknak
 szüntelen vizsgálódott
 buzgó kívánsága lévén,
 hogy kiki az alkalmatos
 magához-mért és tulajdon fáradsággal
 veréjtekezzék a' Köz-jó' elő-mentén.

Muzsáknak barátja,
 a' Tudományokról hireseknek,
 jó-nevekről ismérteknek
 Pártfogója, segédje vala;
 jól értvén:
 hogy az elmének művelése nélkül
 mindenek ellankadnak,
 nemzetek eltompúlnak.
 Az anyai nyelvnek díszes pallérozására
 gondját vetette;
 a' szép észnek sok jeles példájit
 kedvellésével, helybe-hagyásával
 becsesítette;
 a' Hazát illető Köz-Irásoknak 's Leveleknek
 elkezdett nevezetes Gyűjteményét,
 mellynek nevedése támaszokat kívánt,
 költségével segéllette, —
 különben utálván az Irások' gazát
 és az Irkálóknak csoportját
 kik megvetnek törvényt, illendőséget,
 kik kérkedvén, hogy ők homályban
 fáklyát hordoznának,
 világosság helyett részeltetnek füstbe,
 hamisságot öltöztetnek igaz színbe,
 álnokság csiklándoztatásokkal,
 csalogató énekekkel
 ragadnak tévelygésre, taszítanak örvényekbe.

*Aegre tulerat artium
in patria, omni industriae, omni politurae aptissima
diu nimis languentem fortunam,
iniquam tantae genti fabricarum conditionem;
statuit mederi;
ad incunabula auctoribus,
ad profectus sagacitate pollutibus,
suppeditione faventibus,
ipse saepe officinis immoratus,
expergefactis ad tentamenta,
ad propria commoda animis,
cohortatione, blanditia, stimulo profuit
munificentia adrisit,
collatis in singulos annos
absque aerarii molestia talentis X.
pervigil quasi e celsa turri in omnes plagas speculator,
opportuna quævis provehens, corroborans, adaugens,
vitam instillans cunctis, alter Deucalion saxis.*

*In Republica totus,
nunquam laetatus lucro, quo jure ingemisceret civis,
turpem ratus in acerbe conquisitis fisci industriam;
privatorum nescius,
pariter
Fratris feliciter regnantis domestica commoda
a publicis, a regis non unquam divergere,
facultates principis, optata, agendi rationem
in uno
vastissimae, qua Patria constituitur, societatis,
in communis lucri, decoris
colligenda, defigenda centro,
rectissime autumans;
cardo rerum
parvorum nutritrix, amplissimorum tutamen,
universi murus aheneus,*

Sajnálva nézé
a' Mesterségeknek
minden pallérozásra alkalmas
Hazájában,
igen sokáig való csüggedt sorsokat:
egy olly Nemzetnél
a' Fabrikáknak mostoha állapotjokat;
orvoslását végezte;
a' kezdetekben, a' szerzőknek
az előmenetelekben, az eszes hozzá-értőknek
kedvező segéllőknek,
— maga gyakran a' műhelyekbe tekintvén,
és az embereket próbákra
's tulajdon hasznokra serkentvén —
javaslása, nyájassága által ösztönül,
bőkezűségével jutalomúl volt.
Eszteendőnként a' Kincstárnak
terheltetése nélkül
tiz ezereket
ezen célra szánván,
valamint egy a' magos toronyból
az egész környékre szemes Vigyázó
minden jókat, hasznosokat elő-mozdított,
megerősített, gyarapított;
élesztett mindeneket,
mint egy második Deucalion,
köveket lelkesített.

Egészszen a' köz-társaságnak élt
olly nyereségen, mellyen csak egy Hazafi
méltán jajdult volna nem örülvén,
a' Fiscusnak szorgosságát
a' sérelemmel öszve-kerestekben
rútnak vélvén;
hasonlóképen
leghelyesebben azt tartotta
hogy dicsőségesen uralkodó bátyjának
személyes hasznai
a' Királyiaktól, és a' Köz-jótól
soha nem különböznek,
hogy a' Fejedelem' tehetségeit,
kívánságait, cselekedeteit
ama' kiterjedt társaságnak, mellyből a' Haza áll,
a' közönséges nyereségnek, dísznek,
egy közép pontjára kell öszsze vonni,
attól határozni;
a' Királynak a' Rendekkel
semmi panaszok, fogások, vetélkedések által
meg nem szakasztatott,
törvény ellen való Uralkodás' zabolátlanságától
meg nem rontatott

Regis cum Ordinibus

*nullis rupta querelis, nullo ambitu, aemulatu,
nulla frangenda citra legem dominatus intemperantia
alma, genialis Concordia;
votorum summa
imperii majestas, opulencia, jubar.*

*Tam laeta,
tam pulcra inceptu, tam praeclara expectatione
rupit, extinxit luctuosum nimis,
quod infrequentissimum, acerbius,
malorum genus,
aeschylaei materies cothurni,
seu grande sonantis cimbrici vatis lyrae;
extinxit
in rebus morialium arbiter,
singulis incertum, cunctis potentius,
altius tugurio, culmine,
nulli exorabile Fatum.*

*Annos non jam XXIII natus,
virentissima aetate sospes, vernans,
VI. Idus Quinctilis — refugimus meminisse
MDCCLXXXV.
Sorori suavissimae festivorum ignium spectaculum
natali luce ipse parans,
nitriati pulveris improviso exardescens explosione
crudeliter ictus
jacet
eheu!
dissimilis sui, semianimis, ingens vulnus.*

*Adsunt Chirones, advolant Machaones,
stupescentes obtutu,*

áldott szíves egyessége
minden dolgok közt a' legsarkalatosbb
kicsinyeknek nevelője
legnagyobbaknak védelme
és az Egésznek ércz kőfala lévén.
Kivánságinak summája
a' Birodalomnak felsége,
tisztsége, fényessége
vala.

Illy örvendetéseket
illy gyönyörű kezdeteket
illy kedves várásokat
's annyival keservesebb,
eggy hallatlan,
felette gyászos eset leronta,
semmivé tön,
— eggy Aeschylus' szomorú Múzsája
vagy a' Cimbriai Költő' fennhangzó lantja'
méltó tárgya —
illyeket ronta-le
ama szabad kéjű Ura 's Rendelője
a' halandók' sorsának
a' mindenek előtt végzésit elrejtő
mindennél hatalmasbb
kunyhókon, palotákon felül-emelkedő
könyörületlen Fátum.

Huszonharmadik esztendejét
még el nem haladta egészsége' virágában
idejének zöldellő tavaszában elhala:
a' midőn Júliusz' havának 10-ikén
— fájdalmas emlékezet! —
kedves testvér huga' születése-napjának
meginneplésére
eggy tűzi-játékot maga készítvén,
hirtelen — véletlenül —
a' salétromos és bűdös-köves pornak
eggy pusztító szikrától lett felgyúladása által
szörnyűen leverettették össze szaggattaték.
Oh Egek!
Fekszik
képét levetkezve, fél holtan
csak eggy — eggy nagy seb lévén egészlen.

Chíronnak, Aesculapiusnak
legpróbálttobb fiai
sebességgel oda sietnek

*experiuntur maxima,
nequicquam,
nec vitae in herbis, artibus,
nec doloris medullas exurentis
nisi morte terminandi
moestissima spes;
Conclamatum.*

*Jaclatur centena inter cruciatus nece
infelicissimus.*

Audit

post longa consilia cum singultu pronunciantes:

Moriere!

*Audit imperterritus, rectorum conscius, Christianus,
adorans decretum Omnipotentis;
recipiens amici consolatorem sacrorum ministrum,
mox in conspectu constiturus Judicantis,
mox captaturus integerrimi curriculi praemia,
perennem laurum in consortio Diuum.*

Discruciat mansuetissimum pectus

curarum ultima,

famulantium pari adreptorum fato tristis interitus,

superstitum futura sors;

ultima ad Augustum preces,

prospiciat miseris, pereuntium conjugibus, natis,

servet integros,

probata in dominum fide,

strenuo commendandos obsequio.

*Pauca jam, ut fari poterat, de rerum statu
ad Augustum, remotis testibus, narratio.*

*Nunc vicina sub morte natans, deficiens,
Cognatis fletu madidis, mutis dolore,
modo, officiorum memor,
Ahati in paucis dilecto,*

már a' tekinteten megütödvén,
mindeneket, legnagyobbakat elkövetnek,
de híjába!

Nincs a' füvekben, nincs semmi szerekben
módokban, mesterségekben
nincs semmi segedelem
a' csontokat és agyvelőt emésztő, égető
fájdalomnak megszüntetésére
az egyetlen — de szomorú remény
csak a' Halál! — Oda van!

Kínjaitól már százszor megöletve
fetreng a' Szerencsétlen.

Megérti:

hoszasz tanácskozások után
e' zokogva kimondott vég-ítéletét
Halnod kell!

megérti, de rettegés nélkül,
jó-tettekre vissza néző lelkiismerettel,
mint Keresztyén

a' Mindenható' végezeit imádva,
vigasztalóját az Egyházi-szolgát
barátiképen fogadva.

Majd az örök Biró előtt álland,
veendi majd a' Szentek Gyülekezetében
igazul-futott pályája' jutalmát,
hervadhatatlan koronáját.

Szelíd érzékeny szívét

még egy utolsó bú, még egy végső gond epezté,
a' hasonló esettől éretett szolgáinak

szomorú halálok

az életben-maradtaknak

jövendőbeli sorsok.

Az lón a' Királyhoz utolsó kérése,

hogy a' szerencsétlenek' árváikról
gondoskodnék,

és hogy megismért hívségű

szorgos engedelmességű szolgáit
tartaná kegyelmében.

Ezután — a' mit még szóllhat vala —

Ország' dolgairól beszéle, —

tanúkat elzárván a' Királlyal.

Már az ötet környékező halállal küszködven,
fogván erejéből,

most, könnyekbe borúlt, bánattól megnémúlt
édes Véreinek

majd, ama' kiválva szeretett barátjának

*paulo ante — noluerit Dii,
optimum, amicissimum intueri coram tantum funus—*

*alio profecto Szaparyo,
jam nunc vita cariori Patriae
ingemens supremum Vale*

III. Iu. Quinctilis sub diei ortum
exhalat animam.

*Horruit, horruit nuncio
attonita immanitate mali, crudeli jactura
in fletus, in ululatus effusa
qua late patet, regio.*

*PALATINO,
aeternum flebili, aeternum memorando,
atro caput involuta peplo,
ad sacros prostrata cineres,
exosculata ingentem ruinam,
cum lacrumis posuit
devota Manibus
PANNONIA.*

*Exparit, quod jam cunis adamante notarat
Decretum, — revocare parans; immobilis obstat
Causarum series, et ineluctabilis ordo.*

Claudianus.

— fontos szolgálatjairól megemlékezve —
a' csak nem régen tőle eltávozott Szapárynak,*
— a' kegyes Egek eltiltották vala
e' kedvellett hívét
egygy olly szörnyű esetnek látásától. —
Immár az életénél kedvesebb Hazának,
végső bútsút sóhajtván,
Júliusz' tizenkettődikén, a' napnak keletekor
lelkét kiadá.

Rettene — iszonyodék
ennek dobbantó híren,
az illy irtózatossá eseten, illy nagy vesztségen
elrémült,
sírásra, keserves jajokra fakadt
sok eggyesültt Ország, Tartomány.

Az örökké-siratandó
örök emlékezetben maradó
Nádor-Ispánnak
gyász-fátyollal elborítva,
lebukva a' szent hamvakhoz,
ölelve e' nagy romladékot,
bús szívvel, könnyhullatással állította,
eltünt lelkének is híve,
PANNÓNIA.

Sápúlt, a' gyémánt tollal bölcsőre fel-edzett
Végzetten, — elfenné; — de megáll örökösen a' Sors-rend,
És az okok' szövevénye' során folytatja csapását.

* Udv. Fő-mestere, Gróf Szapáry János Excell. Árva Várm. Fő-Ispán, 's Szent István Vitéz Rendjének Nagy-Keresztese.

tompítatva, részént hosszabb idő előtt történt olvasásától feledékenységbe ment néven, gondolkodik: ki volt légyen azon semmihonni, a' ki vissza csábította a' vérszopó Török-séget? Ki volt a' ki ezek Császárjánál János Király nevében követséget viselt? — Én akarok ezen kérdésekre felelni midőn Laszky Hieronymus' életét, 's titkos követségét szándékozom elől adni; leginkább azok' kedvéért: kiknek minden törekedések mellett is nincs alkalmatosságok Laszky' tetteit több féle Történet-íróknál olvasni, a) és titkos követségét halhatatlan Bél Mátyásnál, ki ezen alább előladandó követséget nagy részént Laszky tulajdon kéziratjából iktatta önnön vitatásaként az: *Apparatus ad Historiam Regni Hungariae* nevezetű Gyűjteményébe. — Nincs szándékom bölcsőtől fogva sirig élet írását adni Laszky'nak, megelégedvén azok' előadásával, mellyek Országunkat, 's Nemzetünket közelebbről 's különösen érdeklik.

§ II.

*Laszky' Nemzetsége Magyar-Országban jövedele, és dicséretei. *)*

Laszky Hieronymus' nemzetségére nézve Lengyel, hivatalára pedig Szirádi Palatinus volt. b) Magyar-Országban jött 1527. c) Zápolya János Királlyal, kivel való megismerkedésre volt alkalmatossága Lengyel-Országban, midőn t. i. Országától megfosztatott 's Tarnovi nevezetű Lengyelnél tartózkodott, a' hová Laszky több fő rangú emberekkel járás volt János Király' vigasztalására; mindenek közt kitűnt Hieronymus, kinek mind hadi-tudománya, mind a' tanács-adásban láng esze páratlan volt abban az időben, úgy hogy minden Író, a' ki csak Laszkyról emlékezett, szép dicsérettel tetézte őt. Sleidan a' ki minden részre hajlás' szeplőjétől mentt: „*excellentis ingenii virum*“ nevezi. d) Bővebb dicséretet mond Jovius, midőn: „*virum inter Sarmatas ab illustri nobilitate, eruditaeque virtutis nomine clarissimum*“ nevezi; és ismét: „*Excelso solertique ingenio gravissimarum rerum consilia agitare, atque terminare solitum*“ írja. e) Ezekhez alkalmaztatva szólott Istvánfink is mondván: „*Eminebat Hieronymus Laskus Siradiensis Palatinus, vir et bello bonus, et consilio ac rebus agendis prudentiâ et experienciâ singulari.*“ f) Ezen Virtusok kedvessé tették Laszkyt nem csak a' Fejedelmeknél, hanem a' Tudományok barátjai is különös tisztelettel viseltettek eránta, lehet ezt tapasztalni Roterodami Erasmus Leveleiből; melly barátságot azomban és öszve kapcsolatást nem csak a' Tudományok okozták közöttök egyedül, hanem leginkább a' Keresztény Katolika hit, mellynek igaz vallója volt Laszky, úgy hogy nem kételkedett Erasmus két esztendővel előbb, mind Zápolya zavarjában keveredett volna, az Isten imadásáról való könyvet: (*De modo adorandi Deum*) Hieronymusunknak ajánlani. g)

a) Jovius, Istvánfy, Erasmus, Bethlen Farkas, Bél Mátyás, Bellay Márton *Bibliothecae Bremensis* ki-adói.

*) Istvánfinkból, Joviusból 's a' t. nem jegyzem-meg a' lapokat, minthogy több kiadások lévén hiányos lenne; annál is inkább: hogy magam is két féle kiadásból jegyezgettem, hiány nélkül nem tudnék utasítani, nem hosszu egy egy könyv kivált Istvánfinkból olvassa kinek tetszik egészen. b) Hieroslaunak nevezi Erasmus tudós Leveleiben, — talán a' Lengyeleknél annyi, mind Hieronymus. c) Istvánfy 1528-ban látszik honnunkban vezetni. Lib. X. d) VI. könyv 1529. évhez. e) *Histor. Lib. XXVIII.* f) *Hist. Lib. X.* Lásd Bethlen Farkast is Lib. I. g) Abban az időben különösen jött ki gondolom. Most olvasható Erasmus munkái fényes ki-adásában 5-dik Köt.

§ III.

Laszky Hieronymus' rokonnyai.

Volt Hieronymusnak még testvérje is, Laszky János a' ki igen tökéletes és szelid Ifjú volt, azért sok nagy emberek' társaságában igen kedves. Szépen ír erről Erásmus a) midőn „Juvenem citra arrogantiam eruditum, supra supercilium magnum et felicem, moribus preterea adeo candidis, amicis, jucundis, hogy az ő kegyes maga viselete által csak nem megijadok, kit mind a' betegség, mind a' dolog, mind a' rágalmazó nyelvek' unalma kicsinbe el nem hervaszt.“ Harmadik nevezetes volt öreg Laszky János, Hieronymus, és ifjú János atyának testvérje, a' ki a' Gnesnai Érsekek' sorát mind tudománnyal mind szent étellel dicsőítette, ennek dicséretét hosszan elől adta Erasmus az általa kiadatott 's néki ajánltatott szent Ambrussában; b) és így három híres Laszky élt egy időben, mindenik dicséretét bőven elől adja Roterodami Erasmus, de kivált az ifju Jánosét, a' ki nőtelen életet viselt, c) Hieronymus ellenben megházasodott „az emberi nemzet' szaporítása végett“ úgymond Erasmus. d) Nemzett is egy fiat Laszky Albertot, a' ki Ura volt Késmárknak, melyről alább szóllok; ez az eggy Albert volt abban az időben minden Lengyelek között, a' kit a' Státusok és Rendek' kérésére II. Maximilián Ország Gyűlés' alkalmával törvényes czikkely által Magyar lakossá tett. e) Bővebb, 's minket nem illető történeteit Laszkynek olvasd a' *Btblíothecae Bremensis* kiadóiban. — Hanem mi közelittsünk czélunkhoz.

§ IV.

Többféle vélemények, 's a' Törökök' meghívása szüksége.

Csaknem mindennapi vendégje volt Jánosnak Laszky, Tarnovi házában, kik hárman sokféle tanácskozásokat hordottak halomra a' szomorú Király' vigasztalására nem különben mind annak Országá vissza állítása végett; és minthogy hosszas tanácskozások után azt találták: hogy Károly Császártól jöllehet legigazságosbb Fejedelemtől reménysége nem lehetne Jánosnak a' segítségre, mert Ferdinánd' testvérje, a' kit örömet boldogítana Magyar-Ország birásával; azt sem hitethették-el magokkal, hogy az uralkodni igen szerető Ferdinánd megkóstolván, kivált már annak Magyar-Országban is édességét, Királyságát engedné; Ferencz pedig a' Francziák' Királya, Kelemen Pápával eggyütt magokkal jót tehetetlenek, nem hogy másnak segíthetnének, nyomattatván a' Császártól; Zsigmond Lengyel Királyban sem helyheztehettek reménységet, mert jöllehet rokonnya volt is Jánosnak, de az Osztriai-házzal kötött béke' erejével nem tehetett semmit; a' Velenceziek

a) Lib. XVIII. b) Lib. Epist. XXVIII. c) „Juvenis“ úgymond: „Semen sic exprimit, ut in eo velut renatus videri quaeas. Is Tui simulacrum, quoties mihi depingebat oratione, toties agnoscebam, in narrante, imaginis expressae anti-typon. Ideo dum Patrum depingit, se ipsum depingebat imprudens. Huné mihi victorem pauculos licet menses, contigisse, non in extremâ parte felicitatis pono. Utinam mihi liceret per adulationis invidiam, praedicare, Dei dotes, quas in illo et amavi et veneratus sum. Illud non possum non fateri, Senex, juvenis convictu, factus sum melior, ac sobrietatem, temperantiam verecundiam, lingvae moderationem, modestiam, pudicitiam, integritatem, quam juvenis, a sene discere debuerat, a juvene senex didici. O gentem, pietati natam!“ Bár a' mostani ifjúságban csak kevesen is találkoznának vetélkedő társai ezen Ifjú Laszky Jánosnak! d) Lib. Epis. XXI. e) Lásd 1575 eszt. XVIII. Czik.

ugyan megigérték a' barátságot és segítséget, de ki az, az ügyetlen, ki azok' segedelmére bízta volna magát? kik mindenkor henye szemlélői voltak más veszedelmének. a)

Laszky tanácsa volt tehát inkább mint Jánosé a' Törökökhöz való folyamodás, mert azt állíták némely Írók, hogy János irtózva halgatta Hieronymus' okoskodásait, b) midőn t. i. ez láng eszével 's ékes nyelvvel okoskodék ezen szövetség' jó voltáról, mind egyetlen egy módról, mellyel országát vissza nyerhetné; számkivetésben küldetését megboszoszúlhatná; — bátorita Szolimán kegyes és emberséges voltával melly által ha nem másért, legalább esztendőnkénti adóért bizonyosan megesne érzékeny szíve rajta, — említvén az Oláhokat és Moldvaiakat. — Több okok' felhordása után ajánlá magát Laszky ezen követség' elviselésére, ha Jánosnak kedvére lenne, — és midőn tovább hányná vetné ez fejét, az mondatik felőlle: hogy Virgilius' versét vadon felkiáltá: *Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.* c) János' házi-gazdája Tarnovi is, segített ezen szövetséghez tanácsával, — melly csakugyan reá is bizattatott Laszkyra, 's rövid idő alatt útnak indult, mellynek szerencsés voltát emlegeti Bethlen d) holott maga panaszkodik Laszky a' mint alább láthatjuk. — Meghallá ezen követséget Erasmus ezt írta Laszky Jánosnak követünk testvérjének akkori Gnesnai Prépostnak: „*Fortitudinem (Hieronymi) objurgarem, nisi jam serum esset.*“ e) És ismét Antal orvoshoz írt levelében „*Hyeroslao a Laszko precor ut felix sit sua fortitudo, cui tamen non nihil metuo, ne in neruum.*“ f) Erősségnek (*fortitudinem*) nevezi Erasmus Laszky cselekedetét, mellyet vakmerőségnek akart írni, és méltán: mert minő gonoszságra vezető rendetlen, zabolátlan, és gyalázatos cselekedet volt légyen ez, a' szomorú tapasztalás rövid idő alatt nyilván tanította.

A' követség' pontjai előadása szükségtelen, minthogy az, egész kiterjedésével együtt elől fog alább adatni; melyből egyszer'smind világos jelei látszanak Laszky megrettenthetlen lelkének, álhatatosságának, szabadságának, és érett elméjének; úgy hogy méltán lehessen fájlalni: hogy azon nagy Isteni adományt nem a' közjónak hasznára, hanem inkább az egész Kereszténység' siralmára hászálta; — példány ez azonban, és igazító tükör, mellyet szemlélhetnek mind azok, kiknek dolga vagyon a' bárdolatlan nemzetekkel; mert ez megmutatta: mikép' kellessék a' Török kevélységet megbántás nélkül, megalázni; mikép' kellessék az ő pénz szomjokat, a' nélkül eloltani; mikép' az ő kegyetlenségeket megszelidíteni; rettegetéseiket mosolyogni; sőt mikép' kellessék őket félelemre hozni, és nem csak az ő bárdolatlan szíveiket meghódítani, hanem még azoknál kedvet, 's szeretetet nyerni, bőven megmutatta Laszky két holnapig tartó fáradsága; úgy hogy ezt cselekedhetette, olly' szerencsétlen állapotban helyheztetett nemzet' nevében, nem lehet elegendőképpen meghatározni: a' láng' elme, és ítélet vezette é őt' illy' nagy dolog' végrehajtásában, vagy feltett szándékában állhatatos makacssága, vagy tán az Isten' igazsága általa sürgeltetett, elkorcsosodott nemzetünk' ostromozására.

§ V.

Követség' nehézsége.

Terhessé tette Laszky követségét Szolimán gögje, 's Jánosnak akkori legveszedelmes'b állapotja, hozzá értvén a' Bassák' kimagyarázhatatlan keménységét, tettetését, és

a) Istvánfy Lib. X. b) Bethlen Hist. Lib. I. pag. 48. s. a. k. c) Istvánfy Lib. X. d) Lib. I. e) Lib. Epis. XIX. f) Mit értsen Erasmus ezen közmondási szavával *ne in neruum* lásd az ő Chiliada-sát, pag. 206.

rút álnokságát, mellyel minden módon iparkodtak törbe keríteni Laszkyt, ezek' fejedelme volt Ibraim Szolimán legkedvesebb 's leghívebb a' tanácsban és cseleketben leghatalmasabb udvarnokja; a) ki külömben nyájas, 's a' mély dolgok' elvégzésében legalkalmatos' b, de a' ki úgy tudta volna Laszkyt hállóban keríteni, majd meg ismét elbocsájtani, szívéhez szorítani, 's ismét eltaszítani, mindent Császárnak tulajdonítani, 's ismét Jánosnak is valamit engedni, majd keménnyen, majd gyengébben, majd parancsoló hangon, majd alázatossan tudta volna szólítani, nem találkozott senki; kinek azonban mindenha kész volt felelni Laszky ugyan azon hangon. — Bárdolatlanabb volt Ibraimnál Mustaffa, ki akár a' természetből, akár csak Laszky eránt való megvetésből, akár Császári Sogorságától, akár hatalmasságától indítatott, elég durván cselekedett Laszkyval; mindkettőnek pedig legfőbb legkedves' b szóllása volt az adóról, 's nem is volt más óhajtások, mind Jánost Magyarország adózóvá tenni; a' mit melly nyelv szabadsággal mellékelt légyen-el, 's mi módon iparkodott szelidíteni a' kegyetlen Bassákat, az alább írottakból nyilván kitetszik. — Bizonyal ezen két Bassa megtörésében (mert Áyas szelíd ember volt) mind azt elkövette Laszky, a' mit csak lehetséges volt egy hív követnek tenni.

Fáradsággal mindazonáltal szorgalommal, álhatatossággal és okossággal végre megnyerte szíveiket a' durva pogányoknak, 's arra bírta Császárnokat: hogy minden erejével lekötelezzék magát János' védelmére. — Nagy segítségére volt követünknek Gritti Lajos, a' ki a' mint alább olvashatjuk kedves volt az Udvarnál. — Ezen követségről írja Jóvius b) „Consilium, ut usu apparuit (Joanni) maxime salutare, atque honestissimum, si expulsi atque exulantis conditionem respiceres; sed in causa Christianâ non obscure nefarium: postquam privati commodi nomine, Republica in longe maximum atque horribile discrimen adduceretur.“ Mi volt légyen a' haszon közönségessen ki nem tudja? — mi Jánosra nézve? nem szükség mondanom; 's végre mi Laszkyra nézve? alább megmondom.

§ VI.

Laszky' Konstántinápolyban menetelének ideje, 's ott' Ibraim Bassával való szóllása.

Húllatta levelét az erdő midőn Hieronymus Nemzetünk' nyakára hozandó segítség meghívására indult 1527-ben, hogy még azon drága hazafiúi vért, melly akkor csak ritkának erében folydogált a' Törökök' kegyetlen fegyvere mentül előbb kiontsa, 's már késő ősze 22. Dec. ért Konstántinápolyban, a' hol több alkalmatlanságok után engedelmet nyert Ibraim' látogatására c) a' kit ő minden kitelhető udvarisággal tisztelt; ezután megszóllamla Ibraim mondván: „Nagy elmésségét, 's fáradhatatlan szorgalmát hallottuk uradnak, 'sőt ezek' így létét sok jelekből megis ismértük, de akkor volt mély álomba merülve a' midőn megkell vala koronáztatnia; mért nem kérte N. Urunktól az Országot? mert a' ki illeti a'

a) Ékessen leírja Ibraim' eredetét, nevelkedését, javainak terjedését, 's gyalázatos kimulását. Jovius Lib. XXXIII. mellyről azt mondja Bél Mátyás: quae non legisse est peccavisse in historiam. b) Lib. XXVIII. a' hol feltalálhadd Gritti erkölcsi vonásait is. c) Helytelenül állítja Jóvius: hogy Laszky mindjárt oda menetelekor a' Császárral szóllott, 's azután a' Bassákkal; mert megfogjuk látni, mikor nyert a'hoz engedelmet.

mi Urunk' kesztyűét, meg nem törheti azt semmi világi erő. — Nem tudta elgondolni Urad: miért égettetett-el egész Buda, és éppen tartatott a' Királyi palota? — Azért hagyta bántatlanul a' Várt N. Urunk, hogy rövid idő alatt vissza térjen abban. Régen kellett volna uradnak így gondolkodni, nem most, még minekelőtte megkoronáztatott; most midőn másképp' magán nem segíthet, nyomattatván a' Fő Vezértől, most keres kegyelmet? most keres békességet? holott ha Ferdinánd ellene fegyvert nem ragadott volna, mást mint békességet vártunk tőle. Tudjuk miben fáradozott Radich által János Czárnál, tudjuk az egész világ' újságát, tudjuk mit tehet Ferdinánd, mit Urad, és a' többi Keresztény Fejedelmek.

Laszky Ibraimhoz:

„Helyessen állítod Uram' elmésséget, a) 's annak fáradhatatlan szorgalmát, de tud-meg, hogy Uram nem maga magát koronázta, hanem a' Státusok és Rendek, hogy ez mind hatalmas erejével, mind bő kincsével, 's eszével védné az árva Hazát. — A' tanács pedig azért tartatott tovább, mert ősi szokás és törvény a' Magyaroknál: hogy a' magtalan Király' hólta után választhassanak azzá, a' kit akarnak. Én ugyan nem voltam Magyar-Országban sem akkor: midőn Urad arra rohant, sem midőn János koronáztatott, — azonban közönséges vélemény nálunk a' ti Uratok felől: hogy a' hol eszik vagy nyugszik az ellenség földjén, azt a' helyet mindenkor bántatlanul haggya; mások ellenben azt mondják: hogy félekenységből költözött-el Budáról; mások azt állítják: hogy a' kereskedés' szűk volta miatt; de koránt sem azért, miért te említéd. Nem is küldött engem' Királyom Urad' kesztyűje' érintésére, hanem egyedül annak tiszteletére, hogy t. i. véle kezét fogván olly' barátságos békességet kötnék, melly tartós, sőt szakadhatatlan lenne; mert az én Királyom még kisebb uraságában is azt tanácsolta Királyainak, hogy a' Török Császárral barátságban és békességben élne; — de akkor mások ítélete győzött; most ellenben minekutánna Király lett, a' mit másoknak ajánlott, és tanácsolt, szentül akarja tellyesíteni, 's óhajt véletek valódi barátságot és szövetségét kötni. — Hogy hozzátok a' kereskedők újságokat hordanak elhiszem; de hogy ők mindent tudjanak, vagy igazat mondanak, nem merném vitatni; a' mint gyanitom, azért beszélnek ők, mert félnek tőletek, 's így hízelkedvén, mentek. Beszéljenek bátor akármit, tagadhatatlan hogy hatalmas Királyaink vagynak minékünk ha most valamennyire egyenetlenkednek is.“

Ibraim Laszkyhoz:

„Meg fogom jelenteni itt' létedet a' N. Úrnak, kinek én hív, 's alázatos Sklávja vagyok, meg fogom néked is mondani, kedves vagy kelletlen fogadtatásodról tett észre vételemet, valamint jövedeled' okát is ki kell nyilatkoztatnom.“

Laszky Ibraimhoz:

„Uraságod nékem semmit se válaszoljon, ha akar barátja lenni uramnak, melly barátság kötésre tellyes hatalmam van, minthogy Királyom nem csak a' Császárral, hanem véled is, ki őt' kormányozod, szövetségben akar lépni.“

a) Tolmács nélkül beszélt volna a' Basákkal állítja a' Jovius Lib. Hist. sui temporis XXVIII. Horvát nyelven t. i. melly csak ugyan ott közönséges is.

Ibraim Laszkyhoz:

„Mosolyogva mondtam: hogy Sklávja vagyok uramnak, de az erkölcsös Skláv semmit sem tesz ura tudta nélkül; ugyan azért nekünk semmire nincs másra szükségünk, csak az ő boldogságára, mert az ő feje szabadságával, kedvére indul minden hív szolgáinak is. Én ugyan nagy köszönettel viseltetem urad' bennem helyezettett bizodalma eránt; szükség azonban: hogy itt' létedet megjelentsem N. Uramnak, 's alkalmas vagy alkalmatlan voltodat tőle értsem. — Ugyan mond-meg: minő ereje van Ferdinándnak? hallottuk hogy 25,000. fegyveressel bírna, sok é az Urad ellen? Hiszen a' te Uradnak mint Erdélyi Vajdának két annyi volt; igaz ugyan — hogy a' mi hatalmunk igen meggyengítette a' Magyarok' erejét. — Mi bizonyára megvultunk győződve a' Magyarok' vi-tézségéről, de tapasztaltuk: hogy igen rossz harczolók, a' kik t. i. nem csak tőlünk, ha-nem a' gyáva pataktól is elhenyéltek Királyjokat védni, a) mi ilyen halállal a' legalább való embert sem engednők veszni.“ Ezekután kérkedett tehetségével, felhordván a' gyászos Mohácsi ütközetet.

Laszky Ibraimhoz:

„Igazságod van, hogy Ferdinándnak nincs nagy tábora, de a' maroknyi nép mind megannyi válogatott bajnok. Vagyon néki 10000. vasas lovassa, 5000. Huszárja 's válogatott 10000 gyalogja, minden hadi készületei 200. kisebb nagyobb bombárdjai, hidakat ott' állít, hol nékie tetszik, szóval semmiben sincs szüksége; tudd-meg pedig, hogy illy' sereg akár melly nagy erővel is szembe mér szálni; mert itt a' ki a' csata-mezejére lép, mind megannyi kölyke vesztett oroszánként harczol. Oh! ha Lajos Királyé lett volna ez az erő, bizonyára nem engedte volna néktek által a' borostyán koszorút. — Hogy az én Uram kisebb erővel birt mind eddig, oka volt az: hogy több felé kellett felosztani harczoló vitégeit, és hogy soha öszve nem kapcsolhatta egész hadi erejét. — Tót Országban kellett nagy hadi sereget táplálni Gróf Frangepán kormányozása alatt, a' ti Bosnyák Országból gyakor bé-bé rohanástok ellen; Radich sok ezreket kormányozott a' Szemendriai Sandzák ellen; de reményem nem sokára más újságokat fogtok hallani, mert eljövetelemkor értekezett Királyom az Erdélyiekkel, Lengyelekkel, és Radichal az elkerülhetetlen öszve kapcsolódásról.“ Ezek után elkezdé magasztalni mind Urát, mind magát a' Bassa, de Laszky éppen nem ellenkezett véle, és midőn már felül haladták dicsekedései az eget, mondá: „Későn az idő, majd máskor szabadabban, 's bővebben szóllok véled, jó éjszakát.“ Laszky azonban megszóllittá: „Vagynak leveleim több Bassákhoz is, mellyeket hogy tudnod nélkül nékiek ne adnék, megparancsolta Királyom; mert jól tudja, hogy Te mindent teszel, és kormányozol itt' hatalmassan; nincs is szándékom mást mondani a' Bassáknak, mind tiszteletet.“ — Tudom mind ezeket felele a' Bassa meny-el hólnap, 's tisztelt őket.“

§ VII.

Laszky' Mustaffához hivattatása és beszélgetése.

XXIII. Dec. hivattatott Laszky Mustaffa Bassához, a' hol hosszas udvari idvezlését, és tiszteletét egy faragatlan bóllantás viszonzta, és néhány fésületlen tudatlan ígék. Mu-

a) Csak a vizét érti, mellybe Lajos bele fulladott.

staffa: „Te voltál tegnap Ibraim Bassánál? a' mit ott mondottál mind tudom, hanem szeméremből tán nem merted megmondani annak; miért jöttél a' mi N. Urunkhoz? itt nem mehet senki előbb a' Császárhoz, míg nekünk ki nem nyilatkoztatja szíve' titkát. Mond meg tehát mit akar Urad?“ „Elküldött engem' Királyom Császárod' tiszteletére, és látogatására, óhajtván véle barátságban 's békességben lenni;“ felele Laszky. „Semmit nem bízott más reád Urad a' mondottaknál? nem hoztál ajándékot a' N. Úrnak?“ „Majd ha barátságról és békességről értekezünk többet is említek, de most még koránlom felele Laszky; ajándékot pedig nem hoztam, mert nem küldetett.“

Mustaffa Laszkyhoz:

„És te barátságot jöttél keresni? — nem barátságot, hanem kegyelmet, és ajánlani Urad' szolgálatját Császáromnak; későn ébredtél-fel, ha kegyelmet akart Urad, küldött volna koronáztatása előtt. — Mond-meg nekem, hogy mert bémenni Urad Buda Városába mellynek földjét N. Uram' paripája tiporta? nem látta é a' palota' épen maradását mint Császárom' vissza fordulása okát? csak a' tél ne lett volna nyakunkon, meglátogatuk volna Uradat Erdélyben és megtanítottuk volna őt' egyébre mint barátságra. Törvényünk nekünk: a' hol leteszi fejét a' nyugvára, vagy a' hova száguld ménje Urunknak, az mind örökös vagyonja; — Barátom! ha szolgától jöttél, 's adót nem hoztál — ne beszélj többet vélem.“

Laszky Mustaffához:

„Ide jöttem, gondolván hogy kedves dolgot cselekedendek mind a' Császárnak, mind néktek ha Uram' barátságát 's békességét ajánlom. Mit gondolsz hogy Lajos Király ki-ontotta néhány Magyarokkal vitéz véré, azonnal elenyészett Magyar-Ország? kevés é az: ha a' kár tételért barátsággal kínállak, 's nem fenyegetlek boszszúval? véled a' mint látom, hogy már a' Magyarok is Oláhok? más tekintetben kell tartani Országunkat, 's annak Királyát, mind a' Moldvákat, kik Uramat szolgálják; de mit? — azt mondottad: ha adót nem hoztam, nincs beszédet többé vélem; adót nem fizetek, élj egészségben.“ a) Nem bocsájtotta-el ekkor még a' Bassa Laszkyt, hanem így szólittá: „majd megmondjuk N. Urunknak mellyeket mondottál azután elmehetsz, mert ő eleibe ajándék nélkül nem juthatsz. — Mért titkolod követséged' velejét? azt véled hogy mi nem tudjuk Királyod' szükségét? hiszen *Radul Vajda* mindenekről tudósít — bizonyosan adót hoztál 's azzal akarsz segítséget kunyorálni, vagy menedék helyet, midőn nyomattatnék Ferdinándtól, Uradnak készíteni.“

Laszky Mustaffához:

„Szóllottam már egyszer az adóról, mellyről minthogy Uram nem is álmodozik: azért halgassunk e' tárgyról; a' mi pedig a' segítséget illeti, annak idejében szóllok, mert a' barátság és szövetség mint érett elme szüleménnyé nem egyedül a' jelen való szükségért, hanem leginkább a' jövődőkért köttetik. — Bátorosághelyet és menedéket monda-

a) Jovius azt állítja: hogy adót ígért.

sod szerint nem jöttem készíteni Uramnak, sőt kérlek benneteket annak megtagadására; egyedül csak azért fáradtam hogy Uradat Uramnak viszont szeretetére gerjeszsem, mert az én Uram ezután őt mind Attyát tisztelni akarja.“ Mustaffa. „Mind Attyát? hova való vagy? nem vagy te Magyar, a' mint látom.“ Én Lengyel vagyok, felele a' követ. „'S hol tanultál Olaszúl?“ Olasz-Országban. „Mit kerestél ott?“ Én tanulás és szemlélés véget' mentem oda. „No Barátom! sokat tanultál, de keveset tudsz; Te olyan szót ejtettél-ki előbb millyent egy bölcsnek mondani szégyen, és ha tán a' Császár előtt mondtad volna nem álnék jót fejedért; — lásd azért jó velünk előre beszélni — azt csak gondolni is: hogy Urad miénket mint Attyát akarja tekintni! Nem tudod Urunk' elsőségét az Istenség után? Nem tudod: valamint egy nap az égen, úgy egy Úr e' földön a' mi Császárunk, és te mint Erdélyi Bán lóto-futója bátorokdál N. Urunkat Uracskád Attyának nevezni?“

Laszky:

„Jobb lett volna már régen elmennem, 's nem hallanom Uram', 's magam gyaláztját; rossz dolog e' ha a' Magyarok' Királya írván a' Török Császárnak: kedves barátjának és Szomszédjának, sőt Attyának nevezi őt' Fiúi tisztelettel? ha nem óhajtjátok a' tiszteletet, a' ti hibátok; jól van — eltörlök minden Atya's fiúságot Urad és Királyom köz'tt — és te nagy hatalmáért Uradnak gondolod fejemmel jádzanám iménti szavamért? véled tán, hogy akkor az én fejem kecskéjévé, Urad' okossága 's embersége pedig tiédévé válna? látom kén-telen kellett kell dicsérned Urad' hatalmát: mert Skláv és szolga vagy; ezt teszik ugyan a' Francziáknál, Spanyoloknál, Lengyeleknél is, sőt minden nemzeteknél, de csak az alávaló hízkelkedők; — az én Királyom nem trombitáltatja magát Isten után elsőnek mert tudja: hogy egyedül Istené a' hatalom; és hogy annak kezében légyen a' kormány, nem csak fent, hanem e' földön is. — Mért nevezted Királyomat Erdélyi Bánnak 's engem' lóto-futónak? Azonban igaz valamint nékem Császárod nem Uram, úgy az enyím néked nem Királyod; azért nevezted tán lóto-futónak, hogy kevesed magammal jöttem? Ősi szokás nálunk: hogy a' paripának elvágják a' farkát, ha ez hosszasága miatt alkalmatlan a' fegyveres vitéznek; azért a' ló ló marad 's alkalmas' b a' szolgálatra, úgy a' követet is: nem az inasok' lovászok' sokasága, vagy az ékes ruhák pompája, hanem urának benne helyheztetett bizodalma teszi, — ezért bár ide se hivattál volna, Királyom 's magam eránt díztelen kifejezésed' hallása végett.“

Mustaffa:

„Királyod néked a' te Urad, de a' miénk nem lesz, mert nem kért szabadságot a' kormányra. Eljöveteleden örülök — hogy lóto-futónak neveztelek oka az: mert nem jönnek hozzánk követek és szószóllók ajándék nélkül, nem mintha mi azt ohajtnók; hanem megkívánnya Urunk' méltósága 's nagysága. Azért bizonyos légy: minthogy ajándékot nem hoztál, nem is fogod látni a' N. Urat, 's nem foghatod csókolni annak kesztyűjét.“

Laszky:

„Iparkodtam hozzátok, hízelkedvén magamnak kedves fogadtatásomról, és bizonynyára sok veszedelmekkel küzködtem ide jövetelemig; úgy, hogy azok' sokaságától nyomat-
F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

tatván, csaknem vissza tértem, — azonban szem előtt tartottam czéлом' elérését magam elszánva siettem. — En vártam tiszteletet és ajándékot, most tapasztalom: ti is azt kergették, a' mit nálam csakugyan hijában vadásztok, mert nincs, és ha lett volna, megfosztattam volna attól is, valamint egyéb podjászomtól.“

Mustaffa:

„Nem az értékért, hanem a' tiszteletért hozzák Uramnak az ajándékot, ha tehát te is tiszteletet akartál tenni Uramnak 's csókolni annak kesztyűjét, ajándékot kell vala hoznod; de minthogy nem cselekedett úgy Urad, mint Király, tettevel megmutatta hogy nem Király.“

Laszky:

„Kincseket nem hoztam a) mert mint követ jöttem Uradhoz nem mint podjászsza megterhelhetett számár, olyan dolgok vagynak én reám bízva, a' mellyek csalhatatlan tanúi terhes követségemnek; nevezéd Uramat nem Királynak; mondottam már Urad nékem nem Császárom, mert vagyon törvényes Királyom, úgy az én Királyom nem Urad, hanem nékem.“

Mustaffa:

„Jól cselekszik, ki Ura becsületét 's tiszteletét véd. — Mellyeket közlöttem holnap fogja tudni a' Császár; jó éjszakát. Barátom! nem tudom hozott barátságod minő választ fog nyerni; — azonban ne félj légy jó reménységben, veszedelemben tetszik-ki a' bajnok.“

§ VIII.

Laszky Ayás Bassánál.

Ugyan ez nap Ayás Bassához hivattatott Laszky, a' hol minden kitelhető Udvarisággal fogadtatott; tudakozódott a' Bassa mint János, mint Ferdinánd Királyról, 's ezek' hatalmáról és erejéről, valamint több kisebb 's nagyobb dolgokról is. Ezekután így szólamla Ayás: „Igen későn jöttél sokról nem szólhatok, de nem is szükség; úgyis mind a' három Bassák együtt leszünk véled nem sokára. — Ugyan mond-meg: közlötte e' javallatimat Radul Vajda Uraddal? mert ez nékem igen lekötelezett barátom, a' ki által is, akartam tanácsomat Urad' tudtára adni; — csak azt csudálom, hogy előbb nem jöttél nagy Udvarunkhoz.“

Laszky:

„Én Radul Vajdának tudósításáról nem szólhatok egyebet, csak hogy gyakran tapasztaltam Uramat tűnődni annak háláadatatlanságán, — Téged kér 's tisztel Királyom, hogy jó eszközlője légy az Ó, és Urad közt kötendő békességnek 's egyességnek; melly fáradságot Királyom' bő-kezűsége 's kegyessége gazdagon jutalmazhatja.“

a) Illy' formán hibásan írja Jovius Lib. XXVIII. primo omnium allatis muneribus quae elegantia potius, quam precio placitura grataquae uxoribus futura, non absurde existimarat purpuratorum non modo sed janitorum etiam amicitiam moverint. Így Istvánfy is Lib. X. Bethlen Farkas. Hist. Lib. I. pag. 49.

Ayás.

„Csudálom, hogy elhenyélte tanácsomat — ugyan mond-meg kinek a' kezében legyen a' mi Urunk' sklávja, a' ki Lajos Királyhoz követségben küldetett? hallottuk Tatán létét, él é? a) Laszky“ „bizonyost nem mondhatok: mert új Magyar vagyok. Azt tudom bizonyosan ha Uram' kezében lett volna, régen szabad volna, mert nem hiba: ha a' követ híven eljár Ura' akaratjában, sőt dicsőség; — ezen cselekedetet Királyom mindég kárhoztatta.“ „Ezekután kérdezgetölődött a' Bassa kissebb, 's nagyobb dolgokról, nevezetesen: nős é a' Király? megtalálták é Zápolya György' testét, mellyet ő is nagy szorgalommal kerestetett, 's több e' féléket mondván jó éjszakát kívánt.“

§ IX.

Laszky' öszve jövele Gritti Lajossal.

Ez nap elküldötte Gritti Lajos' levelét egy Török által, melly János Királytól írva volt. Másnap ú. m. 24. Dec. más szállásra vonta magát Laszky, a' hol őrizetet rendeltek melléje, mert mindég egy ór (Chauz) nappal, másik éjjel üldögélt ajtaja előtt, senkit se ki, se be nem bocsájtván; 's mindent nagy költségen kellett mind magának, mind cselédjeinek 's lovainak szerezni. 25. Dec. melly akkor éppen Karácson napjára esett, két lovását megverték a' csap-házban ivó Török társaik, 's magával is az örök vakmerően górombáskodni kezdettek; éppen ezen szomorú sorsa elmélkedésében foglalatoskodék 26. Dec. midőn hozzá jött Gritti Lajos parancsoló hangon megpirongatván az örököt, 's bemenvén elbeszélé a' Törökök' csudáját ezen követségén Laszkynak; — 's vigasztalá, hogy ne törődne azokkal, mellyek már történtek, és, hogy békével túrné a' megtörté-
nendőket, kérte. — Megegyeztek egymás közt: hogy azon levelet mellyet János Király küldött a' Bassákkal közölhesse Gritti, és hogy ez szabadságot nyerhetne a' királyi küldöt-ség' oka-hallására; nem is jelentett-ki mindent Laszky, elégnek tartván némelleyeket mond-
ván: „Értette Uram itt létedet, 's hogy nagy kegyelemben légy a' Bassáknál megtudta; azért kér, hogy engem' járallant ezen nagy Udvarnál tanácsoddal igazgass.“ Emlékezett Laszky azon 30,000 koronásokról is, mellyeket a' Francia Király Velenczébe tartozott a' béke kötés' erejével minden holnapban küldeni; melly pénzhez való jutás akkor lehetetlenné tétetett Ferdinánd' háborgásával; 's Magyar-országban máskülömben nem is volt megkapható mint: vagy a' Török Udvar' útján, (az az: Gritti által) vagy az Aragúzain. Azonban mondá Laszky: „Majd ha szabadságod leszen hozzám barátságossan jární, 's ez tudtomra fog lenni, 's a' béke kötés meg fog történni, erről a' tárgyról bővebben foghatunk szóllani.“ Ezekután' elbeszélé Gritti Attyának hivatalát, 's említé a' Velencei köztársaság' szor-gondosságát a' Magyarok eránt, és hogy a' múlt nyár' végével berohantak volna Magyar-Országban a' Törökök, ha ő, és a' Velencei követ a' Bassákat okoskodásaik által fel nem tartóztatták volna. — Elől adá Gritti a' béke'

a) Berhám volt ez Szolimán küldöttje Lajoshoz, ki Tatán fogva tartatott, és társaival együtt kivégeztetett. Ezen cselekedetről mondja Istvánfy Lib. VII. Egregium, si superis placet, facinus! hungarico brevipost cruore eluendum.

lehetetlenségét adó nélkül, mellynek lehetlenebbségét hosszas okoskodással vította Laszky; 's hogy arra nem is volna hatalma, mivel tudná, hogy Királya' esze ágában sem foroghatna az. Kérte végre Laszky: hogy fürkészné-ki az emberek' véleménynyét felőle, 's hogy néki tudtára adni el ne mulatná; ha pedig szabadságot nem nyerhetne a' hozzá való jövetelre akkor írná-meg, 's mesterségesen szolgáltatassa kezében azon írományt. — 27. Dec. szobájában talált Laszky egy levelet, mellyet jól gyanított Grittitől írtnak, mellyben írja: hogy ő szabadságot a' látogatásra még nem kaphatott, és hogy még egyszer kell mennie Laszkynak a' Bassához, 's csak azután nyerheti azt talán; írja tovább: Laszky' hívattatását a' Bassához más napra, 's egyszer'smind tudtára adja: hogy alávaló módon fognak vele bánni, ha adót nem ígér; 's a' Császárhoz nem fog bocsájtatni. Intette azonban, hogy megrettenthetetlenül tartaná magát a' Bassák előtt, a' midőn fog azoktól késértetni. „Többet nem merek írni“ végezé levelét. — 28. Dec. Szombati napon hívattatott Laszky Ibraim Bassához. — Szokás a' Török Udvarnál, hogy egy hétben négy nap beszélhetni csak a' Császárral, u. m. Szombaton, Vasárnap, Hétfőn, és Kedden; 's máskor nem bocsájtatnak még a' követek is a'hoz, melly napok nyelvökön *Deuannak* neveztetnek, 's ezeken a' napokon tartatnak minden tanácskozások.

§ X.

Ibraim Bassa Laszkyhoz:

„Uradnak erántam mutatott hajlandóságát, barátságát, 's vélem való öszve kapcsolandó akaratját örömmel fogadom, de a' valódi barátság egyik barátot a' másikkal úgy leköttelez: hogy mindkettőnek érzése, dolga, akaratja, és törekedése egygé légyen; ugyan azért én illy' barátságot akarván kötni Királyoddal, melly t. i. tartós, mellynek kötele erős, 's nem pók-nyálból font könnyen szakadható légyen; azért mondom néked: minthogy nem fogadhatok-el illy' barátságot, minekelőtte tudjam Urad' minden környűllállításait, nevezetesen: mit ohajt Császáruktól? 's mi módon ohajtja azt? mert én többel tartozom Uramnak mint az Atyámnak; sőt mint magamnak. Ugyan is, ha Urad illy' formán nem akar Uram eránt viseltetni, mint illik annak tiszteletet adni, úgy kell vélekednem: hogy valami el légyen rejtve kebletekben, melly valahára ellenünk ömölhetne, 's ekkor meg fog engedni Urad, ha barátságát el nem fogadom.“

Laszky Ibraimhoz:

„Gondolhatod, hogy Uram veled szakadhatatlan barátságot szándékozáék kötni, mert, hogy más Bassákat meg se tisztelnék akaratod nélkül, parancsolta; Te pedig parancsoltad, hogy őket meglátogassam, — engedelmeskedni akarván, Mustaffa Bassával gyalázatossan fogadtattam, a' ki Felséges Királyomat „nem Királynak“ engem pedig „lótó-futónak“ nevezett. Mit használ nékem ezen udvariságod, mellyel most erántam viseltetsz? hogy engem' most tisztelettel fogadsz, Királyomnak pedig, és magamnak megengeded becstelentését? ha tudtam volna azt, bizonyosan nem mentem volna hozzá, mert nem jöttem én ide gyalázatok' 's csúfságok' hallására, sem annak látogatására, a' kihez tegnapelőtt küldöttél, hanem hozzád. Gondolom akaratoddal ezt történtnek lenni: vagy Uram' kissebbitéséért,

vagy hogy tapasztalhatnám mennyire különbözzék kegyes emberséged, az ő embertelenségétől. — Tudom elméd' élességét, 's erkölcsös voltodat, tudom hogy isméred az emberek' szokásait, isméred e' világot, 's látod, mik történnek abban, miben különbözzenek a' Királyok' 's Herczegek' Udvarai egymástól? jól tudod. — A' Te bölcsességed, méltóságod, és emberséged Ország-szerte ki vagyon hírelve nálunk. Soha sem hallottam Mustaffa vagy Ayás Bassa hírét 's nevét; — ugyan ezen szép erkölcséidért vesz fel kegyelmes Királyom barátjának, de csak téged' és nem mást. Nem csudálom vonakodásodat hogy Urammal barátságban lépjél, minekelőtte megtudd Császárod' akaratját, különben ítéletem szerint hibáznál is: barátságot kötvén Urad' ellenségével. Hozzád jöttem mintegy erős véd-bástyához, hogy te Uram, 's Urad köz'tt ohajtott békességet 's barátságot eszközölnél; és mind ennek, mind annak hív és engedelmes szolgája 's barátja maradnál. Mert ez volt Királyom' tanácsa, mellyet adott Ulászlónak, és Lajosnak; most tehát hogy ő is azt cselekedje, kötelezi az azoknak adott tanács t. i. a' békesség, barátság, 's öszve-kapcsoltatás a' Török Császárral; mellyet egyedül csak általad eszközölni ohajt Királyom. “

Ibraim Laszkyhoz:

„Barátom! nagy dolgról értekezünk, szükséges, hogy a' kedveseket kellemetlenekkel vegyítsük: Mustaffa Bassa jó ember, 's régi Sklávja ezen Császári háznak; és hív Titoknokja; — azonban minden ember maga módja 's szokása szerint él és cselekszik. Most tehát midőn Urad a' barátság' kötele által akar vélem öszve-kapcsoltatni, és a' mint mondad, bennem helyeztette legfőbb bizodalját; tanácslom tehát: hogy engedelmes légy javallatimnak, 's akkor fogod tapasztalni valódi barátságomat Urad eránt. — Tudod: hogy Királyod nem örökség által lett koronás fejedelemmé, hanem csak egy részétől választatott az Országnek, Királynak; ellensége nékie Ferdinánd, a' ki hatalmas'b nálánál, és szintúgy mint Urad, csak egy részétől koronáztatott Királynak, — és ha igazat akarunk mondani: ha más jussa nem volt volna is Ferdinándnak Magyar-Országhoz, csak hogy Lajos Király' Nényét vette feleségül, még is nagyobb jussa volt az Országhoz Isten előtt, mint Uradnak. — Mi pedig csatánk áldozatjává tettük Lajos Királyt, elfoglaltuk palotáját, ebben ettünk és nyugodtunk, következképpen törvényes tulajdonunk. Oktalan állítás az: korona teszi a' Királyt, mert nem az arany vagy gyémánt, hanem a' fegyver (Sáblya) melly által az engedelmesség eszközölnetik, parancsol; 's így a' fegyverrel kerestett fegyverrel kell védni, erővel foglaltatt, azzal kell menteni. Ugyan azért ajánlom, hogy Uram eránt legmélyebb tisztelettel viseltessél, mert Magyar-Ország az övé, — különben hijában töltöd napjaidat nálunk; tudjuk Urad' hatalmát, tudjuk minő állapotban hagytuk hazáját, mellynek kincseiben nincs mit helyheztetnie; tudjuk hogy az Ország tehetős'b Bárói Ferdinándhoz hajlanak, tudjuk, hogy Urad hátra vonta magát, félvén Ferdinánd' hatalmas'b fegyvere' élet. — Legbiztos'b tehát: ha Királyod felemeli Császárom' kesztyűjét, 's Urának ismeri; akkor léssen Orzága tőlünk, léssen segítsége, melly nem csak Ferdinándot, hanem annak barátjait is akkor zúzza porrá, mikor akarja; ellensége Országainak ormos hegyeit ménjeink' patkóival akkor tiporjuk rónává, mikor ohajtja. Illy' formán birhatja csak Urad az Országot, illy' képpen nyerhet kegyelmet Uramtól, 's tőlem barátságot; — illy'

módon gondolkodtam Urad' állapotjáról. — Barátom! ha nem lettek volna a' Velencei szószóllók és azok' vezére fia, (a' kinek tudom te is levelet hoztál) a' múlt nyáron megkóstoltattuk volna vitéz fegyverünk' élet, mint Ferdinándal, mint Uraddal, mert nincs könnyebb mint zavarban halászni. — Ugyan is mit tehettetek volna, ha én Romániakkal és Janicsárok' felével mentem volna Ferdinánd ellen, Ayás pedig a' Tatárok és Janicsárok más felével János Király ellen? hiszen mind egyönneknek több van 100,000 fegyvereseinél. Lengyel-Országba annyi Tatárt küldhetünk, a' mennyi csak kívánható, mi azonban a' Velenceiek kedvéért a' kikkel legnagyobb barátságban vagyunk, a' múlt nyáron ezen harczot elkövetni nem akartuk; de azért nem szunnyadozunk, ott' termünk, mihént eszünkbe jut; 's hamar elvégezzük tunya készületlen, és pénzetlen hazádfiaival a' szomorú játékot. Azért még egyszer mondom: kérd Urunktól az Országot, 's esedezz: hogy késő jöveteledet roszra ne magyarázza; mond-meg: hogy Urad, az ő szárnyai, és árnyéka alatt óhajt lenni: ajánlj néki adót, mennyiségét azonban ne nevezd; majd én azt mérsékelni foghatom; ha ezt cselekszed, mindent megnyerhetsz, a' mit ohajtasz; mert ha kincseben bízik Urad: Barátom! kedves Barátom! hamar elfogy annak a' kútnak vize mellynek nincs forrása.“ Helyheztesse magát minden tudós Laszky' személyében, 's próbáljon válaszolni Ibraim Bassa' tekervényes, ijesztő, pénzvadászó, 's többekén igazságos beszédjére, 's nézze körül magát, hányan találkoznak most ezen vérrrel szerzett 's váltott haza unokáiból, a' kik nem a' bárdolatlan Török ellenség' földjén, hanem itt kedves Honnunk' kebelében tudnának, akarnának, 's szóllanának, félre tévén az ön' hasznot, a' Király' és a' haza' javára! a' ki így merné nyitni ajakát mint ez a' Lengyel.

Laszky Ibraimhoz:

„Hosszszassan szóllottál, alig tudom mind elmémben megtartani; mondottad: hogy Uram nem örökségül kapta királyságát, nem is királyi vérből való, és hogy csak egy része a' Magyaroknak választotta őt' Királynak; igazságod van abban: hogy Uram nem királyi vérből való, 's azért nem is mint örökség adatott nékie a' Királyság; de annál dicsőséges' b az ő Királysága, mert az örökösödés által gyakran Tiránnok jutnak a' kormányra; az én Uram, a' királyi vér férjfi ágának szakadtával, a' hosszas választási vetélkedések után az egész Országtól Királynak kiáltatott; mert nálunk alatta valóiktól koronáztatnak a' Királyok, hogy a' korona által hívségeket, 's engedelmisségeket bébizonyítanak. — Magyar-Ország' koronájára ha valakinek jussa lehetne, volna a' Lengyel Királynak; mert ez Lajos Attya testvérje; de a' Lengyel Király nem bátorkodott tapodni a' Magyar szabadságot, sőt idvezlő követeket küldött János Király' koronáztatására; 's minthogy nálunk valamint nálatok az Aszszonyi ág nem örökösülhet az országlásban a) azért mind Istennél, mind embernél nagyobb a' mi igazságunk, mint Ferdinándé. — Mondád tovább: hogy Ferdinándot a' Magyarok nagyobb és hatalmas' b része vezette az Országba; igaz, hogy vagynak, kik méltán félik bűneik' büntetésit, vagynak kik Lajos' halála után mindjárt Ferdinándhoz futottak; kik Lajost roszszúl kormányozták, az ön' hasznot elejbe tévén a' köz-

a) Nem igaz Magyar-Országban, hanem legi salicæ congruum in Galliâ, ubi Lilia non nent valamint a' Törököknél is quibus luna sua nunquam est serenissima.

jónak, a' kik a' veletek való békességet elleneztek. — Ezek félvén a' Magyar keménységet Ferdinándhoz iramtak; latrok ezek, 's nem az Ország' Bárói! egyik ezek közzül az a' sánta Nádor, a' ki gonoszságáért fosztatott-meg fényes hivatalától; másik pedig az a' híres Tárnok, a' ki tolvajságáért és csalásáért fogva tartatott, és ehez hasonlók. a) Ezek nem teszik az Ország' hatalmas' b' részét, hanem csak egy két' rossz tagját, a' kiket ha el nem o'sontottak volna, a' köznép is kivégzett volna. Nemde nálatok is tartózkodnak szökevény Perzsák, kik szintúgy vagy félelem, vagy nyereség miatt jöttek hozzátok? — Mondád tovább, megöltük a' Királyt, elfoglaltuk palotáját, miénk az Ország. Barátom! Ha akartátok volna bírni Buda' várát, nem hagyátok volna úgy mint hagyatok, hanem úgy valamint Kairust, Damaskust, és Rodust; de midőn mindent elégettetek, mindent eltakarítottatok, semmi Uralkodás' jelét nem hagyátok, sem katonaságtokat, sem a' döntött vár jobbitásait, sem annak újabb erősségét, sőt ellenben a'serény eltakarodást tapasztaltuk; ki ítélhet másképp' minthogy ezt félelemből cselekedtetek? — Nem is nagy dolgot vittetek végben elfoglalván Budát, — hiszen azt tenni nem nagy mesterség; azért nem is lehetne gyalázatos' b' dolgot gondolni, mint: Buda' vesztéjért, a' Magyarok Királya Urának ismérje a' Török Császárt. Tanácsod, mellyet adtál tisztelendő, de nem az én Uramnak, hanem Császárodnak; midőn t. i. tanácslod; hogy a' Magyarok' Királya a' te Urad' kesztyűje és árnyéka alá ajánlja magát. 'S mért? tán az egyszeri Országunkba rohanástokért? tán az néhány Szeremi kastélyok' elfoglaltatásáért? ezért kell é tán a' Magyarok Királyának alatt-valójának, 's adózdójának lenni a' Török Császárnak? annak kell é tán bókolni, a' ki a' keresztény Királyok köz'tt harmadik, erőre 's gazdagságra pedig első helyet foglal? annak tán, a' ki Császárajaitokat a' mieinkkel együtt gyakran megtörte? a' ki a' Velenceieket adófizetőkké, a' Cseheket és Osztriakat alatt-valóivá tette? Ez, ez lenne most adózdó?! volt már az az idő: midőn Mátyás Király Fridrik Császárral vetélkedett, sokkal szomorúabb környülállásban volt akkor Mátyás, mint most az én Uram; 's még is Mátyás' vitéz karja győzött. — Hogy mi most Ferdinándot kikerültük, 's magunkat vissza-húztuk, azt csak fortélyból cselekedtük; hogy t. i. nagy testű paripái a' terh, vitézei pedig a' fegyver hordásban ellankadnának; ezt cselekedték a' hajdani világ Urai: Rómaiak, és minden hadi tudományban jártosak; — azonban ma holnap Isten kegyelméből más újságokat fogtok hallani; ugyan azért jöttem, hogy bizonyos legyek, a' veletek való barátságról, szeretetről, egybekapcsoltatásról, és békességről, hogy ezt tudván, egész erővel Ferdinánd ellen indulhatnak, mert még eddig csak két' újjal érinthettük azt; a' nagyobb erőt ellenetek, mint vadabb ellenségek ellen tartván. Most azonban barátjai akarunk lenni barátjaitoknak, ellenségei ellenségeiteknek; vagy tán kevés ez a' Magyarok' Királyától? midőn titeket a' hitben tőlünk különbözöket, az Országban látszó mindent tapodó nyomaitokért, barátsággal kínál? valóban hittem, hogy ide jövelelemmel legnagyobb örömet fogok okozni, midőn csekély ítéletem szerint elgondoltam, melly nagy javak háromlanának reátok ezen barátságból; de tapasztalom, hogy a' nagy kincsért hálaadatatlansággal fizettek; midőn szemlélem úgy megrakva örökkel szállásom', mint a' szökni készülőjét. — Nem jöttem én ide

a) Gyalázatos mondás rágalmazza hős Báthori István Palatinust és Turzó Elek Tárnok-mestert 's a' t. kiknek cselekedeteit olvasd Istvánij Lib. IX. össze-vetvén Jöviussal Hist. Lib. XXVIII. a' hol egyszer'smind láthatod a' Magyar nevek' elkeresztelését.

szökni, 's nem is kémnek küldettem hozzátok; hanem jöttem, mint mondtam, hogy kedvesen fogadtatom tőletek. Gondoljátok, hogy nincs minálunk erő, 's nincsenek hatalmas Királyaink? gondoljátok, hogy nem tartják szemmel igazságtalan terjedéseteket minden nemzetek? tán többet bíztok erőtokben, mint az Isten' hatalmában? emlékezzetek-meg N. Sándorról, emlékezzetek-meg a' Rómaiak leghatalmas b voltáról, a' kik valamint terjedtek, úgy el is enyésztek. Sapiens quisque est, qui maxima fortuna minimam habet licentiam. — A' ti urodalmaitok mind vad szabadsággal vagynak szerevve; élnek még a' fiúk, testvérek és atyafiak, a' kiknek atyáit megöldöstétek. Új még a' Ti uraságtok, és urodalmatok, mellyet Tirán módra kórmányoztok. — Nemde többször tapasztaltátok már Szíriában és Egyiptusban a' pártütést? messzre terjedő Országaitok vagynak — hová mi könnyen evezhetünk. — A' Perzsák fegyverben vagynak ellenetek a' kiktől éppen úgy félhettek, mint a' Magyarok' egyik részétől, mellyet ha barátságokba vehettek; nincs mit félnetek a' tengeri csatában: mert lovassaitokat hajóra nem rakhatjátok, gyalogjaitokkal pedig szemkötte jádzanak. — Ha ellenben a' Magyarokkal békességben volnátok, azok védnék egyik részét határtoknak; sőt nem csak ők, hanem Királyom is; mi több: ezen békességre még a' Lengyel Király is meghívattathatnék, a' kinek minden Királyok köz'tt leghatalmas b lovassai vagynak. — Illy' formán nem csak barátjaitok lesznek ezek a' Királyok, hanem még barátjaikat is arra fogják birni hogy véletek ne ellenkezzenek. — Hogy a' Velencei szószóllók, 's azok vezére' fija titeket a' Magyarokra való ütésből feltartóztatnak, semmit mást nem cselekedtek, mint szent kötelességöket: mert alatta-valói a' Magyaroknak. — Nem tetszik nékem, hogy ti annyira bizakodtok, és felfuvalkodtok erőtokben; mindég mondod: tennék, mennék, mi szükség a' bizonyost jövődöre hagyni? kivált a' táboriakban, mellynek szerencsés vagy szerencsétlen kimenetele az Isten' kezébe van inkább, mint a' csatázó bajnok' markában? bizakodtok sokaságtokban? mintha nem tudnátok: hogy nem mind harczol köztetek, a' ki a' csata-piaczára lép? mintha nem tapasztalnátok minden szerencsés, 's szerencsétlen ütközetetek' ezerek' éltében kerülését? Azért ne is bizakodjatok magatokban mások' megvetésével; tudjátok: hogy minden hadi tudományok és gyakorlások tőlünk vették eredeteket; ti pedig a' jó ágyú öntöket és sütögetőket nagy költségen keresitek, következésképpen vakmerő hízelkedéseivel a' jövődőknek, és azok' kérkedő előadásával nem mást cselekszel: mint a' bizonytalanság' tágos mezején legeltetett vágyódó elmédet. Az adóról pedig, hogy halgatnók; többször mondtam: mert az én Felsőges Úram 's Királyom inkább lovásszának engedi Országát, minthogy azt néktek ellenségeinek adódzóvá tegye. Azért ha nem kedves azon békesség mellyel kinállak, — bocsájcsatok — 's tegyétek bátorságossá azon útat, mellyen jöttem.“ Ímé minő szabadsággal, 's tántoríthatatlan álhatatossággal tagadta-meg a' pogányok' adó-fizetését Laszky; úgy hogy méltán lehet csudálni, hogy mint Jóvius mint Istvánfy, mint ezek' követői nemzetünk' gyalázatjára igazságtalanul mázolja, annak megadását.

Sok ideig ült Ibraim szótalan elmélkedvén Laszky' mondásain, végre megszóllamla: „Üljünk közelébb egymáshoz, értekezzünk, de tegyünk félre minden dagadozást, és felfuvalkodást. Csak mond-meg: miért engednők mi Magyar-Országot Uradnak minden haszon nélkül? 's mi szükségünk van nekünk a' véle való öszve-kapcsoltatásra? hiszen a' mi Urunk' tulajdona az; — a' kivel pedig ő barátságban és szövetségben van, annak csak egy

hajszállal tett megbántását keményen szokja boszszólni. Ha Uradnak adjuk Magyar-Országot, 's véle öszve kapcsoltatunk, nemde mindenkor készen kell lenni akaratjára? mert a' szövetség' ereje által baráti lennénk barátjainak, 's ellenségei ellenségeinek; — most kivált nagy segítségre volna szükségtek Ferdinánd mint Magyar Király ellen, hát még annak Németjei ellen? a' kik a' ti világtok' nagyobb részét özönként elöntötték, azokat használja Császártok, azokat a' Francziák, azokat a' Velenceiek, a' midőn valamely hős tettet akarnak végbe vinni, ezen nyughatatlanság pedig és költség nem egy holnapig vagy eszteni-deig tartana; miért kellene ezt cselekedni Uramnak Királyod eránt, minden haszon, tisztelet, fellyebb valóság megismérése, 's adó fizetés nélkül? és ez egyedül csak Urad' pusztá barátságáért történjen? drága barátság ez, nem veszi-meg Uram. — A' te Királyod pedig ki ellen hozhat segítséget? tán Kiczel Bassa ellen, hiszen meszsze van tőlle; 's mi-csoda segítség kell nekünk oda? minekutánna már fele országát elfoglaltuk; Mezopotámia már a' miénk, annak a' fő Városában Beurisban tizenkét nap nyugodtunk, 's el is törültük volna már rég' őket, ha egy vallásúak nem volnának velünk; ki ellen lesztek tehát segítségünkre? furcsa kívánság: — Magyar-Országot melly tulajdonunk Uradnak adjuk, 's annyi ellenségtől védjük, egyedül a' barátságért? Csak mond-meg: ha ti volnátok hatalmunk' birásában, mi pedig Királyod' nyomorúságában, 's követeket klddenénk hozzátok, azt kérvén a' mit te, mit csinálnátok vélek? felakasztatnátok bizonyossan; jól emlékezünk Lajos tettéről, mit cselekedett N. Urunk Sklávjával, a' ki hozzá semmi rosszat nem vívén, mind követ küldetett; de már megadódzott; — szegény Király! — sajnálom személyet! — csak azt csudálom: hogy mertél okos ember létedre ide jönni bátorság levél nélkül, és pedig olly' kemény megátolkodott szívvel 's egyedül drága portékád árulása végett? Fogadd tanácsom: tiszteld Uramat, ígérj adót néki Királyod' nevében; — ekkor bizonyos lehetsz Urad' szerencséjéről, mert különben foghatod tapasztalni: hogy sem János, sem Ferdinánd leszen Ura Magyar-Orzágnak. — Láttad tán az utat, mellyen mentünk Országtokba? úgyé kevés fű maradt? de most a' midőn Urunk akarja; két Király ellen két annyi erővel fogunk indulni; Budát Konstantinápolyá teszszük, 's ott . . . ott a' Tatár Czárokat Lengyel-Országba küldjük néhány Törökökkel; 's megfogja mutatni Uram nagy hatalmát, mellyhez hasonlót sem nem látott, sem nem hallott, sem nem olvasott, sőt nem is olvashatott senki. Csak hogy én most Török szokás ellen szóllottam veled, mert nekünk szokásunk röviden szólni, és hosszasan cselekedni.“ Ezeket mondván nevetett. Igaz is: hogy a' Törökök az Ázsiai nép' szokása ellen rövideden szóllnak, de ezt gonosz cselekedetekben rá-tudják: a' minek bő példáit adták a' múlt századok.

Laszky a' Bassához:

„Megörültem előbb, hogy egymáshoz közelébb ültünk, gondolván; most már eleget teszel Uram' várakozásának, 's alkalmaztatva fogsz cselekedni kikiáltott hírednek 's nevednek; 's imé tapasztalom: most is csak kérdés Urad' nagysága, Királyom' csekélysege, 's az adó forog szünet nélkül ajkadon. Nem is kellene már magamat fárasztani ezen tárgyak' czáfolásában — de még is szóllok szokástok szerint röviden: minden szorgondos gazda midőn nyáron fát szedeget, nem azért szedi egyedül azt, hogy akkor használja, hanem

leginkább hogy télen menthesse magát a' hidegtől; nem azért vetünk, hogy mindjárt arassunk, — meghalnak sokan minekelőtte fáradságok' gyümölcsét kóstolhatnák; — azonban hogy minden ember kedve szerint élhessen, szükség tehetségét iparkodva használni: hogy most Uramnak szüksége van barátságokra, segítségtekre, 's öszve-kapcsolatástokra, azért tán megvetendő a' Magyarok' Királya erántatok mutatott hajlandósága? 's csak azért hogy most néktek hasznót nem hajthatónak látszik? micsoda haszna volna a' barátságnak, békességnek, ha ez csak egy idő szükségire terjedne? bizonyval semmi; mert illy' formán egy rész nyerhetne csak, a' más tetemes károsodásával. A' valódi barátságok, és békeségek, frigyek és szent kötelek a' jövődőkért köttetnek, 's azért hitese levelekkel és esküvésekkel erősítettnek. — Mondottam imént: uradalmatok' terjedését a' keresztény Fejedelmek' nagy megbántásával, és sérelmével történtnek; mondhatnék többet is; ha el nem hitetnéd magaddal; hogy én téged' fenyegetéssel akarnálak a' békességre hozni; vagy vélnéd: hogy kis ujjomból szoptam. —

Minthogy bátorság-levelél nélkül jöttem hozzád a) igaz, tehetsz velem a' mit akarsz; de mivel én meszsze hírelt emberségedben 's jószívűséggedben bizakodtam, a' nélkül is el mertem jönni; annál is inkább hogy Galliában létemkor hallottam felőled: hogy te több fogoly Magyarokat, kik Lajos mellett Császárod' 's ellened hadakoztak, nem csak szabadon bocsájtottál, hanem azokat paripával, ruhával, sőt pénzzel is megajándékozva eresztettél vissza szeretett Honjokba; melly-ez előtt hallatlan cselekedet néked nagy hírt 's nevet szerzett egész Országunkban; én pedig annál inkább is hízelkedtem magamnak jószággal 's emberségeddel, hogy nem fegyvert ragadva, hanem békét 's barátságot keblembe hozva, mellyet néktek igen kedvesnek gyaníték, jöttem hozzátok, éppen nem véltem szükségesnek az említett levelet. — Hallottátok: hogy a' Francia Király, a' ki Császárunknál fogva tartatott, megszabadult? és hogy két fiát zálogul hagyta ott? ennek most legnagyobb gondja fiaí' szabadítása 's azért el is vette most az Angoly Király' leányát, hogy annál erősebb lenne a' Császár ellen; mind a' két Király múlt Szeptemberben küldött követeket a'hoz a' Királyi Herczegek végett, és minthogy a' Francia Király Burgundiát, és Piccardiát nem engedheti a' törvények ellenére ígérete szerint a' Császárnak, azért magát kötelezi 300000 arany tüsténti lefizetésére, csak gyermekei megszabadúlhassanak, és az említett birodalmakra jus ne tartassék. — Hogy ha a' Császár keveselné, két két tanúra léssen bízva minden részről a' dolog' bővebb vizsgálása; a' Francia és Angoly részéről a' Lengyel Király választatott biztosnak; és ha vagy ennek, vagy a' Császárnak illetlen dolognak látszanék a' Francia Király' fiaival kereskedni: küldjék ezeket keresztény szeretetből vissza, és ekkor légyen egész Olasz-ország a' Császáré, 's koronáztassa-meg magát valódi törvényes Császárnak; mert ekkor a' Francia Király ezen barátságért Mediolánumot és Neápolist örökösse által fogja engedni, és öregbik fiának fogja adni Országát, maga pedig a' Törököktől szándékozik országot foglalni, 's ezek tíz esztendő alatt megtörténése végett szárazon és vízen minden ereje öszve gyűjtését parancsolatjai által kinyilatkoztatta; Francia-ország' gazdagságát, ha nem mondom is tudod, minthogy 1400. kikötő helye vagyon, és ha csak mindenikről egy hajó indulna, hány miliomok jönnének-bé esztendőnként, kön-

a) Csalatkozik tehát Jóvins Lib. XXVIII. midőn Hieronymust Lengyel Király bátorság-levelével küldi Bizantiumba.

nyen elgondolhatod; annál is inkább hogy alatta-valói, annyit fizetnek, a' mennyit azoktól óhajt; jól tudják ezt a' hatalmat és gazdagságot a' Velenceiek, tudakold csak őket. — Az említett czél' elérésére 200000 aranyat ajánlott esztendőnként az Ánglus, és ha ez elsül talán még a' hóltak is ellenetek támadnak, mert a' Francia Királlyal azok is megindúlnak, a' kik különben mozdúlni sem szándékoztak. — A' Királyi Herczegek bizonyos'b szabadulása végett az Ánglus Király is 260000 ducát adósság' elengedését ajánlja a' Császárnak. — Az Abyssiniak követteket küldöttek, a' Perzsák kérnek és intnek bennünket: hogy hajatok szálát se engednők emelkedni határainkon. Jó reménységben vagynak: hogy csekély erővel elfoglalják Egyiptust és a' tenger' tájékát, ha csak egy kevéssé is szemmel tartanánk Uradat; — de miért számlálom ezeket? hiszen te mind jobban tudod; 's nem is azért mondom: hogy én ezzel mind téged' mind Uradat, a' kik mások' rettentésére vagytok, rémíteni akarnálak, és ez által Uram' barátságára vonni; hanem egyedül csak azért: hogy megismérjete bennünket igaz barátotoknak, és hogy néktek inkább segíteni mint ártani vérunkkal is készek legyünk. És valamint most nekünk szükségünk vagyon reátok, (mert ellenetek, és Ferdinánd ellen egyszerre táborozni sok) úgy bizonyos lehetsz benne, hogy néktek is léssen reánk szükségtek, mert már fa-tövében vagyon vágva a' fejsze. — Hatalmatok ugyan nagy a' mint mondád, és jóllehet azt minden másokénak elejbe tedd is; még sem a' ti, hanem az Isten' kezében van a' győzelem: hatalmas volt Dárius N. Sándor ellen, hatalmas volt Crézus Czírussal öszve vetve, még sem úgy volt ám az Isten' akaratja, mint a' vakmerón bizakodó akarta: mert Dárius számlálhatatlan táborát N. Sándor kevesed magával megfuttatta. Tatárookra is útálsz? hidd-el barátom: nem jó tanácsból szoríttatik egy napra minden erő; de ez nem tárgyunkat illeti. — Mondád: hogy a' Töröknek rövid szállása, 's hosszú keze volna, és hogy szokásod ellen szállottál olly hosszsan egy dologról, t. i. az adóról; megmondottam már többször, hogy tőlünk semmi adót nem kaphattok; hanem ha akartok tiszteltetni, a' mint mondjátok Uratok felől: hogy ő úgy is inkább tiszteletet, hogy sem hasznot keresni óhajt; azért adjátok mind azt vissza a' mit Lajos bírt, 's a' mit elfoglaltatok Magyar, Horvát, és Tóth-Országokból; akkor fogja Királyom Császárodát tisztelni, ő hozzá mindég mint nagyobbhoz tisztelendőbbhez fog írni, és Tútorának fogja ismérni, 's így foghattok tiszteltetni, 's nem különben; de adóról ne is álmodjatok; mert gyapjúból fejszét nem kavácsolhattok. — Ha az elfoglalt földeket vissza adjátok Uramnak, hármassal haszon vár reátok: 1. A' Magyarokkal való békességnek, barátságának, és segítségnek bizonyossága. 2. A' tisztelet melly által a' Magyar Királyok ötet Nagyobbjoknak és Tútorjoknak fogják ismérni. 3. Hogy nagy léssen híretek a' széles keresztény világban, 's megtörténhetik: hogy leteszik erántatok mutatott gyűlölségeket, 's békességben lépven véletek, a' mi Uram' közben-járásával igen hihető. — Ugyan azért: okos ember vagy; 's hatalmas a' Császárnál, iparkodj mindent jól elintézni, hogy méltán mondassál: parancsoló parancsolójának, 's kormányozó kormányozójának; — jól megfontold mellyeket mondtam — 's féljed azon setét felhőket mellyek mindenfelől fejetekek felett rettentően tornyosodnak. — Használd Uram' benned helyheztetett bizodalját, — megengedj hosszszas beszédemért.“

Ibraim:

„Csudáltad tán imenti mosolygásomat? azt nevettem: hogy ti a' mi kezeinkből óhaj-
játok elfoglalt Országaitok' vissza-adását, tudjátok-meg: a' mit mi egyszer körmeink közé
kapunk, azt jobban megőrizzük mint a' sólyom madár; mert inkább elhagyjuk kezeinket
vágni, hogysen az abban szorított prédát kiadni. — Nincs különben úgy kell lenni: akár
mennyi eső legyen, azt a' földnek felkell fogni, úgy akár mit beszéljenek nekünk is a' kö-
vetek és szószóllók, ki kell halgatni. — Elfoglalt országaitokat akarjátok? Belgrádról ál-
modoztok? Barátom! én valamint minden Bassa jót a' rosszal egyetemben tartozom leg-
nagyobb rettegés köz't Uramnak kijelenteni, azért ezeket is megfogom nékie mondani;
légy azonban jó reménységben, minthogy olly' nagy bennem helyheztetett bizodalommal
jöttél. Jó éjszakát.“

XXIX. Dec. melly éppen Vasárnapra esett, meglátogatta Gritti Lajos Laszkyt, 's ki-
fejezte a' Bassától nyertt szabadságot, mindent ismételt a' Bassa' szája után, a' mit csak
annak szóllott Laszky; és hogy ő is dolgozna az adó' megnyerésében, vett parancsolatját
kijelentette. Minekutánna több ideig okoskodtak volna mondá Gritti: „Jól cselekszitek,
hogy erőssen tartjátok magatokat az adó' tagadásában; én is elmegyek hólnap a' Bassához
's minden okokkal fogok iparkodni, hogy őt' lebeszélhessem.“ — Több okokat felhord'-
tak ekkor az adó-fizetés' lehetetlensége' vitatására, nevezetessen: a' Franczia segítség és ba-
rátság elvesztését, János Király' alat' valói szeretete' csüggedését, 's minden barátjaik' el-
idegenedését, 's több e'félékben egyeztek-meg az adó' mentésére. 30. Dec. semmi külö-
nös nem történt. 31. Dec. meglátogatta ismét Gritti Laszkyt, 's elmondotta hogy semmit
sem végezhetett a' Bassával, mert éppen beszélgetés' idejekor nagy hideglelés lepte-meg,
's csak azt mondotta: „mond-meg a' követnek: hogy én nem bátorkodtam az elfoglalt
Országok' vissza-adása kívánását Uramnak kijelenteni, félvén annak haragját.“

(Folytatása következik.)

6.

Á l o m.

Töredék.

Földi létünk' fő boldogsága a' tiszta barátság. Drága kintse ez a' Halandónak. Két
szív eggyé olvadása, mellynek alapja a' Virtus' köz eggyessége, tiszta öröm sugárokat lö-
vel ránk éltünk' szomorú esetiben. Egymás akarattját tudni; az örömben kölcsönösön
valamint a' kedvetlenségben részt venni: neveli a' meglegedést, édes vigasztalást nyujt a'
szenvedésekben. Foszd-meg az okos valót a' szeretet' viszonyos érzésétől, nézd, lessz é
nállánál szerentsétlenebb teremtés a' földön! —

Hála az Egeknek! töllem sem tagadták-meg ezen nagy kincset, fájdalom! talán csak azért, hogy a' barátság' tiszta örömeit megkóstolván, annál érezhetőbbé tegyék attól való megfosztatásomat. — Barátom, kiben a' fényes erkölcs, szép lélek, szép elme eggyesülve valának, élte' tavaszán virágjában, minekelőtte gyümölcsöt termett volna, megszűnt lenni! Vérze szívem' esetin; megdobbanva tevém keskeny hajlékába; reszketve kísértém a' Temetőbe; gondokkal el-telve bocsátám a' setét sir' nyirkos üregébe. Könnyekkel áldoztam gyász-halma felett, a' barátság' utolsó adóját híven le-tévén. — Haldoklása közben halavány ajkal rebegett utolsó szavai: „Túl a' siron ismét meglátjuk egymást“ foglalák-el gondolkodásomat. —

Gondokkal el-telve merőn állék boltya felett, míg az est a' Zéphir gyengéded szárnyain lebegve, elborítá láthatárunkat. A' Hold' halavány világa; az esti csend; csonkult létem' érzését még inkább nevelték. — Fel-serkente ezen andalgásomból a' Toronyba lévő óra, mely éppen 11-et ütött. Sir-dombjára borulék még, — 's egy két pár forró könnyeim' sirja' penészes göröngyeire való hullatás után, egy Isten hozzádot mondván, haza ballagtam tele epekedéssel, 's jövődő állapotom felől való gondolkozással; sok hánykodásim után végre az álom, midőn semmivé létemről gondolkodván, egy titkos irtódzást érzék magamba, szemeim' befogta, 's bádjadt tagjaim a' nyugalom' ölébe, elszenderedének. —

Nyugvásom közben elragada képzelődésem, külömbféléket álmodtam, sok helyeken jártam álmomban, sok titkokat láttam; de mindazokból midőn felébredtem, csak e' következő töredékek jutottak eszembe:

Úgy tetszett, mintha megholt barátom földi része' gyász-halmán ültem volna, gondolkodásokba merülve, midőn egy felhő észrevetetlenül körülfoگا. Láték nem sokára felém közeledni egy Véd-Geniuszt mosolygó tekintettel, melly jelenés engem' nem kicsiny zavarodásba hozza; barátságosan szólítá-meg, melly által egy kevésbé megbátrodtam — „Barátság, szeretet, halandó! semmit se félj“ — de én méltóságától elfogodva vagy két lépéssel hátrább vonúltam, ekkor közelebb jövén hozzám, 's vállamra tévén jobb kezét, de a' mellyet én csak láttam, 's csak mint gyenge szellőt úgy érzettem, így folytatá beszédét hozzám: „Barátság, szeretet, halandó! e' köt öszve minket veletek, a' szeretet azon „nagy lántzban, melly van a' földön lévő legkissebb valótól a' Szérafig, 's az Istenségig, „legfőbb szemet teszi. — Keskeny határok közzé szorított esméretetek' oka gyarlóságtoknak, mi kik felsőbb világok' boldogabb lakossi vagyunk, a' titkok' országába béláthatunk; 's tartsd te szerencsédnek társaságomat, hihetetlen dolgokat fogok néked mutatni.“ — Nem sokára egy egészen előttem esméretlen, és még nem is képzelt helyen találám magamat. Egy kies mező; benne minden az ifjú Tavasz formájába; sohol semmi felhő dicső egén; Paraditsom; szívünk' gyakori vágyainak valóságos Elizeuma. A' legelevenebb képzetek is hasonlót nem teremthetnének. Itt mondom ez dicső helyen megállapodánk. Földi létemet feledve, Éden Polgárának véltem lenni magamat; — de testem durva masszája ottan ottan eszembe juttatá por-edénybe rejtett mennyei díszem' szabad nem létét. Körültem azomban láték számtalan árnyékokat, kik vakmerőségemet láttatnak vala szememre hányni, hogy halandó létemre a' boldogult Lélek' országát háborgatni mérészlem. — Mint a' Zephir!' suhogása a' rózsa bokrok köz't, olyan forma vala ezeknek is mozdulások. Öröngyalom bátorítá engemet, mondván „bántásoktól semmit se félj, — erre való hajlandó-

„ságokat már egészszen le-vetkeztek.“ Bámulva szemléltem a több árnyékok köz't megholt Barátomat, ki mihelyt meglátott tárva tartott karjaim közzé szalada. Egek minő csuda! midőn forrón dobogó szívemhez szorítottam volna, semmit egyebet egy kis gyenge szellőnél nem érzettem! Abrázat' vonási szelídek; tekintete derült vala. — Ne csudálkoz, így szólla ő, földi létem' boldogságának volt részese rajtam, sőt inkább fejesd-meg, miként juthattál agyagba zárva, e' boldog vidékekre? Én Geniuszomra mutaték, ki megelégedve szemlélte szívem' forró ömledezését. — „Nem képzelheted ezen ország boldogságát,“ így folytatá szavait, „ha Thronuszt tennél is fel-jutalomúl a' fel-világban, ha tudnám hogy „milliók' sorsa függene is tőlem — hidd-el Barátom, nem cserélnék. — A' vissza élések, „mellyek vagynak az emberek köz't; eggyik a' másik boldogságának horgas szemekkel való „nézése; az alacson részre hajlás, melly annyira elharapodzott, hogy kevés van, ki szíve' „valóságos érzéséből cselekedjen valamit: — hidd-el vissza borzasztanak engemet! — „Sokszor láttam az érdemet a' porban heverni, 's a' hasztalan munkátlan éltű henyélőt magos palotákban tombolni. — Sokszor láttam a' Törvény-Székeken az igazságot kótyavetyéltetni, 's az igaz' ügyét istentelenül meghamissíttatni. — Nem, Barátom hidd-el, nem „kívánczozom országokba. Nem mondom én azt, hogy a' virtus maga magába fel-ne találná méltó jutalmát; de az igen hijjános. — Nem erősítem, hogy a' világtól üzőbe vétett ártatlan néminémű részét a' boldogságnak tulajdon kebelébe fel-ne lelné; de az „csak kevés része annak, melly van az halottak' országába.“ Nagy figyelemmel halgatám barátom' szavait, 's csak nem mindeniket helybe hagyám. Láték azonban nagy méltóságú árnyékokat, kiknek tekintetekből is észre vevém, hogy nagy emberei voltak a' fel-világnak. Geniuszom inte, közzelednék feléjük, 's szemlélnők közelebből. — Hozzájok menénk, de én csak oldal-félt távolatska állék-meg tőlök — barátom mondá, állanék közelebb, minthogy itt nincs oly külömbiség, mint a' fel-világban, hány lépésnyi távolyságra, vagy mellyik kezek felől állunk a' nagyoknak? kérdém Geniuszomtól, ki ott közbül az a' komoly tekintetű, kinek homlokán csendesség uralkodik, 's szemei mélyen fekszenek? Napoléon, felelt Geniuszom, ki a' fel-világba oly hatalmas vala. Még több nagy tekintetű árnyékok is voltak, kiket rendre akarék kérdezni, 's szerettem volna tudni, kiknek boldogult árnyékai lennének; de szót hallék köztök, 's oda figyelmeztem, hihető az előtt beszélettek együtt, de a' mellynek én csak a' végire érkeztem oda, 's akkor ezeket hallám Napoléontól: „Valójába ki nem tudom fejezni azon való örömet, hogy a' fel-világ' lármáiból e' boldog vidékekre juthaték. Nagy személyt játtzám az igaz; — milliók hódoltak hatalmának; — a' szerencse a' millyen hív, gyakran éppen olyan pártos vala: ha „sonló vala él'tem az álmhoz, melly gyakran arany hegyeket képeztet velünk, máskor darabos és meredek kőszirteken hordoz.“ Erre fel-szóval kiálták a' körül-álló árnyékok: „Az élet csak álm, a' Siron innen, csak itt van boldog nyugalom.“ Szél módjára suhogott a' levegő, 's mind eloszlának. A' közben mondák: „itt az Idő.“ — Szomorúan állék Véd-Geniuszom, 's barátomtól is elhagyatva, 's ezen való epekedésem köz't felébredék, a' mikor valósággal elhitetém magammal, hogy ez nem egyéb — hanem csak álm vala. —

Kelemen János Kolozsvárról.

7.

A' régi, és mai Poésis között való külömbiségről közönségesen.

Az emberi nemzetnek pallérozódása Európában, a' Históriának útmutatása szerint, egymástól alkalmasint két egyformán távol lévő időszakokban kezdődött; de formájára, és folyamatjára nézve, mind a' kétszer egymástól sokat különbözött. — Történt ez, először azon országban, a' mellyben a' Hellenek, és Pelagusok laktak: másodszor pedig azon Német-eredetű népek között, a' kik egyszer'smind többnyire minden mai Európai Státusoknak fundálói voltak. — Ezen két időszakokra nézve, a' Literátúra is két fő részekre, úgymint régi és új Literátúrára szokott fel-osztatni; ha szintén, annak állatórészei, külömböző nemű elementumokból álljon is. — A' régi Literátúra' gyenge Ifjúságának epokháját, a' Görögök' Hérosi századaikban; a' mainak pedig a' Vitézi-időkben (Ritterschaft, Chevalerie) kell keresni. — Mind a' kettőnek a' következő századok' erköltsére, gondolkozása' módjára, és karakterére, következésképen, a' Poésisére nézve is, bizonyos, és meghatározott bé-folyása volt.

Ezen két epokhában, sok dolgok találtak olyak, a' mellyeknek egyformaságok szembetűnő. — A' társasági rend, mind a' kettőben szembetűnőképen tökéletlen volt. — A' törvényeknek helyét, az erőhatalom foglalta el, — az igazságtalanságnak, és boszszuállásnak, csak egyedül a' személyes erő vethetett gátat. — A' közönséges tudatlanság miatt az emberek, a' rendkívül való dolgokat szerették és betsülték; minden testi tulajdonságok, főképen pedig a' bátorság és vitézség, nagy becsben tartattak; mivel azokra leg-nagyobb szükség volt; — az indulatok elevenek, erőssek, és meghatározottak voltak; tudtak szeretni az emberek és tudtak gyűlölni, *) a' barátságos öszveköttetés szentebb volt, a' boszszuállás engesztelhetlenebb; a' szükség azokat neminémüképen igazságossá tette. — A' Históriának ezen két epokhájában, a' mellyeket úgy lehet nézni, — mint Görög-ország' és a' közép-századok' társasági pallérozódásoknak hajnalát, — a' népek poétai elmével bírtak; a' képzelő tehetség, és érzékenység, a' mellyek mindég az okosság előtt szoktak kifejtődni, akkor még a' magok egész ifjúi erejekben, és frisseségekben voltak; a' természet, és társaság, a' magok ifjúságoknak bélyegét hordozták; sőt magának a' világnak is poétai tekintete volt. Az első próba-tételek, a' mellyek egyet-értés által, és közönséges hasznú tzélből történnek meg, a' meszsze földre való hadi-útazások (expeditiók) az

*) Az emberi nemzetnek nagy pallérozódása, — az ételben italban, 's ruhában való bujálkodása, a' testi gyönyörűségekben való elmerülése, a' lelket, testet, 's következésképen az indulatokat is, lassan lassan elpuhítani szokták, — erőtelenné, és lágy-meleggé teszik, miglen végre a' Nemzetek, a' mint Liviusz szóll, azon időkre jutnak, a' mellyekben — nec vitia sua, nec remedia pati possunt.

elmébe mélyen behatottak, — a' Poésisnek kedves matériájivá váltak, — és magoknak a' verseknek is, különös színt, és formát adtak. A' régi Literátúrában, az Argonauták', főképen pedig a' Trójai háború volt az a' nagy vászon-tábla, a' melyet a' Görög- és Látziumi-Poéták, gazdag és pompás hímvarrásokkal ékesítettek-fel; sőt még a' mívészek is ezen tárgyat külömbb külömbbféle formákban adván elől, úgy nézték azt, mint mívészségeknak kimeríthetetlen kútfejét. — A' Spanyol-Országi, az Ásiai, és Áfrikai Saracenusok ellen való háborúknak, a' közép századokra nézve épen ilyen hasznok, és fontosságok volt.

A' régi görög-Hérósok', és a' közép-századokbéli Vitézek' századjaik, illyekben hasonlitanak egymáshoz; — a' külömbözések pedig egymástól még számosabbak, és szembetünőbbek. — Az Argonauták' expedíciója, és a' Saracenusok ellen volt háborúk között, — a' Trójai háború, és a' kereszties háborúk között, felette nagy a' külömbbség, sőt né talán egymással épen ellenkező, a' föld, az éghajlat, a' fegyverek, a' szokások, az uralkodó gondolatok, a' társaságos és házi-élet 's a' t. egymástól sokat külömböztek. — A' történeteknek külömbbsége ugyan is, a' melyet a' régi, és új Literátúrában, a' Poésis' fő-feltételeinek (themainak) lehet tartani, — szükségesképen ezen két időszakasz' Literátúrájának, nevezetesen a' Poésisének karakterében, és elő-adása' módjában is, nagy külömbbséget okozott, a' melly mint a' képzelésnek (imaginatio) leánya, külömböző időszakokban maga magától is külömbözik; mivel a' képzelés, a' századokhoz, a' tájjékhoz, a' helyhez, az ég-hajlathoz, a' társaságos élethez képest 's a' t. (a' mellyeket úgy lehet nézni, mint az általa teremtetett szüleménynek elementumait) a' maga munkájára, külömböző bélyeget vagy karaktert szokott ütni. — Valamint a' Poésis mindég a' társaságnak bizonyos grádusú pallérozódását mutatja; úgy szintén, ha valamely század', vagy akármely Nemzet' Poésisének karakteri-vonásait akarom tudni, és meg-esmérni, erre nézve megkívántatik, hogy elébb, az említett pallérozódás', vagy civilizátzió' grádicsait esmérjem és tudjam.

I. Lássunk tehát α .) a' Vallásnak, β .) a' társaságos életnek, γ .) az Aszszonyok állapotjának, ezen két idő-szakaszokban, egymástól való pallérozódási külömbbségekről, úgymint a' mellyek, a' régi Poésisnek a' mostanítól való külömbbségét nem kis mértékben eszközlötték.

II. Miben áll valósággal ezen két Literátúrának egymástól való külömbözése.

α .) A' Görögök' valíása kitettzőképen poétai volt; mivel az, a' természet erejének megszemélyesítésén (personificatióján) fundálódott, a' melyet valójában tiszta anthropomorphismusnál, (ember formára való kiábrázolásnál) *) nem egyébnek lehet tartani. — A' Görögöknek Isteneik tulajdon magoknak a' Görögöknek Ideáljaik voltak. — Az Istenségről való gondolkodás módjában, avagy annak repraesentatiójában az ember, a' maga látási-érzési- és ítélettételi szokásától egészszen soha se szabadúlhat meg; a' mi értelmi (intellectualis) és moralis természetünkből, némelly vonásokat az Istenségnek szoktunk kölcsönözni. — A' Görögök a' magok Isteneiknek emberi formát, és indulatokat tulajdonítottak; a' természet' Objectumainak mindenik Classisára vagy rendjére tartozó

*) Ettől *ανθρωπος* ember, és *μορφη* forma, kép.

dolgokat, egy erővel, fizikai szépséggel, értelemmel, szabadsággal, kívánsággal, és indulatokkal felruházott Valóságnak gondviselése alá rendelték. Ez a' vallás a' képzelesnek (imaginationak) teremtő erejét hathatósan előmozdította, a' mennyiben bizonyos meghatározott vonásokkal és tulajdonságokkal bíró individualis Valóságoknak teremtésekre adott alkalmatosságot, az érzéki világot kiterjesztette, szépítette, és lelkesítette, — az érzékenységek', és testi gyönyörúségek' Birodalmát, nem hogy erőtelennitette volna; sőt inkább az azokkal való élest sokszorozta, és minden tekintetben a' Poésisnek kedvezvén, annak szerentsés folyamatjára, újjabb újjabb eszközöket szolgáltatott.

Ellenben a' keresztény vallás, *morális, és metaphyzikai vallás*, a' mellyben semmi poétai dolog sem találtatik, és inkább az okosságot, mint a' képzelést foglalatoskodtatja. A' közép századokban a' pogány vallás' ceremóniáinak, szokásainak egy része, a' keresztény-vallásba bé-csúszván, és azok annakutánna ehez alkalmaztatván, a' külső érzékenységeket ébresztő formát adtak ugyan annak, mindazáltal a' természetét meg nem változtathatták. — Az a' világ, a' mellyet ez a' vallás az emberekkel megesmértet, mindég az Ideák' Országa fog maradni. Az a' kútfő, a' mellyből ez a' vallás foly, az a' Valóság, a' mellynek imadására tanít bennünket, a' cél, a' mellyre igyekszik, az eszközök, a' mellyekkel él, az ellenségei, a' mellyekkel tusakodik, a' jutalmak, és büntetések, a' mellyek parantsolatjait követik, mind ezek egyformán immateriálisok, és láthatatlanok.

Mi reánk az újjabb időbeliekre nézve, a' természetben minden Valóságok, a' fő, bölts Valóságtól származott változhatatlan törvényeknek vagynak alája vetve, a' mellyeknek engedelmeskedni tartoznak. A' természet mi reánk nézve mindég változó, és mindég ugyan az; mindég mozgásban van, és mindég megmarad. — Meg-borzadunk, midőn a' természetnek lételéről, tartósságáról, egyformaságáról gondolkodunk, és annak mélységes titkaiból keveset vagy semmit sem foghatunk meg. A' mai Poésisbe tehát hogy hogy ne lehetne inkább valamelly szomorú, mint eleven vonásokat, inkább valamelly felségest (sublimét), mint együgyű szépséget tapasztalni? Ellenben a' Görögökre nézve, a' természet élő, és lelkes vólt, és hozzájuk hasonló valóságokkal vólt megtelve. Hogy ne lehetett volna tehát, az ő Poésisek individualis, és élő elevenséggel bíró? *A' Poésis ugyan is, akármikor is nem egyéb; hanem maga a' kifejezések vagy expressiók által megszürtt, és ideálisált természet, a' mellyben valamelly nemzet él.*

Ennekfelette a' keresztény vallás, egy Szent-könyvben foglaltatva lévő igazságokon fundálódik: a' Görögök', és Rómaiak' vallása pedig, csak üres mende-mondán, jobban vagy kevésbbé bizonytalan szájról szájra általadásokon (traditiokon) épül, a' mellyek csak a' ceremóniáik, Innepeik, és vallásos emlékjeleik (monumentumaik) által tartattak fenn, és Papjaiknak emlékező-tehetségeiktől függöttek; 's következésképen a' Poésis' és szép mesterségek' szerzésében (compositiójában) a' szabadság nagyobb vólt, mint a' maiakéban. — Ezeknek Poétáik, sokkal könnyebben, és szabadabban változtathatták a' történeteket, és gondolatokat, mint a' keresztény Poéták. A' Keresztényeknek fellyebb említett régi és szent könyve, a' melly hiteknek fundamentom gyanánt szolgál, az újjabb Literátúrára különös bélyeget (charaktert) ütött; olyan bélyeget, a' melly a' Poésisre nézve, nem igen kedvező, főképen a' nyomtatás' mesterségének fel-találásától fogva. — A' természetnek helyét a' könyvek, és azokból merített gondolatok foglalták el; az em-

berek a' tárgyakkak, vagy Objectumoknak eleven képét, nem egyenesen a' természetnek élő-könyvéből; hanem meghólt betűkkel íratott könyvből költsönözik; a' helyett, hogy az eredetit (originált) tanúlnák, az eredetimássához (a' Copiához) ragaszkodnak. — Azok a' lángeszű emberek, a' kik a' mai időben munkáikkal magoknak hervadhatatlan koszorút fontak, és a' nagy Poétai névre méltók, kétség kívül kissebb 's nagyobb mértékben, a' természettel szoros barátságban éltek; mindazáltal még ezek is a' könyvek' országában sokszor mulatozván, efféle nyomdokaikat egészszen el nem titkolhatják. — Ezeknél minden kevésbbé friss, kevésbbé eleven, és kevésbbé individualis mint a' régi Poétáknál, azonban a' régi világ az újjabbnál, a' Poésis mély bé-hatásának bé-fogadására is alkalmasabb volt.

β.) Az említett két Epokhában, a' társaságos élet, és ennek formája, még talán sokkal különbözőbb volt. — A' régi Státusok a' személyes rabszolgaságon fundálódtak, a' mai Státusoknak pedig a' polgári szabadság a' fundamentoma. — Az elsőbkekben, legalább a' közönséges társaságokban igen nagy politika szabadság uralkodott; azok a' kik a' polgárok' rendjére, vagy Classisára tartoztak, a' főhatalomnak meg meg annyi egyes részei voltak, és az igazgatásban mindnyájan részt vettek. — A' legnagyobb, és fő kötelességeiknek, a' közönséges dolgokat tartották, nagyobb részént magokat egyedül annak adták, és ezen foglalatosságok' folytatásában, a' kézi-mesterségek által, (a' mellyeknek gyakorlása egyedül a' rabszolgák' kötelessége volt *) legkevésbbé is nem akadályoztattak meg. — Az utólsóbbakban, avagy a' mai Státusokban nagyobb részént a' polgári szabadság csaknem egészszen elenyészett: egy fő, egy ember ül a' kórmányon, a' többiek pedig nem egyebek; hanem annak az akaratjának engedelmes eszközei, és hűséges végre hajtóji, — a' közönséges dolgoknak csak azoknak kevés számára nézve van fontosságok, a' kik igazgatnak, a' többiek egyedül a' magok bajokkal, a' magok hasznoknak keresésével foglalatoskodván, magokat a' mekhánikai munkákra adják, a' melly által magokat táplálják, és a' nemzeti gazdagságot előmozdítják; a' magok állapotjoknak bélyegét hordják inkább homlokokon, mint pedig a' nemzeti bélyeget vagy karaktert; — azok a' gondolatok, a' mellyek mindennapi foglalatosságaik által elméjekben gyökeret vernek, sokkal erősebbek, mint pedig azok, a' mellyeket taníttatásaik, és törvényeik által nyernek. — A' régi Státusoknak örölködéseik úgy láttzik, hogy a' szabadságban határozódott, a' mellyet közönségesen, és egyesült erővel a' polgárok magok szerettek magoknak, és azt tulajdon vérekkal magok óltalmazták; — a' mai Státusok pedig egy nagy műhelyhez láttatnak hasonlítani, a' mellyben a' mesteremberek egyébről nem gondolkoznak, hanem hogy mesterség-míveiket (productumaikat) és a' gyönyörűségekkel való éléseket szaporítsák, úgy mint a' kik az igazgatást egyedül csak bátorságra ügyelő, és jobbító Politziának tartják. — A' régi Státusokban a' társaságnak kevesebb rúgóji, kevesebb makhináji voltak; hanem azok több erővel bírtak, és több embert foglalatoskodtattak; a' kerekek benne nem voltak olly számosan, de a' gondolat és akarat több; kevesebb volt a' formálitás; de a' közjót elő-mozdítani törekedő lélek nagyobb. — Ezeket az ideákat jobban ki lehetne ugyan fejtegetni; mindazáltal a' mellyeket mondottunk, elegendők annak megmutatására, hogy

*) Lásd a' Római Antiquitást, nevezetesen C i l a n o t, a' 1147-ik laptól fogva, a' 1225-ik lapig, a' negyedik Darabban.

a' társasági mekhanismusnak külömbbsége, a' régiekre, és maiakra nézve, az erkölcsökben és szokásokban is nagy külömbbséget okozott, a' mellynek szükségesképen a' Poésisnek karakterére is, nem kis befolyása volt.

γ.) Az aszszonyok' állapotját, a' mai világban, és a' rolléjokat vagy személyeket, a' mellyet ebben játtzanak, a' mai Poésisnek, a' régítől való külömbbségére nézve legnagyobb, és leg meghatározóbb környülállásnak lehet tartani. — A' barbarus századokban a' Régiek az aszszonyokat úgy tartották, mint rabszolgájokat, sőt a' pallérozódásnak epokháiban is, a' Görögöknél, és Rómiaiaknál nem sokkal voltak fényesebb állapotban. — A' Görögöknél az aszszonyok benn-ülő életet élvén, az úgy nevezeteni szokott aszszonyok' házába (gynaecumba) zárattatván bé, és a' társaságos életbeli gyönyörűségekből, 's a' férjfiakkal való társalkodásból kirekesztetvén, a' képzelésnél (imaginationál) és testi tsiklándozásoknál fogva, azokon nem uralkodhattak, mint a' mai időkben. Átaljában a' Görögök az aszszonyokkal keveset gondoltak, és épen ezen kevésre becsültetésekéből, 's magoknak érettek nem nagy mértékben való interessálásokból lehet már kimagyarázni, ezen tekintetben az izlésekre nézve való eltévedéseket, *Phrynének*, *Laisznak*, és *Azpáziának* kitettző tiszteletét, 's nagyra becsültetését.

A' férjfiúi, és kemény századokban Rómában, a' midőn a' Rómiaiak még csak az ekével, és fegyverrel való bánáshoz értettek, és a' midőn magokat a' Világnak meghódításához készítették; az aszszonyok közönséges tiszteletben tartattak ugyan, de a' képzelésnek azon ingerléseit, a' melly az embert szerelemre gerjeszti, és azt azzal meg is próbáltatja nem esmérték. — Midőn a' Világnak meghódoltatása után, a' Nemzeteknek gazdagságok, és kintsek Rómába tepertetett, a' lágyító 's elpuhító érzések a' legfelsőbb gráditzaikat elértek; a' testiség, a' nemes érzést elnyomta; a' képzelés, a' helyett, hogy a' szívnek tüzet felgerjesztette, és táplálta volna, az elaludt kívánságnak csak a' felgyújtására szolgált, és hogy a' gyönyörűségnek a' feslettségre nézve, újjabb újjabb gondolati öszveköttetésekert szerezzen. Akkor a' férjfiak, a' magok könnyű móddal való hódításoknak szaporításán vetélkedvén, az aszszonyok pedig a' gyönyörűségeken kapkodván, és azok után ásitován, egyformán alkalmatlanok voltak arra, hogy egy olly finom érzést, mint a' tiszta szeretet, megesmérhessenek, mind a' két nemnek kevesebb volt a' hatalma, mint pedig a' szüksége, szeretni. Azon tehát nem lehet csudálkozni, hogy a' szerelemnek morális érzése, a' régi Literátúrában nagyon ritkán fordul elől: a' régiségnek Poétai között egyedül Virgiliusz az, a' ki ezen nemes indulatot, hathatósággal, és igazi színnel festeni próbálta, a' többi pedig csak a' testi kívánság' részegségét írta le.

Az Aeneiszszének negyedik könyvét olvasván az ember, kéntelen azt magával elhiteni, hogy Virgiliusz valósággal szeretett, vagy legalább az ő érzékeny lelke kitaláltatta véle, a' mit a' közönséges szokás néki meg nem engedett, hogy azt észre vehetné és megesmérhetné. — *Szappho* a' testi érzékiségnek eszelősségét írja le; — *Anacreon* a' gyönyörűségeket énekeli; — *Ovidiusznak* a' szerelem' mesterségéről írtt könyvei nem egyéb; hanem az eltsábitásnak, és szerelemmel való élésnek mestersége. — *Horatiusz*, *Catullusz*, *Tibullusz* és *Propertiusz* a' szerelemmel való élést festik, kívánják, vagy megbánják; nagy poétai elmésségeknél, és talentumoknak karaktere mellett hűségesen megmaradván, a' gyönyörűséget szint ollyan tüzszel, mint a' millyen kedvességgel, és ellágyúlással dítserik. — A'

régi Tragediában a' szerelem, nem az hogy első személyt játszana, de még emlékezet is alig van rólla, és a' midőn ez megesik, minden erő, minden nemesség nélkül való. *Aeschylusz*, *Szophoklesz*, és *Euripidesz* ezen hatalmas rügöt kevésbé használták, avagy helyesebben szólván, azt nem is esmérték, és a' midőn próbálták is, nem igen szerentsésen ütött ki. — Euripidesz volt az egyedül, a' ki ezt poétai ecsetjével festeni próbálta. *Phedra* szereti ugyan *Hippolituszt*, de az ilyen szeretet valóságos dühösség, és inkább az Istenek' átkának, mint indulatnak lehet nevezni. — Racinénak találós elméje, és főképen a' századja kívántatott arra meg, hogy azon tüzet, a' melly *Phedrát* emésztette, érzési tűzzé változtassa, és heves indulatjának morális szint adjon.

Hogy a' Régiek a' szeretetet nem tudták, vagy nem akarták festeni, ez nem az érzékenység fogyatkozásából származott; mivel a' gyermekeknek a' szülék eránt való kegyeségeket, a' házassági szeretetet, az anyai esdekléseket, a' barátságok Heroizmusát, a' legelevenebb színekkel festették le. — *Antigone*, *Andromache*, *Hecuba*, *Oresztesz* és *Pyladesz*'s a' t. ezen természeti édes, és hathatós indulatnak örökké Ideáljai fognak maradni. A' szerelemnek a' morális oldalról való festése a' Régiekben azért nem találtatik; mivel az emberi nemzet históriájának ezen epokháiban ez az érzés, még avagy csak a' bölcsőjében is alig volt esméretes. Ez a' vitézi időkkel, a' közép századokban született, avagy helyesebben ezen időbeli gondolkozásnak elementumai között való volt, a' mellyet méltán az Európai civilizáció virágzásának lehet tartani. A' mint írják, a' Németek az aszszonyok eránt valamelly vallásos tisztelettel viseltettek, *) még a' midőn, a' nagy erdősegeiknek közepette, fél vad állapotjokban voltak is. A' keresztény vallás, morális egyformaságot prédikálván, minden embereket, a' magok eredeti jussokba helyeztetett vissza, a' rabszolgaságot eltörülvé, az aszszonyoknak a' magok természeti méltóságokat vissza adta, és a' szolgálatnak tömlöztéből kiszabadította, a' mellybe azokat, a' társasági szerkeztetés, és az erkölcsöknek, szokásoknak közönséges durvasága taszította. — A' vitézi idők, ezen leghatalmasabb indulatnak morális szépséget kölcsönözvén, a' Vallás' munkáját elvégezte, és közönségesen az aszszonyok, a' tiszteletnek, és tisztaságnak sokkal magosabb póltzára jutottak. Ezen epokháiban már a' férfiakhoz, azokkal való társalkodásoknál fogva annyira közelítettek, hogy azokban a' tettésnek kívánságát felgerjeszthették; elegendő szabadságok volt arra, hogy a' férfiak őket csak úgy nyerhessék meg, ha azt magok is akarják, azomban a' világtól is eléggé vissza húzott állapotban élvén, a' képzelődésnek gyönyörűségeit azokban, a' reájok nem könnyen lehető szertevések által még inkább öregbítették.

Ekképen az aszszonyok, a' Herószoknak bálványképeivé, (idolumaivá) félénk kívánságaiknak tárgyaivá, Innepeiknek ékességeivé, és vitézségeiknek megjutalmaztatásává váltak. Csak hamar ezután az aszszonyok, a' Poésisnek szépséget és kedvességet szerettek. A' Troubadourok **) a' morális szerelmet énekelni elkezdték; a' tudományok' újjá szü-

*) Lásd Tacit. de moribus German. Cap. 8.

**) A' Troubadourok (Trubadur) tulajdonképen, a' historiai közép-időnek szép századjaiban élt, Francia országi Költők értetnek; a' kik ezen nevezettel, a' tárgyaknak könnyűségekhöz képest, a' mellyek körül foglalatzkodtak, a' francia trouver (truvé) szótól — találni, feltalálni, — nevezettek ekképen, — a' görög ποιητης (Poëtes, vagy Poëta) szónak ellenébe tételvén, a' melly esinálót, nagy munkával valamit kidolgozót, és így ilyen Költőt jelent. — Szélesebb értelemben a' Troubadour nevezet alatt felső Olasz-Országnak egy részéből, nem külömben Aragoniából és Cataloniából származott 15-ik Századbeli, és a' 14-ik Századnak elsőbb feléből való Költők is bé-foglaltatnak.

letésének epokhájában ez, az újabb Poésisnek lelkévé vált, a' mellyben az, sok ideig uralkodott, és arra nézve a' szépségnek kimeríthetetlen forrását fedezé fel. Annak megmutatására, hogy magának ezen környülállásnak az újabb vagy mai Poésisre, millyen nagy befolyása vólt, és mitsoda külömbbséget szerzett e' között, és a' régi Poésis között, elégséges az, hogy az egész Régiségben, olly Valóságra nem találhatunk, a' ki már vagy csak meszsziről is hasonlíthatna Dantenak *Beatrixához*, Petrárkának halhatatlan szeretőjéhez, a' szép *Laurához*, Ariosztónak *Izabellájához*, Taszszónak *Clorindájához*, és mind azokhoz a' teremtésekhez, a' mellyekkel Corneille, Racine, Voltaire 's a' t. a' magok scénájokat felékesítették. — Mi találtatik ollyan a' Görögöknek és Rómaiaknak Literatúrájában, a' mellyet a' Shakespeare *Juliájával* és *Romeojával*, *Othellójával* és *Desdemonájával*, a' Pope *Heloizájával* 's a' t. öszve lehetne hasonlítani? — Végre méltán kérdezhetné azt valaki: Mi lett volna a' mai Poesisből, ha abból az aszszonyokat, és a' szerelemnek morális érzését kirekesztették volna? Ez annyit tenne, mint a' természetet a' maga színétől és kedves illatjától, az atmospherát azoktól a' sугároktól, a' mellyek világosítják, melegítik, és abban a' világosságnak ezer meg ezer játékát állítják elő, megfosztani; annyi volna, mint a' görög Poésisből a' maga Olympuszát, és a' maga Isteneit kizárni.

A' vitézi időknek és a' szép időszakasza már elmúlt, még pedig abban a' mértékben, a' mellyben azoktól az emberek eltávoztak; a' szerelemnek morális érzése' erejét elvesztette, birodalma elenyészett. — A' magát hajtogató, 's kedveltető maga viselet, és a' szerelemnek tettetése foglalták el annak helyét, valamint a' jó akaratnak, a' külső finumság, és manérosság; — a' két nemnek mindennapi egymással való társalkodása, a' képzelésnek bajolását elfojtotta, és a' finumságnak minden nemét a' társaságba béhozta, a' melly a' szájjal nem azt mondatja, a' mit a' szív érez, 's következésképen a' gondolatok' igazságával, valamint az érzésnek hathatóságával ellenkezik. — A' férjfiak, és aszszonyok, ezen egymáshoz való belső közelítések által nagyobb pallérozódást, izlést, világosodást, és szabadságot szerettek ugyan magoknak; de egyszer'smind a' természettől nagyon eltávoztak, és a' tettésnek határozatlan kívánsága, a' szeretetnek szükségét elóltotta, vagy legalább megerőtlenítette. — A' férjfiakban ez által, a' manérosság, csalfaság, és hamisság szokássá vált; — nem külömben az érzések', gondolkozások', akaratjok', és beszédjek' módjára nézve észrevehetetlenül alább szállottak. — *Mind az, a' mi igaz, de erővel tellyes; durvának láttatott, és láttatik; — mind az, a' mi édes és nyájas, de erőtelen; kellemetesnek tartatott és tartatik.* A' szemérmetség' helyébe, a' külső illendő maga viselet lépett, az attól való tartással, és bizonytalansággal együtt, hogy valaki az ellen ne véttsen; és mind annak az elkerülhetésére nézve, a' mi csak, egy finum érzésű nemnek az érzékenységet megséríthetné, a' tárgyakat (Objectumokat) nem a' magok igazi színekben adták elő. — Más részről az aszszonyok, gonddal és szemmel tartatván, természetekre 's gondolkozások' módjára nézve czirkáltatván, azomban a' titkos hódítási erőnek, és ennél fogva, a' magok magokkal való tusakodásnak ki lévén téve; — a' színeskedés, a' ravaszság, és a' titkolódzás benne szokássá vált; úgy tettetik, mintha azt nem tudnák, a' mit tudnak, és nem értenék, a' mit valójában jól értenek: — azt a' mire érzékenyek, fel se venni láttatnak, — és érzékenyeknek mutatják magokat, midőn valamit fel se vesznek. A' tettésnek kívánsága ezer eszközöket gondoltat ki velek, hogy a' magok mester-

séges piperézések, módi ruhájok, — tagjaiknak ilyen vagy amollyan mozgatók, menések és beszédjek 's a' t. által, magoknak a' férjfiak előtt kedvességet szerezzenek, — a' mellyeknél fogva eredeti együgyűségeket, és kinyílt szívűségeket végképen elvesztették. — Az erkölcsöknek ez a' közönséges alább szállása, az elmúlt századnak elején, az Orleani Herczeg Régenségének ideje alatt kezdődött, a' honnét egész Európába árvíz módjára terjedt el, a' mellynek a' Poésisre, megfosztván azon charaktertől, a' mellyet annak az elmúlt századok adtak, valamint más dologra nézve is, nem kis befolyása volt.

II. Előladtam rövideden azon környülállásokat, a' mellyek a' régi, és az újabb Poésisnek egymástól való különbözését, nem kis részben eszközölték; — lássuk már egy két szóval azt is, hogy ezen két Literáturának egymástól való különbözése valósággal miben álljon. —

Némellyek ezen külömbiséget abban keresik, hogy a' régi Poésist felette természetesnek (naïvnak) tartják. — Az igaz, hogy ennek ígésző kellemetességét legnagyobb részben, a' természetesség (naïveté) teszi; de az is igaz, hogy sok dolgok azért tetteznek nekünk a' régi Literáturában természetesnek; mivel azokat a' dolgokat a' mellyek abban előfordúlnak, a' mi látásunk, érzésünk, és gondolkozásunk módjához alkalmaztatjuk, és az emberi társaságnak mai állapotjával hasonlítjuk össze. — Azok a' régi Írók, a' kik nekünk természeteseknek tetteznek, a' magok idejebelieltől, olyaknak nem tartattak; azonban sok újabb időbeli Poéták, p. o. Moliere, La Fontaine, Arioszto, Tasszo, Shakespeare, 's a' t. azon értelemben mind természetesek, a' mellyben a' Régiségnek nagy Poétái természetesek voltak. — Ezen utólsóbbaknak példájok szerint, a' mai nagy Poéták, a' magok poétai szüleménnyeket, majd csak nem követhetetlen eleven színnel festik, és a' szabad kifejezésekben uralkodó olly erővel, a' mellyet mindég magok sem láttatnak észrevenni. — Munkájikban az Individualitás olly nagy mértékben feltaláltatik, hogy az, a' mit leírnak, valósággal elő Valóságnak tetteznek, avagy mintha azok igazi Valóságok lettek volna; mivel azokban a' lételekre szükségesképen megkívántató minden feltételek, és minden karakterek feltaláltatnak. *) Némellyek azt állítják, hogy a' mai Poésis nagyon érzékeny vagy sentimentális. — A' mai Poéták, a' természetet, és a' társaságot ellágyult érzéssel festik. — Valamelly elrejtett gyönyörűséggel szokták leírni azokat a' érzéseket, a' mellyeket beléjek a' természetek lehell inkább, mint pedig maga a' természet; és a' reflexiónak valamiről való mély gondolkozását, abban való részvétellel érzik. — A' görög Poétákban a' képzelési tehetség, nagyobb mértékben volt meg; a' természetnek tárgyaitól (Objectumaitól), avagy azoktól, a' mellyeket ők ezen felséges mustrakép (modell) szerint teremtettek magoknak, belsőképen felindítottak, és azoknak reájok nézve hathatós ereje volt. — Az eleven képzelődések vagy képzelések, a' szép megegyező hangok elegendők voltak arra, hogy a' szívnek tolmátsai légyenek. — A' mai időben pedig, ha va-

*) Az olly Nemzetek, a' mellyek még minekelötte kifejtődzhettek volna, más Nemzetnek hatalma alá estek, — szokásokat, nyelvbeli tónusokat, erkölcsöket, ruhájokat, egyszóval lelki 's testi pallérozódásokat, 's következképen Poésiseket is, nagy részben más Nemzetektől, főképen pedig attól, a' mellyel szoros, és attól függő összeköttetésben vagynak, szokták kölcsönözni, és kissébb 's nagyobb poétai talentummal ezeknek követéseket próbálgatják. — A' pallérozottabb Nemzeteknek követése által, a' magokénak kifejtődzhetését megakadályoztatják; mivel az idegen Nemzeteknek karaktereik nem az övék. — Főképen pedig a' theátrális Poésisnek tökéletesedését, a' hol Nemzeti játék-szín, (theátrum) nincs, még csak várni sem lehet. —

Amelly Poéta nekünk tétteni akar, szükséges hogy az, a' gondolatokat ébreszsze fel az olvasó elméjében. — *Inkább a' gondolatok, mint a' dolgok képeik azok a' hatalmas rúgók, a' mellyek minket megindítanak, és belsőképen megilletnek.* — Ha az elmének ezen minémüsége, — a' mint némelley állítják, — a' maiakra nézve, bizonyos, és közönséges volna, úgy az igen sokat próbálna, nevezetesen azt erőssitené vagy próbálná, hogy a' maiak poétai képzeléssel (imaginatióval) nem bírnak, és hogy ezeknek Poétai nem egyebek, hanem csak poétai ruhában öltözködött Orátorok, vagy Philosophusok. — Ezt a' sentimentális szint, a' mellyel némelley Poéták a' természetet festik, és a' melly Európában mint egy hetven esztendőktől fogva lett közönséges, a' mai Poésisnek tehát, inkább csak egy különös, vagy rész szerint való nemének lehet tartani, mint pedig annak közönséges karakterének. *)

A' régi és mai Poésis között való valóságos különbség tehát inkább a' tárgyaknak, a' mellyekről egyik vagy másik írt, mint pedig a' tónusnak és módnak közönséges különbségében áll. — Sőt magoknak a' tárgyaknak különbsége is, az emberi nemzet' historiája' fellyebb említett két epochájában lefolyt századjainak közönséges szokásából és gondolkozása' módjából veszi egyedül eredetét. — Mindazáltal a' tónusnak, és módnak különbözése reális avagy igazi lévén, próbáljuk ezeket egy két szóval kifejtegetni. — A' régi Poésisben nevezetesen több az *Individualitás* valamivel; — a' máiban pedig az *Ideal* **) uralkodik. — *A' véges formák sokkal tökéletesebbek a' régi Literátúrában,* — és épen ezen karakterből lehet már nagy részént a' Régieknek a' plasztika és rajzoló művészségekben való nagy előmeneteleket kimagyarázni; — a' mai Literátúrában, *a' véghetellen felé való törekedési erányozat nagyobb.* — A' keresztény vallásnak a' lélekre dolgozó meghatározott befolyása, elégséges talán arra, hogy ezen phaenomenumnak okát kimagyarázhassuk. — A' régi Poétákban, *a' poétai igazság szembe tűnőbb;* — a' mai Poétákban úgy láttzik, *több poétai hathatós erő (energia) található.* — Az elsőbbség a' szépségnek sokat áldoznak fel; — az utólsóbbaknak pedig Istene a' felséges.

E' következő reflexio ezeket a' gondolatokat, még jobban meg fogja világosítani. — A' Poésisnek ugyan is van olyan neme, a' mellyben a' Poéta magát elfelejti, és magának ma-

*) A' Sentimentálitásról, lásd Bouterweknek és másoknak Aesztetikáját.

**) Az Ideál (mustra-kép) nem egyéb; hanem az egyes tárgyaknak ábrázolása, vagy elő-adása, — a' mellyekben minden tökéletességek, és szépségek, a' mellyek, a' Valóságoknak bizonyos nemére tartozó Individuumokban el vannak szórva, egyesülve feltaláltnak. A' valóságos Világban, ezt a' mustra-képet, ezt a' külön külön magára nézve, minden nemnek tökéletes, és szép vonásaiból előállott valamelly legnagyobb, legfelségesebb észbéli teremtést, a' mellyet csak gondolni lehet, — keresni nem kell: — ez csak az Ideában van meg, és épen ezért nevezetik már Ideálnak, — gondolat- vagy gondolatbéli-valóságnak. — Maga teremti ezt magának a' szép művészségekkel foglalatoskodó művész; a' mennyiben valamelly nemnek sok Individuumból, a' maga ezéjára szolgáló tökéletességeket elválasztja, azokat össze-szedi, és minden tökéletlenségnek a' lehetőségig való elkerülésével a' Phantasiája által teremtett képében egymással egyesíti. — A' mesterség, vagy művészség, mindazáltal, ezt a' legnagyobb gondolatbéli-szépséget valósággal ki nem ábrázolhatja. — Mind az, a' mit tehet, abban áll, hogy az Ideálhoz munkájában a' mennyire lehet közelítsen. — Valamelly Poéta, vagy valamelly plasztikus-művész p. o. annál nagyobb, mennél tökéletesebb Ideálokot tud teremteni magának, és azokat egy részről mennél elevebb színekkel tudja lefesteni; — más részről pedig mennél jobban alkalmas arra, hogy a' maga mesterséges szüleményét, — a' mindég elméjében repkedő Ideáljához hasonlóvá, vagy legalább, ahoz hasonlítóvá tehesse. — Lásd Bouterweknek, Snellnek, és másoknak Aesztetikáját bővebben az Ideálról.

gát el kell felejteni, hogy egyedül azoknak az Objectumoknak, a' mellyeket poétai etsetjével festeni akar, az országában élhessen: — mennél kevésbé mutatja magát, a' munkája annál szebb; — mennél jobban elrejtí magát munkájában, az annál tökéletesebb. — A' léleknek illetén erányozatja, a' melly azt előbbre viszi, és a' melly az Objectumok' országáról való képzelést, és érzékenységet igazgatja, legelsőbb és legtermészetesebb. — Ez az, a' mellynek nagyobb részént a' régi nagy Poéták, és a' maiak között azok, a' kik megérdemlik, hogy azokkal egy rangba tétessenek, — a' felhevüléseknek, és belső megillettetéseknek (inspiratio) óraiban magokat néki adták, a' melly őket eltévedés nélkül a' bizonyos célra vezérelték. — Innen a' Poésisnek, azon nemében is vóltak főképen kitettzők, a' mellyben ez a' látási pont egyedül igaz, mint az epika és drámatika Poésisben.

Homerusznak Iliásában nevezetesen, a' mellyet minden idő-szakaszokra, minden népekre nézve, még mind ez ideig is, az epika Poésisnek egyedül való mustrájának lehet tartani, ez a' látási- vagy nézési-pont, a' legnagyobb tökéletességében feltaláltatik. — Minden más régi, és újabb Epopoeákban, (a' mint Bouterwek mondja) ha azokat az ember úgy vizsgálja, mint tulajdonképen való Epopoeákat tetemes hibák vannak, a' mellyek mindazáltal más részről olly sok szépségekkel pótolhatnak ki, hogy *Virgiliusz*, *Arioszto*, *Taszszo*, *Milton*, *Klopstock*, és *Wieland* a' magok borostyán koszorújokat tellyességgel nem félthetik. — Az igazi Eposzra, valamely nagy, — az emberiségnek, avagy egy egész Nemzetnek fatumát meghatározó, és ennél fogva már, különös láthatatlan vezéreltetésre, a' mit mi átaljában fatumnak nevezünk, szembetűnőképen emlékeztető történet kívántatik meg. — Az epósi gondolatnak nagysága, ebben szokott állani, a' mellynek végre hajtására, a' gondolatbéli öszve tételnek (compositiónak) olly nagy gazdagsága kívántatik meg; hogy abban, minden az emberi életnek valóságára tartozó dolgok, öszve szorítva feltaláltassanak. — Ezen gazdagságnak, eposzi-ereje 's munkássága, az által nem kevésbé öregbítettik, ha a' történeteknek tenger-sokasága, rövid idő alatt esik meg, mint p. o. az Iliásban előforduló nyóltz nap alatt. — A' mi az eposzi nyelvet illeti, ez, valamint a' Homérusz' Poésisben, átaljában a' legeggyűgyűbb természeti tulajdonsággal bíró lehet, csak hogy épen köznépi ne légyen.

Hasonlóképen a' görög drámatika Poésis is, az említett látási pontból szemléltetvén, nem kevésbé kedvezőleg mutatja magát. — Ennekfelette annak tulajdona, — a' világos rövidség, a' tökéletes rajzolással előadott figurákkal való élés, — a' planum benne kevésbé van öszve-szöve fonva; mindazáltal méltóságos nagyságot ábrázoló fundamentomon épül, és a' fatumnak legtökösőbb küszöbéig hat-bé; — a' nyelv és kifejezés méltóságos, és hiba nélkül való; — a' verseknek öszveszerkeztetése, a' legnagyobb finumsággal, és rhythmusi tökéletességgel van kidolgozva. Az iszonyatost, az óriásit, a görög Dráma nem esméri, és csak származásának kezdetében Aeschylusra nézve érdemel mentséget. — Annak karaktere a' szép egygyűség, a' melly tekintetben Szophokleszt, a' görög Poésis' virágjának lehet tartani. — *Valamint az erdőnek ezer meg ezer élő fáji között, csak egy fa tallatnak olyan, a' melly szép sűgár derekával, és jól elrendelve lévő bólhajtás-forma pompás zöld ágaival, a' maga egész tökéletességében nőtt fel: úgy szintén a' görög Poésisnek poétai kies kertjében Szophokleszt lehet illyennek tartani.*

A' mai Literátúrában, a' tiszta trágikai-pathoszt, a' maga legnagyobb méltóságában, Göthének *Iphigeniájából*, és Schiller' öt utolsó szomorú játékaínak, jól eltalált helyeiből, lehet legjobban megesmerni. — A' francia Trágikusokban csak az udvari tónus-echója uralkodik, azon francia principium szerint: Hogy a' szomorú-játékokban semmit olyat mondani, és cselekedni nem kell, a' mit, ha a' nagy Urak felindúlnak, a' legnagyobb illendőséggel az Udvarokban is, mondani és cselekedni ne lehetne. Corneille, és Racine, a' magok egész méltóságokban csak akkor jelennek meg, a' midőn az Udvar szomorú-játékaiból néha néha kimarad, és a' hercegi emberiség, az udvari czeremóniánál, és szokásnál hathatósabb. — Az újabb Tragikusok általjában, még Schakespeárt sem vévén ki, a' trágikai pathosz fel-emelkedésének, az által sokat ártottak, hogy az emberi természetet, (ámbar a' nagy indulatokat felségesen festik is) csak nem egészen a' maga határára szorították, és a' föld alatt, 's a' felett lévő felsőbb Valóságoknak befolyásokat, vagy egészen megvetették, vagy pedig azokat a' trágikai cselekedetekben, csak a' rendkívül való esetekben szótték be.

Mellyre nézve a' mai Tragoedia a' görögöt pszichologiai tekintetben sokkal felül múlja ugyan, kevesebb monotónia, és a' gondolatoknak nagyobb gazdagsága találtatik benne; — de a' tiszta aesthetikai pathosra nézve, a' görög Tragoedia a' mait, már vagy csak annyiban is meghaladja, a' mennyiben az, — az emberi fátumot az Isteneknek akaratjától függeszti fel, és a' szomorú játékokban, magoknak az Isteneknek is, legalább láthatatlan játzó személyi foglalatosságot vagy rollét tulajdonít. — A' Görögök helyesen sejdítették azt, hogy a' felséges az emberi valóságnak határán túl van, és hogy a' vallási csudákra nézve való hiedelem, ugyan azon kútfőből vegye eredetét, a' mellyből a' mi Aesthetikánk a' felségesnek érzését származtatja.

Ez a' görög dramatika Poésisben, — más más formában, más nevek, és különböző személyek alatt, az ember ellentállásán győzedelmeskedő, és annak sorsát akaratja ellen is meghatározó fatum ideája; — ez a' mindég fenyegető, és mindég esméretlen erő; ez az ellene álhatatlan hatalom ugyan is, a' melly ellen az ember hijában harczol, és erre nézve minden igyekezeteit, valamint előre, látását, csak haszontalan erőlködéseknek lehet vélni: a' lélekben nem más egyéb érzést szülhet; hanem a' nagy szánakozásnak, titkos borzadással elegyített érzését gerjesztheti fel.

A' mint fellyebb láttuk, van olly neme a' Poésisnek, a' mellyben a' Poétának magát egészen el kell felejteni, hogy egyedül az Objectumok' Országában élhessen, és egyedül csak ezekre függeszthesse minden figyelmetességét. Más neme pedig van ollyan is, — a' mellyben a' Poéta maga magát megmutatja, maga magával beszél, és többször mint nem, a' maga érzéseinek, a' maga ideáinak Országában él, minden Objectumokat, azon kissebb vagy nagyobb, csekélyebb vagy mélyebb impressióra viszi, a' mellyet azok (t. i. az Objectumok) ő benne eszközölnek. A' léleknek ez a' hátra felé való mozdulása, — a' melly azt eszközli, hogy az, maga magával foglalatostkodjék, megakadályoztatja, hogy a' Poéta a' tárgyat jól gondolóra vehesse, és azokat mint valamely tiszta tükör úgy adhassa elől. Akkor azok az Objectumok, a' mellyeket magának teremt, avagy observatioji által gyűjtöget, reá nézve csak alkalmatosságul szolgálnak arra, hogy a' maga tulajdon ideájit, a' maga tulajdon érzéseit lefesthesse, és kifejtegethesse. — A' mai Poéták gyakran ezen szempontba hely-

F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

heztetik magokat, és ebből lehet már azt kimagyarázni, hogy azok, a' *Lyrika-*, *Elegika-*, és *Didaktika-Poésis*ben, a' mellyekre ez a' látási- vagy szem-pont legkedvezőbb, — kitet-
tzőképen szerentsések. — Az emberi ész lassan lassan való kifejtődzésére nézve, a' Poé-
sis' elsőbb nemének kell megelőzni a' másikat. — A' gyermekek a' magok erejeket, és
munkásságokat, a' kívüllöttünk lévő dolgokon kezdik kifejtegetni, a' Nemzetek is ilyen
korokban kifejtődzési erejeket a' külső tárgyakkal foglalatoskodtatják. — A' férjfiúi korra
jutott ember, vi'sgálódásait, és figyelmetességét, maga magára szokta fordítani, a' gon-
dolatok által megérett Nemzetek is, a' gondolatoknak belső országában szeretnek mula-
tozni. — Ez a' karakter Virgiliuszban inkább feltaláltatik mint Homeruszban, — Euripi-
deszben jobban, mint Aeschyluszban, Voltairben jobban, mint Racinében 's a' t. sze-
rencsés Epokha lenne az, a' melly a' poétai festésnek ezen két módját egymással eggye-
sítenié, avagy a' mellyben az Ideál, és a' legnagyobb Individualitás, a' magok legnagyobb
tökéletességekben egymással eggyesülnének.

Mokry Benjamin,
völt Professor.

8.

Az Adonyi Éjszaka.

Eredeti Rege.

Mély gondolatokba merülve nézé a' tsatákban megöszült *Thurzó* mezei kastélya' hosz-
szú báltozatja alól a' búcsúzó napnak még félig vissza ragyogó sugárait; e' tüneményből
a' Hazának, melly Nagy Lajos és Mátyás alatt, mint a' déli nap más Országok felett tün-
döklött, most pedig egy századon túl a' pogány Török' süllyos járma alatt nyögött, — kö-
zelítő elhunyasát borzadva képzelvén; 's egy nagy könny-tseppet, melly ezen fájdalmas gon-
dolatra rántzos szemeiből már már kigördüle, alig tuda letörülni, midőn a' szép *Laura*
mosolygó képpel hozzá símúlt.

*Laura Intzédy*nek, az öreg *Thurzó* bajnoktársának és barátjának egyetlen leánya völt.
Intzédy a' Bétsi ostromnál szeretett barátja oldala mellett esett el, 's végső haldokló sza-
vaival ott a' vérmezőn kötötte annak szivére árván hagyott, nevetlen leánya' gondviselé-
sét. *Thurzó*, mint gyám-anya magához is vevé Laurát, 's már három esztendőől fogva
igaz atyai szorgalommal ápolgatá.

Gyermeki bizodalommal 's határtalan tisztelettel igyekezett *Laura* meghálálni szeretett
másod attyának jóságát, 's fő örömét abban találta, ha annak komorabb óráit kellemetes
nyájasságával felvidithatta. Most is az Öregnek artzavonásaiból kitetsző szomorúságát lát-
ván, annak okát részvétellel kérdezé.

Megindulva fogta itt meg Laurának kezét az ősz bajnok, 's elfojtott fájdalommal beszélte-el néki azon veszélyeket, mellyekbe akkor a' mindenfelől nyomattatott Haza sinlett, és a' mellyek, itélete szerént, annak végső romlását siettették. „Örömmel szállnék úgymond, siromba, kedves leányom! ha azon édes reménnyel költözhetnék dicsőült Oseim' árnyékához, hogy még egyszer Hazám hajdani ditsőségének tsillaga felderül! — Én hazafijúi pályámat megfútottam, erőtelen vagyok már kardomat, mellyet éltemben vitézül hordozék, többé forgatni, miólta egy török golyóbis ugyan ott, hol atyád, leghívebb bajnoktársam elesett, — jobb karomat öszve zúzta. Nékem többé nem nyilnak az örömnék rózsái,“ — 's itt egy mélyet sohajtván — adakozó nyelvvel rebegé ezt: „oda van Fijam is *Kálmán*, kit a' ditsőség' mezejére legelőször magam vezettem; a' Győri tsatától fogva semmit sem hallottam róla, bizonyosan vagy ott találta többre méltó életének végét, vagy pedig, — óh rettenetes gondolat! — Most rabságra hurtzoltatott. — Most már egyedül tsak te vagy öregségemnek vigasztalója!“ — Itt elfojtódtak az öregnek szavai; — Laura pedig szeretetet Attyának elestét forró könnyekkel siratta, 's az öreget szelid szavaival vigasztalni igyekezett. —

Ámbár az öreg Thurzó ősi Jószágán nagyon megvonva élt, és az akkori háborúkkal tellyes idők viszontagságai miatt a' nemzeti vendég-szeretés nem igen gyakoroltathatott is: nem maradt mindazáltal egészen elfelejtve a' szép Laura. Sok nemes iffjak vágytak szép kezére nem tsak kellemetességéért, hanem nagy birtokáért is.

Egy alkonyodó nyári estvén, hárfát pengetve ült Laura a' kertben egy Lugas alatt, midőn az ifjú *Petneházy* kit attya, a' híres *Petneházy Pál* némely jószágai végett az öreg Thurzóhoz küldött, — véletlenül melléje lépe. Mint valami tündéres látástól meglepettetve, földbe szegeződtek a' megdőbbent *Petneházy*nak lábai, midőn a' kartsú termetű deli szűzet megpillantá. Tizenhatodik nyarát tölté most Laura szelid éltének, — mosolygó ajaka, rózsaszín pirossága, hósín nyakán gondolatlanúl heverő szőke hajfürtjei, 's ártatlanságot jelentő nagy két szemei, — egy bájoló Istennét ábrázolának. Tördelt szavakkal kért *Petneházy* engedelmet a' nem várt jelenésen elpirúlt Leánytól, hogy tsendes magányosságát akarátja ellen háborította; azzal mentegetvén magát, hogy az öreg Thurzót, kit udvarló szolgálától egy közel fekvő majorjában lenni érzett, ezen kies kertben kívánná megvárni, 's tudta nélkül intézte erre lépéseit. — Laura szemérmesen ugyan, de még is vele született nyájassággal fogadta az ifjat. Ez pedig a' mosolygó szavakra neki bátorodván, esdekle, hogy hárfája mellett még egyszer énekelne. Mellyre midőn Laurának ezüst hangjai, 's szívre ható éneke zengeni kezde, egészen magán kívül ragadtatott, álmétkodva követte a' húrokon könnyen lebegő rózsás újakat, tsudálva magasztalta bajoló énekét, és még eddig szerelmet nem ösmerő jég szíve hév érzésekre lobbant.

Nem sokára haza érkeze az öreg Thurzó, 's *Petneházy* a' reá bizott dolgot kívánt kimenetellel végezvén-el véle, útnak indult. Ezer gondolatok fordulának-meg égő fejében, szeme előtt szüntelen a' hódító szőke kép lebegett, 's felzúdult érzéseit tsak azzal tsilapíthatá le, hogy a' többszöri kikért látogatást az öreg Thurzótól megnyerte. —

Petneházyt a' természet sok mind külső mind belső tulajdonságokkal ruházta ugyan fel, de türhetetlen kevélysége, mellyet széles birtoka, tsapodár hizelkedő barátjai, dúzs attyának felfúvalkodottsága, 's szóval egy elkenyezettett nevelés szültek, — mind azokra

vastag fátyolt vont. Így bár első pillantatkor, a' mindeneket egyaránt hódító szerelem őtet is a' bájos Leánynak imadására kényszerítette, későbben még is roppant birtoka eszébe jutván, úgy vélte, hogy Laurának viszont szerelmére már gazdagsága tekintetéből is számot tarthat. Gyakran megfordult ő Lauránál, de annak érzékeny szíve, melly a' természettől gyengébb és szebb érzésekre volt alkotva, nem hajolhatott az elbízott, és minden szavaiban büszkeséget lehellő iffjúhoz. Ő szüntelen Jóságairól dörögte fenlengő szavait, nem érzette a' természet egyszerű szépségét, mellyet Laura előtte gyakran eleven színekkel rajzolt, nem volt előtte érdem, tsak az, melly gazdagságra mutatott: innen a' nemesebben érző Laurának szelid indulati naponként mind inkább elidegenedtek a' fennhéjzó iffjútól. —

Már a' késő Ősz' zuzmarázos szele megfosztotta volt a' fákat zöld koronájuktól, midőn egy estve két Lovas a' kastélyba sebessen bevágatott. Az egyik villám módra lepattanván tajtékban álló lováról, az öreg Thurzónak, — ki éppen Laurának kellemetes beszédét egy karos székből vidámon halgatta, — karjába omlik, 's tsókok' záporával borítja az Ősznek felderült homlokát. — „Szeretett Atyám! — Kedves Kálmánom!“ — e' volt, a' mit a' határtalan örömtől elakadt nyelveik egymásnak rebegethének. — Hoszszasak voltak ölekezéseik. — Kiöntvén végre Kálmán szívének kitörő árját szeretett atya karjai közt, széllyel tekint a' három évek óta nem látott atyai lakhelyben, 's tsak akkor veszi észre, hogy háta megett egy deli szűz könnybe lábbadt szemekkel nézi a' szép jelenést.

Váratlan volt e' tünemény Kálmánnak, mert arról, hogy Laura atyánál van, semmit sem tudott, mivel távol léte alatt hazúlról semmi tudósítást sem vett. — „Ez néhai Intzedy Barátomnak egyetlen leánya, — így szólla az öreg, — tekintsd úgy őtet, mint testvéredet, édes Kálmánom! Ő volt azolta, hogy a' bal sors tégedet karjaim között kiragadott, öregségemnek gyámola, és komor óráimnak felvidítója.“ — Forró hévvel szorítja a' hős termetű iffjú a' deli szüzet dobogó mejjéhez, 's gömbölyeg kezére egy tüzes tsókot nyomván, szíves szavakkal köszönte annak Attya körül tett fáradozását.

Ezen pillanatban egy ösmeretlen érzés fogta-el Laurának egész valóját, titkos vonzódást érte keblében a' nemes tekintetű iffjúhoz, kit egy a' homlokán látszó kardvágásnak helye még jobban ékesített, 's naponként nevekede eránta való hajlandósága annyival is inkább, mivel a' hazafijúi szeretetnek, 's hősi bátorságnak ditséretét szeretett gyám-attyától minden nap hallván, annak eleven példáját, és remekjét Kálmánban képzelte. Legmélyebben érdeklette mindazáltal őtet az, midőn Kálmán Visegrádon töltött nyomorúságos fogságát rajzolta; ő t. i. Győrnél egy mérges tsatában a' homlokán kapott vágás által földre terítettven, minekelőtte magához jöhetett, fegyvereitől megfosztatott, 's mint fogoly Visegrádra hurtzóltatott; három esztendeig viselte itt a' rablántzokat, 's nem volt reménység a' szabadulásra mind addig, míg egyszer egy zivataros éjszakán a' Várban tűz támadott, melly a' széltől segítettven hirtelen annyira elharapódzott, hogy annak eloltására még a' rabok is mind szabad lábra tétettek; ekkor ő nagy zavarban és tolakodásban a' Várból szerentsésen kiillatván, az éjjeli setétség védelme alatt egy kis tsónakon a' Dunát által evezte, 's kettőzött lépésekkel sietett rég nem látott Attyának ölelésére. — Gyakran elbeszélte ezt véle Laura, 's annyival jobban éledt keblében a' meggyúlt szikra, hogy Kálmán minden kívánságát tetteivel megelőzni iparkodott, 's mindennapi társalkodása több nemes tu-

lajdonságainak kifejlésére nyitott utat. A' honnan nem sokára kéntelen vólt magának megvallani Laura, hogy Kálmánt legforróbb érzéssel, 's legtisztább indulattal szereti.

Kálmánnak sem maradt zárva érzékeny szíve Laurának ritka kellemei eránt; — lágyszívekre olvadt bájos hangjaira, — édeni örömet tapasztalt nyájas társaságában, 's nem sokára mélyen érzette, hogy csak az ő karjai közt érheti-el a' halandóknak legfőbb boldogságát.

Egyszer a' kertben együtt sétálván, így szólítja-meg Kálmán a' karján tsüggő kedvest: „Nem sokára elkell tölled válnom édes Laurám! hazámnak karomra és kardomra szüksége van, ki kell szállanom annak védelmére mint igaz Magyarnek, és jó hazafinak. Ki tudja, ha az örök végzés feltartja é számomra azt a' boldog pillantatot, hogy a' halálnak ezer képével megrakott vérmezőről vissza térhessek, és kegyes tekintetedet még egyszer láthassam?“ Laura mellyét sohajtva, 's borzadva halgatta a' szívet általjáró szavakat, és akaratja ellen egy szép rózsának leveleit széllyel szaggatta. — Kálmán pedig egy fájdalmas tekintetet vetvén reá: „Te sohajtasz, és reszketsz, — így szól — édes Laurám, 's ah! mit látok? egy könny gördül le halvány ortzádon: óh bár ezen megindulást arra magyarázhatnám, a' mit szívem olly forrón óhajt!“ — Könnyel tölt nagy kék szemeit reá függeszté most Laura, 's reszkető hangon susogá ezt hozzá: „Nem, óh nem szakadhatsz te el tőlem örökre.“ — Kálmán, a' boldog, elragadtatva szorítá mejjéhez a' szép szüzet, 's forró könnyeik egymás ortzáira hullának; — kitört most az eddig elfojtott indulat, — pirúlva vallák-meg régen táplált költsönös szerelmeket, 's a' mennyeiekével atyafiságos érzéseket első tiszta tsókjaik petsételék-meg. — Leírhatatlan boldogságban teltek így el egynehány napjaik, 's ártatlan örömek édesíték minden pertzenetjeiket, midőn költsönös hajlandóságokat Attyoknak is felfedezék; az öreg Thurzó pedig ezen szövetséget nem csak nagy örömmel helyben hagyta, hanem ifjúságát benne mintegy feléledni látván, karjai közzé szorítá a' két szerentsét, 's derült homlokkal igéré-meg nekik, hogy egybekeléseket atyai áldása fogja követni. —

Éppen azon időben történt ez, midőn Nagy Leopóldunk egynehány szerentsés ütközetei után végső próbát akart tenni, hogy a' Törököt Budáról, Országunknak Anyavárosából, és a' Keresztyénségnek kapujából végképpen kiküszöbölhesse. Felszóllított a' Magyar Nemesség is a' nagy munkára; lóra is ült az, és seregesen gyűlt öszve mindenünnen, 's a' buzgó hazafiak, kik mindég könnyes szemekkel tekinték a' vad vendégnek hazánk szívében dúló uralkodását, utolsó tsepp véreket is készek valának feláldozni, csak hogy egyszer a' terhes iga alól az elnyomattatott hazát felmenthessék; melly bajnoki elszármásokat nem kevésbé ébreszté azon számos külföldi hősöknek példája, kik akkor Leopóld győzedelmes zászlói alá mindenfelől öszveseregelvén, a' magyar földön törekedtek magoknak borostyán koszorút érdemelni. —

Azon rövid idő alatt, míg Kálmán a' viszonzlás örömét szeretett Attyánál boldogul élte, *Petneházy* is megfordult az öreg Thurzó házánál. Megdöbbenve látta ő először a' hős tekintetű ifjút, kinek sugár termete, 's szelid artzának a' vitézi méltósággal párosult vonásai néminémű tiszteletre kénszeríték. De nem maradt előtte titokban, hogy Laura több mint közönséges figyelemmel van az eránt. Innen büszkeségét megbántva érezvén, irigy bánatba esett, 's boszszúra lobbant gögöt lehellő szíve; melly vad indulat legfőbb pontra

hágott mejjében, midőn egykor az öreg Thurzó, kinek most minden öröme, minden dicsősége, minden gondolatja Kálmán vala, — annak már illy fiatal korában véghez vitt vitézi tetteit, 's hősi bátorságát elragadtatással magasztalta, 's illy szókra fakadott: „Méltó vagy ditső Óseidhez kedves fijam, jókor homlokodon viseled hazádhoz, 's nemzetedhez bizonyított hűségednek bajnok jelét, — mosolyogva tekintenek reád nagy-apáid' nagy lelkei, és én nyugodtan teszem le lelkemet a' Mindenek' Ura kezében, hogy tégedet Eleid' nyomdokát követve, a' tiszta erkölts', 's hajdani vitézség' útján elindulni szemlélhetlek.“ —

Mint meg annyi mérges nyil, úgy hatottak a' szerentsés Öregnek ezen szavai Petneháznak kevély szívébe, ki hasonló érdemekkel nem ditsekedhetvén, magát Kálmánnál sokkal alább érzette. Kétszeresen nevedett vad gerjedelme a' bájoló szűz eránt, ki mint a' tavaszi rózsa a' százados tölgy árnyékában, atya mejjére simulva, kegyes tekintetet vete ezen beszéd közben, az Öregnek meglepődését lelkes szókkal visszonzó Kálmánra. Észre vette Petneházy a' forró érzést eláruló pillantatokból, hogy Laurának viszont szerelmére soha számot nem tarthat. — Innen, bár ha nem egész eltökéltséggel is, de homályosan boszszút forralt az eránt felzudult keble, ki előtte azt, a' mit már magáénak vélt, elragadá.

Szorúlt szívvel, és habzó gondolatok közt, kantár szarát megeresztve tébolygott haza Atya várába; 's komor, borúlt képpel, mint az álomlátó, tziel nélkül tétovázva ábrándozott ide oda, míg egyszer Atya parantsolva inté őt, hogy harmad nap alatt Bétsbe induljon, hol már útját a' fényesebb hivatalokra elkészítette. Fennyen hirdeté előtte, hogy méltósága, nagy tekintetű Barátai, az Udvarért tett áldozatai, és roppant értéke, magos póltzra fogják idővel emelni. — Váratlan parantsolat volt ez az iffjúnak, 's üres hangoknak tetszének előtte Attyának ketsegtető szavai; de Attya akaratjának, — kit kevély feltételeitől semmi akadály soha el nem tántoríthatott, nem bátorkoda magát ellene szegezni. Magába zárkozva, elfojtott mérgétől epezzetve várta tehát az indulás napját, midőn illy kedvetlen helyheztesésében *Kozma* régi meghitt barátja, új pályájához való szerentse kívánásokkal hozzá jöve. Érzéketlenül fogadta őtet Petneházy 's komor maradt, bár amaz ketsegtető színben festé előtte a' Bétsi élet' gyönyörűségeit. Innen a' ravasz *Kozma* rövid beszélgetés után kitanúlta, mi fúrja barátja' belsejét? 's addig ostromlá azt, míg tsak egész titkát előtte fel nem fedezte, 's Kálmán eránt való boszszúját ki nem nyilatkoztatta. Nem késett az álnok éleszteni a' már elharapódzott lángot, 's végre azzal vigasztalta, hogy nem sokára Bétsben egy kellemetes újsággal lepi-meg.

Kozma egy elfajúlt korts, több ízben már a' pártosokkal is szövetségben volt, 's tsak fortélyos ravasszága által tudta elpalástolni gonosz tetteit. Nem tekintett ő sem törvényre, sem betsületre; tsak szerentséjét vadászta, bár melly alacsony útakon juthatott is ahoz. Tágas mező nyílt itt is gonosszágának; 's hirtelen egy ördögi sugallásból született fortélyt koholt, mellyre megrázkódott, de egy jó nyereség reménysége megkeményítette otsmány szívéét. Nem fedezte ugyan fel barátjának, hogy mit forral sátáni veleje, de egy gunyoló hahotásal, mellyből fekete tzielja eléggé kitetsze, azt mondá neki: „Légy nyugottan, tsak bízd reám dolgodat, 's jó végét várhadsz., — Petneházy, kit ezen pillantatban ezer öszveütköző gondolatok kínzának, nem látta áltai az álnoknak undok feltételét, — 's fényes ígéretekkel botsátá őtet el magától. —

Felderült azomban Hazánknak azon nevezetes idő pontja, mellyben megszárván keserves sorsunkat a' boszszuló ég, terhes igánknak lerázására alkalmat nyújtott, 's a' magyar fegyvert a' Törökök ellen megáldotta. — Kettőztetett erővel foga a' *Lotharingiai Hertzeg* Buda ostromához. Mindenfelől csoportosan sereglettek zászlója alá a' vitézek, készek vérekkel festeni minden talpalatnyi földet, tsak hogy valahára a' türhetetlen jármot levethessék, és ezen Hazánk szívében dülő férget végképpen eltapodhassák. — Alig hallá-meg Kálmán a' buzdító Járogatót, nem késett ő is kevés Lovagjaival felkészülni, hogy magát a' többi elszánt hazafjakkal minél előbb egyesíthesse. —

Szép tavaszi hajnal volt, midőn Kálmán, attyától még estve bútsút véve, útnak indult. A' kert mellett egy kis Fűzesben várt már reá kedves Laurája, ki fájdalmától ostromoltatva, egész éjjel nyugalmat nem talált. Itt esküvének még egyszer egymásnak örökös hűséget, itt forrának még egyszer öszve ajakaik. — Laura egy szép nefeletsekkel fűzött kendőt vont elő kebléből, 's ilyen szókkal adta azt Kálmánnak: „számtalan könnyeim hullottak erre, meddig egynéhány éjszakákon készítettem, tartsd-meg emlékezetemre, 's jőjj minél előbb, hogy könnyeimet, mellyeket éretted hullatni meg nem szünök, letörölhesd.“ Kálmán ellágyulva némán szorítá mejjéhez a' kedvest, egy kis gyűrűt vona ujjára, 's kiragadván magát karjai közzül, sebessen felpattan szürke paripájára, — még egyszer nedves szemekkel tekint reá, — 's egy alig hallató Isten hozzádat rebegvén feléje, villám módra tüne el Lovagjaival, magosan emelkedő porfelleget hagyva maga után. — Leírhatatlan volt az elválás' fájdalma, mellyet Laura éreze; 's tsak az enyhítheté valamennyire keserveit, hogy öreg gyám-attya megáldva botsáta-el magától nemes fiját a' nagy tzélra, 's minden nap buzgón könyörgött azért, hogy a' Hadaknak Istene a' magyar fegyvert áldaná-meg, 's kedves fiját ezen hősi pályáról vitézi érdemmel tetézve engedné karjai közzé vissza térni.

Rózsával, 's nefeletsel ültette bé Laura azon helyet, hol utólszor látta kedvesét; — ide járt azután minden reggel és estve rólla elmélkedni, — itt szokott imádkozni annak szerentsés megmaradásáért. — Sokszor ült ő itt magánosan, az utolsó órában nyert gyűrűt ujjában forgatva, — 's elragadtatással képzelte magának azon bóldog pillantatot, mellyben majd borostyánnal koszorúzott kedvesét ismét ezen helyen szoríthatja égő mejjéhez. —

A' ravasz Kozma nem sokára kikémlelte Laurának ezen kedves helyét, 's fekete lelke örült, hogy gonosz tzélját minél előbb elérheti. Eltökéltette, hogy a' Leányt elragadja, 's Petneházyhoz Bétsbe viszi. Egy tsendes estve tehát egy tzinkos társával magát a' Fűzesben elrejtí, 's mint a' lesben álló farkas, ott lappang, míg Laura a' szokott helyre jön. Meg is jelent az ártatlan nem soká, és semmi roszzát nem gyanítván, tiszta lélekkel küldé buzgó foházkodásait Kálmánja megmaradásáért, a' felette lebegő hóld felé, melly hív szíve kiömléseinek gyakori tsendes tanúja vala. — Egy kígyó tsusza most az úton keresztül, mellynek midőn fénylő háta Laurának szemébe ötlött, hirtelen megborzadt, és mint valami láttatlan veszedelmet sejdítve, egy félelmes sikóltás repüle el ajakáról, 's a' kastély felé irányzá sebes lépéseit. Ekkor az áruló elő ugordván, derekon kapja őt, 's míg rémüléséből magához térhetne, közel álló lovára felteszi, 's nevetve a' szerentsésen véghez vitt fortélyon, sebessen elvágata az orozott kintsel a' két lator. — Nem sokára a' hóld is, mintegy nem akarván látni a' fekete tettet, beborúlt; — de a' két ördög még annál bátrabban haladt a' setétségben. A' lónak rázására magához jött a' szerentsétlen Laura, 's zokogás-

sal fuldokolva kérdé rablót, hogy hová viszik? 's mit akarnak véle? de azoktól semmi feleletet nem vévén, keserves panaszok között hullatta sűrű könnyeit, míg végre a' Duna partján megállanak, hol már egy hajó készen várta őket. Sebessen által repité az mindnyájokat a' túl partra; de az igazság büntető keze nyomban követé az orozókat, alig haladának néhány száz lépést a' partról, midőn imé tíz kóborló lovas Törököktől környülvétetnek. Dühösen kezdé ugyan magát védelmezni a' két zsvány, de a' nagyobb erőnek ellent nem áthatván, mind a' ketten ott adák ki fekete lelkeket. Laurát pedig, kit kétségbe eső kiáltása mindjárt a' megtámadáskor elárúlt, a' Törökök magokkal elvitték, 's *Achmannak* a' Budai Bassának ajándékozák.

Mitsoda bánatot érte az öreg Thurzó kedves Leánya' elvesztésén, az lerajzolhatatlan; mindenfelé kerestette azt, 's nagy jutalmat ígért annak, a' ki valamit tudna mondani hol létéről; de hasztalan volt minden fáradság. Elvesztette hát minden reményét a' vigasztalhatatlan öreg, 's úgy nézte e' szerentsétlen esetet, mint előpóstáját annak, hogy Kálmán fija is többé vissza nem tér. Komoran tölté hosszú óráit, mindennap láthatólag fogyott ereje, bús képzelődések epeszték sir felé hajló életét, napról napra gyengült, mint a' merő tölgyfa, melly majd egy századig küzdött a' kegyetlen szélveszekkel, de azoknak ereje ki nem döntheté, 's végre midőn gyökerei elszáradnak, ingadozni kezd, és a' leggyengébb szellő által is tövestől mozog. Ugy hanyatla a' jó öreg is, és midőn megérté, hogy a' Törököknek ujra igen nagy segítségek érkezett, minden reményét elvesztette, hogy még egyszer élete estvéjén a' megszabadított Haza' örömét kedves gyermekei társaságában ünnepelhesse. —

Kálmán azomban kedvese képétől késértetve, 's Hazája szeretetétől élesztetve, gyorsan haladt elő vitézi pályáján. Ő volt Esztergomnál első, ki a' Bástyát meghágtá, 's Ibrahim Béghet tulajdon kezével levágtá. Tanúja volt a' Fő-Vezér több illy jeles tetteinek, és személyes vitézségének, 's ott a' vérrel párolgó tsata-mezőn, ezer elestek' halmai közt, függeszté nyakába a' Fejedelem' arany mejj-képét. — Nagy ösztön volt ez Kálmánnak több bajnok tettekre; nagyobb ösztön még arra, hogy már Attya megelegetését, 's Laurája tiszteletét is méltán megérdemli. —

Mindenfelé diadalmaskodott azomban a' keresztyén sereg, 's mind inkább inkább vonúltak hátra a' Törökök a' rémíthetetlen győzők elől. — Viszsa vevődött Visegrád, 's közelgetett azon minden Magyaránál örökké emlékezetes nap, midőn végre Anya-Városunk is annyi sok vérontás után a' Török járomból kitsikartatott. —

Előre látta Achman Basa, hogy a' Várat, minden órán fogyó 's gyengülő népével az oroszán módra küzdő ostromlók ellen soká nem védelmezheti: mindazáltal féltvén nyakát a' vörös zsinórtól, kétségbe eséssel óltalmazá még azt. Hogy azomban a' végső veszélytől valamit megmenthessen, az utolsó ostromot megelőző éjjel számos aszszonyait és temérdek kintseit hajóra rakatta, 's egynehány kísérőkkel a' setétség' védelme alatt Konstantzina-poly felé elindította.

Ezek között volt a' szegény Laura is, kinek kiváltásáért még a' Basa jó nyereséget reménylett. Ezerféle kínokat szenvedett az ártatlan, míg rövid rabsága tartott: elszakasztattva Attyától, kedvesétől, a' lelket borzasztó ágyúzás és az ostromlók rémítő kiáltása közt, minden órán halálát várva, sírással tölté napjait. Nem volt egy szív is, melly fáj-

dalmában részt vett volna; nem egy kebel is, mellybe keserves panaszait kiönthette volna! Elképzélhetni, melly nagy volt fájdalma még akkor, midőn tudtára adódott, hogy Konstantinápolyba vitetik! Nem sírt már, mert többé nem voltak könnyei, — de csaknem megrepedt rontsolt szíve, midőn a' körül fekvő hegyeken az ostromlóknak tüzeit látá sebesen repülő hajójáról. „Ott vagy Te is, éltém' öröme! — így sohajta fel, — 's nem véled, hogy karjaid többé nem fogják kebledhez szorítani kedves Laurádat!“ — Borzasztó volt e' gondolat, — egy mély ájulás követé azt, mellyből mind addig fel sem ébredt, míg egyszer egy irtóztató lárma felriasztá; — De az aszszonyok' vad sikoltása, az egymást erő lövések, 's kard tsattogások, új rémüléssel tölték el bádjadt érzéseit, 's magán kívül roskada egy szegletbe. —

Battyányi, ki mellett Kálmán mint Alvezér, és mint barátja vala, ki volt rendelve egy tsoport Lovassággal az éjjeli vígyázatokra. Vastag lepellel bórítá a' setét éj a' földet, 's halálos tsend uralkodott a' nappalt rémítő lárman. — Meszsziről észrevették a' strázsák a' közelítő evezőknek suttogását, 's megösmérték, hogy a' hajón futó Törökök vagynak. Apró tsónakokba ugrálának a' Huszárok vitéz Vezérek után, 's útját állották a' hajónak; mellyet ugyan a' Törökök végső elszánnással próbálának megmenteni, de kevés vagdalkozás után mind Mahomed kebelébe küldék őket a' bátor Huszárok. Roppant volt a' kints, mellyet a' hajón leltek; — de mennyivel drágább kints volt az, mellyet Kálmán talált! —

Mindég ájúlva feküdt még ott a' szegény Laura, midőn már a' többi Aszszonyok a' partra kitétettek. — Kálmán maga is fáklyával vizsgálván a' hajó' belső részét, meglátja a' fekete fátyollal beburkolt aszszonyi termetet, 's hólnak véle azt, de majd leroskadó lábairól ijedtében, midőn fel-akarván emelni, kétségbe eső és szívet repesztő hangon így kiálta a' feleszmélő: „ah ne ölj-meg! óh Kálmán! Kálmán!“ — Ez a' szó, ez a' hang, csak nem esztől fosztá-meg Kálmánt, 's ezer visszás gondolatok, öröm és rémülés egybe úgy elfogák minden érzékeit, hogy egy két pertzenetig néma bálvány képpen mozdulatlan álla, csak hogy nagyobb erővel szorította mejjéhez a' karjaiból kifejtődzeni igyekezőt, végre minden érzékenysége ezen szóba omla ki: „Laurám, kedves Laurám!“ Sikoltással omla erre a' szerelmes Leány Kálmánnak nyakába, 's csak nem elalélt szívének rendkívül való verése miatt, — Kálmán pedig szóttalan, szeméit az égre függesztve, majd forró ajakát Laurája homlokára értetve, kebléhez szorítva tartotta kedvesét, míg a' környüllállók a' dolog' öszve-függését nem értvén, és meg nem fejthetvén, bámulással és gyengéd részvétellel nézték a' bájoló jelenést. Meggyőzvéen végre Kálmán zavart indulatjának forró kitörését, kivezette Lauráját a' partra.

Egész fényében tüne ki az eddig elrejtezett hóld a' sűrű fellegek közzül, 's téj színű világot hintvén a' földre, mintegy köszönteni látszata a' két bódog szerelmest. — Kálmán a' partra leülvén, karjai közt tartá kegyesét, 's ezer kérdésekkel ostromlotta; míg az tördelt szavakkal elő tudta adni, hogy mi történt véle, miólta Kálmán a' táborba jött; a' többi vitézek pedig az alatt a' nyert kintset, 's drágaságokat oszták egymás közt. — A' legforróbb tsókok petsételék most a' szerelmesek új frigyét, — bódog volt Kálmán, — bódogabb egy Királynál, — bódog mint az Éden első lakosai. Örömök árjától eltelve térdelének egymás mellé, 's képeik a' hóld halavány sugári által mintegy a' földiek köréből kiemelve, buzgón adának hálát a' mindeneket Intézőnek, hogy hív szerelmeket illy

tsudálatosan védelmezte. Ellágyúlt szívvel nézé azt Battyányi, 's midőn a' két bődögök nyájas beszédjeknek ujra szabad folyást engedének, akkor hozzájok ment, 's úgy tudtameg Kálmántól az egész történetet. Akkor a' zsákmánynak Kálmánt illető részét elő hozatván, által adta azt neki, mellyből Kálmán egy drága gyűrűt hirtelen elő veve, 's illy szókkal nyújtá azt Laurának: „emlékezz-meg, úgymond, Kedvesem életünknek ezen legszébb pertzenetjére, 's tartsd-meg hozzám holtig tiszta szerelmedet.“ — Battyányi pedig egy Fejedelmi karkötőt ajándékoza néki barátsága zálogául. Így tölték álm nélkül vig beszélgetések közt az egész éjszakát, a' többi vitézek pedig vig dalokat énekelének a' tűz körül.

Más nap Kálmán bátorságos helyre vitte kedvesét, kintseivel együtt, 's őrizetet rendelt hozzá, maga pedig tölt kebelével veve tölle bútsút, hogy az utolsó ostromnál jelen lehessen, 's hazája megváltásában részt vehessen. „Kevés időre válok el tőled, — így szólla — édes Laurám, hogy osztán soha többet oldaladtól el ne távozzak“ — 's ezzel vígan repült Barátja mellett. — Rémitő volt ez a' nap; mind két részről kettőztetett erővel 's vitézséggel hartzoltak, — patakokban folyt le a' vér a' vár oldalain. Végre egy tüzes golyóbis a' várban lévő puskaporos házat meggyújtotta, 's temérdek embert és épületeket repített egy pillantat alatt a' levegőbe. Ezen szerentsés esett ujjabban bátorítá az ostromlókat, — rengett a' föld az ágyúknak meg nem szünő harsogásától, 's a' győzőknek viadal kiáltásával tölt bé a' levegő. Még ez nap rohanással vétetett-meg a' Királyi Palota, más nap pedig nem kevesebb vérontás után az egész vár. — Mint egy hadi Isten szagúldozott Kálmán széllyel a' test-halmokon, sokszor a' legveszedelmesebb helyen álla; de Laurája képe lebegett előtte, 's annál nagyobb vitézséggel viaskodott, és így félelmet nem ösmért szíve 's erős karja mindenütt szerentsésen kíségték. — Kezünkre került végre az öszve lött, öszve rontsolt, de annyi nemes vitézek vére által nemesített ősi Vár, 's nagy Királyaink hajdani lakhelye, 's következő nap a' még párolgó test-halmok közt zenge a' győzedelmes Seregben a' Téged Isten ditsérünk!

Megvölt téve a' nagy munka! 's Kálmán, kinek a' hartz vad zajja után minden pertzenet esztendőknek tetsze, bútsút vett a' tábortól, 's vitézségének magas érzésétől követve, 's szíve szerelemmel telve nyargalt büszkén haladó szürkéjén kedvese karjai közzé. Ezen utjában találta elő Petneháznak Lovászszát, 's ettől értette-meg, hogy meghallván Petneházy a' Kozma szerentsétlen esetét, 's Laurának a' Törököktől való elraboltatását, ezen annyira megindult, hogy lelki esméretének mardosásit tovább nem állhatván, ő is a' fegyverek tsörgése közt akará elúzni ezen keblében rágodó férget, 's a' legelső tsatában el is esett.

Öröm könnyek tsillogának Kálmánnak szemében, midőn imádott Lauráját ujonnan karjai közzé szorithatta, 's annak forró szívét dobogó mejjén verni érzette. Késedelem nélkül repültek most a' két bődögök szeretett Attyoknak ölelésére. — Szép őszi estve volt midőn a' jól ösmért atyai kastélynál megérkeztek. — Az öreg, kihez már a' szerentsés ütközetnek híre elhatott, Kastélya előtt egy karos székben ülve, buzgó hálákat botsátá az égre, melly hazánkat a' hosszas járom alól felszabadítá, 's remény és kétség közt várta fiját, kiről már régen semmi tudósítást nem vett, 's tsak abban lelte vigasztalását, hogy ha az elesett is, a' hazáért, és illy örökké emlékezetes hartzon esett el.

Nem akarák ugyan a' szerelmesek jó Attyokat illy véletlen meglepni, de az kedves fíját egyben megösmérvén, reszkető lábaival sietett elébe, 's elvesztett Lauráját is ugyan azon pillantatban nyakán tsüggni érezvén, tsaknem megrepedt a' kettős öröm alatt atyai szíve. Tsendesedvén első örömének kifakadásai, tsak akkor vette még észre, hogy deli fíjának mejjén a' Fejedelem mejjképe ragyog. „Óh melly bóldoggá tettél úgymond, szerelmes fíjam! hogy midőn én Hazámnak ditső megváltásában nem kardommal, hanem tsak könyörgésemmel vehettem részt, te az én helyemet is illy némesen betöltötted!“ Tsudálva halgatta Laurának miképpen lett elragadtatását, 's leírhatatlan örömmel annak Kálmán által lett feltalálását, 's megszabadítását, 's karjai közt tartván mind kettőjüket, így kiálta fel: „Néked rendelte az ég ezt a' kintset, édes fíjam! vegyed azt mint vitézséged' legszebb jutalmát, 's legyetek bóldogok!“

Nem sokára egy Pap öszve tevé kezeket a' két szerelmeseknek, 's az a' nap a' Haza szabadsága vissza váltásának uj öröm ünnepe leve. Kálmán és Laura egymás karjában bóldogok, víg órákat élének, — valahányszor Battyányi hozzájok jöve, mindannyiszor örömmel emlegették az Adonyi Éjszakát; az öreg Thurzó pedig iffjodott szívvel nézte, midőn reszkető térdeit nem sokára egy szép szőke unoka ölelte, 's fő gyönyörűsége mindég az vólt, hogy annak atya vitézségét, annya feltalálását, 's Buda Vára vissza vételét könnyel tölt szemekkel beszélhette.

Jakab István.

9.

A' N e m e s s é g r ő I.

(Verulámi Baco után.)

A' nemességet két tekintetben lehet vizsgálni, úgy-is, mint a' polgári társaságnak részet, úgy-is mint egyes emberek' sorsát. Az olyan Monarchia, mellyben semmi Nemesek nintsenek, mindenkor határtalan hatalmú fejedelemre mutat, mint p. o. Török-Ország.

A' Nemesek a' királyi méltóságot elosztatják, 's a' köznép' szemeit a' Királyi familiának nézésétől valamennyire elvonják.

Az olyan polgári társaságok, a' hol a' népnél van a' hatalom, ellehetnek Főrendek nélkül; sőt sokkal kevesebbé vagynak kitétetve zenebonáknak és belső háborúknak, ha nintsenek benne régi Nemes familiák; mert olyankor a' dolgokra, nem a' személyekre szokás nézni; legalább a' személyekre tsak azért van tekintet, hogy azok a' dolgok' viselésére legalkalmasabbak, nem azért, hogy tzímerekkel és nemes levelekkel kérkedhetnek.

A' Nemesek' hatalma és tekintete a' Monarchiákban a' Fejedelem' fényét neveli, de hatalmát erőtlenti; a' népet pedig magasabb gondolkozásúvá, de egyszer'smind szegényebbé is teszi.

Legjobb, ha a' Nemesség nem hatalmasabb, mint az igazgatásnak, 's igazságszolgáltatásnak módja kívánja, de még-is bir annyi tekintettel, hogy a' köznép' fennhéjzását, mint valamely közfal visszatartóztathatja, minekelőtte a' királyi tronusig áradna.

A' felette nagy számu Nemesség, melly többnyire tehetetlen szokott lenni, az Országot egészen szegényé teszi; mert sok olyankor a' vesztegetés és tékozlás. Azonkivül, minthogy idő' jártával a' sok Nemesek közzül sokan elszegényednek, a' tekintet, mellyel birniok kellene, igen megfogyatkozik, 's a' tisztségek értéktelenekre szállanak.

Ha a' Nemességet egyes személyekre nézve tekintjük; már egy régi kastély, 's más pompás épület, vagy tsak egy régi magas, erős és ép élőfa is tiszteletet gerjeszt magáért: mennyivel inkább gerjeszthet egy tős gyökeres familia, melly az időnek fergetegei között sérelem nélkül megmaradt!

Az uj Nemesség a' királyi hatalom munkája, a' régi egészen az időé.

A' kik legelsőbben emelik familiájokat Nemességre, azok fényes tulajdonságokkal többnyire felül-haladják maradékjokat, de ártatlanságokra nézve nem mindenkor így van a' dolog, mert ritkán tehet valaki szokatlan méltóságokra 's megtiszteltetésre szert, ha tsak jó és rossz mesterségeket öszve nem elegyitt. Azonban igen illendő, hogy virtusaik' emlékezete elhasson a' maradékhoz, vétkeiké pedig vélek együtt meghaljon. — A' fényes születés többnyire megkevesétti a' szorgalmat, 's a' kevesebbé szorgalmas irigye szokott lenni az iparkodóbbnak. — Ide járul az is, hogy a' Fő-nemesek nem könnyen emelkedhetnek magasabbra, a' ki pedig azon egy helyben megakad, holott egyebek feljebb mennek, nem egy könnyen fogja irigység nélkül nézni azokat, a' kik körülötte előmozdítatnak. Ellenben a' Nemesek ritkábban tárgyai mások irigységének, minthogy a' tisztességnek 's tekintetnek birtokában látszanak születetni. A' Királyok' dolgai legszerentsébben folynak akkor, ha értelmes és hivatalokra alkalmas nemeseket emelnek a' legfőbb tisztségekre; mert a' nép az efféle Főrendekhez jobban hajlik, minthogy ezek némünémüképen az uralkodásra születtek.

10.

A' C Z É L.

Meddig vakítod még magad' óh
 Te a' vak Sorsnak aczél
 Bilincsei alatt sorvadó
 Ember! jer halld mi a' czél?
 E' nemünk' ál-koronája
 Csak nyúgalmunkat rongálja.

Feszül az ifjú' forró mejje,
 Álma véres harcz, 's csata
 Heroszszá lenni — ám sír nyelje
 Szíve egy kívánata.
 Ágyban hal, vagy kedves honnya
 A' táborból haza vonja.

Már méhében mennynek szentele
 Egyet a' szorútt szüle,
 Kis-korától fogva kebele
 Csak a' szentre hevüle;
 A' Klastrom majd tömlöcz neki
 Búsong, miként jöhetne ki.

Kiöltöztvén, tépi, szaggatja
 A' külvilág' ró'sait:
 Fut, fárad, gonddal fogyasztgatja
 Élte' kevés óráit;
 Mikor fogytán ég lámpása
 Szívét vérzi csalódása.

Kelet' kincseit amott hozza
 Hátán egy kevély gálya;
 A' tenger' veszéjét átkozza
 Milliót nyertt gazdája:
 Nem fut többé Indiára,
 Pénzét adja u'sorára;

De szégyen rabláncz fenyegeti
 Majd az u'sorás' fejét,
 Koldussá lesz, csak úgy veheti
 A' veszéjnek elejét;
 Tisztbe állna, szántna, vetne,
 Ha vége nem közelgetne.

Lemond önnemtagadásig az
 Életnek hizelkedő
 Örömiről, fut csak az igaz
 Után a' Bölcselkedő;
 A' Fántomok' örvényébe
 Dúl hevültt lelke' tüzébe.

A' füstölgő mécsék' kormától
 Szédültt velő tétováz,
 Az ideák' kétes zajjától
 Aszik a' zsibbadó váz;
 Végszava: boldoggá lenni,
 Nincs több út, mint inni, enni.

A' rang' és pompa' lidércz fénye
 Be sokat bilintsre ver, —
 A' grátzia' borongós kénye
 Alatt hány kába hever?
 De kinek tetszett holtig a'
 Bár ró'sás 's gyémántos iga?

Mersz e' dicsekedni te zseni
 Kolumb bámultt céloddal?
 Irtózom, — szörnyü — említeni,
 Mit szültél planumoddal?
 Sírba magad sírva szálltál,
 Az Édenbe kint plántáltál.

Talán szent rúgó ösztönözött
 Téged is, mint sokat, óh
 Minap a' fogság szennye között
 Rabképp hunytt hódoltató? —
 Milliók hullának érted
 Mig csak a' thronuszt elérted.

Újj triumfuszok, csudatettek
 Főttek mindég lelkedben;
 Az elmúltak nem teremhetek
 Értt gyümölcsöt kertedben,
 Angyali Hölgyed hijjába
 Csókol, futsz újra csatába.

A' sok holttestből váltt dögszag a'
 Lauruszt fonnyadtá teszi,
 A' vérrel festett hibort maga
 Az idő beszennyezi.
 Ha még pályádra állhatnál,
 Be sokat megváltoztatnál.

Kívánnám tudni, mit műveltek
 Ti is, egész Nemzetek?
 Felelnek, bár ti nem feleltek,
 A' néma történetek;
 Újjabb újjabb céljaitok
 Altal csak újj bajrést nyittok.

A' szent korlátokból kiragadt
 Engem is hajdan — ki — a'
 Nagyvilág' síkjára, a' dagadt
 Ifjui fántázia:
 A' sors' truttzára csak erőmbe
 Bízva tettem cél't előmbe.

Az álóék', ró'sák', nártziszok'
 Finom illatgőzével,
 Vegyest nyeltem a' pizok
 Kontzok szagát békével;
 Stoikoszi elszántsággal
 Vittam a' viszontagsággal.

Sok tövisek, kevés virágok
 Lepték szűk ösvényemet;
 De a' sok vérző tűzős ágok
 Gyúlasztották tüzemet,
 Minden bajt elfelejtettem,
 Csakhogy célom elérhettem.

Szép az erekbe rekedt tűznek
 Leseit eltörteni,
 Szép azt, kinek már kupreszt fűznek,
 A' rogzstól menteni.
 Nemes annak hívatala,
 Ki az élet' őrangyala:

De mindég csak a' halál' setét,
 Völgyében hartzolgatni,
 Ápolgatni a' más életét
 Magáét kotzkáztatni;
 Mind ez, úgy látszik, isteni,
 De fog e' utóbb tetszeni?

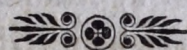

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI
M I N E R V A.

Kilenczedik Füzet.

Szeptember 1825.

I I.

Udvari-Tanácsos SZIRMAI SZIRMAY ANTAL Úr' Élete.
Tulajdon jegyzései után.

Született Szirmay Antal Sebestyén Eperjes Szab. Kir. Városban, 1747. Január. 20d. hajnalán. A' Sebestyén nevet a' nap' emlékére kapta. Atyja György volt, Prókátor, és némelly Vármegyék' Táblabírája, 's ez dolgozá azt a' vastag Jurisprudentiát, mellyet osztán Huszti, megváltoztatván némelly helyein, tulajdon neve alatt kiada; anyja Berthóti Kata, Gergelynek és Dezsőffy Klárának gyermeke.

A' Szirmay-ház egyike a' legrégebbekeknek 's legnevezetesebbekeknek hazánkban. Az 1200 körül egy RAAK nevet viselt férjfiat szüle, kinek neve maradékira általment, 's így a' nemzetséget a' régiség' homályában már megjegyyezheté. Ez a' maga nagy számba szaporodott véreivel Szirma-földön lakott, Miskolczhoz két órányira, 's midőn IV. Béla 1241. a' Sajó-vize mellett, Borsodban, a' Tatárokkal verekedék, 's a' Magyar vitézség már hanyatlani kezde, harmincznyolcz rokonit hozá a' Haza' küzdőjinek segélésekre, az ellenség' csoportjaiba bécsapott, a' Király' életét megmentette, de maga a' csata' mezején maradt, (*Katona Hist. Critic. Tom. V. p. 1052*). A' ház' czímere ezen jeles Vitéz' emlékére, koszorút-tartó Rák.

A' hálás Király meg akará jutalmazni a' hős tettet, 's 1242. az akkor Borsodhoz, ma Abaujhoz tartozó Zantho-földét (ma Szántó, Mező-Város, Tállya és Golop szomszédjában) a' RAAK három fijainak, Zirmai Otthobor Szolnoki Fő-Ispán, Zirmai Jannus és Zirmai Cheburka testvéreknek, ajándékozá. Mint esének-ki ezen jószágaik' birtokából, mutatja IV. Lászlónak Cserelevelé: - - quod cum nos terram Zantho, Otthobor, Jannus et Cheburka, filiorum Raak, vulgariter Zirma vocatorum, quam ex donatione avi nostri carissimi piae memoriae Belae (IV.) illustris regis Hungariae dignoscebatur possedisse, in *F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.*

Districtu Borsod existentem, ab Otthobor et fratribus ejus pro sustentatione nostra recepisse; volentes siquidem eidem simili concambio providere, in concambium ejusdem terram Hethén, in Comitatu Ugocha existentem, in qua antea Bisseni de Hethen (*Hetényi Bessenyeiek*) residebant, nunc vacuum et habitatoribus destitutam, eidem Otthobor et fratribus suis ac heredibus, heredumque successoribus, de plenitudine nostrae gratiae contulimus jure perpetuo possidendam. Datum in Thorná XII. Calend. Decemb. per manus discreti viri Pauli Eppi Veszprémiensis, Aulae nostrae Cancellarii, anno Dom. 1273, regni autem nostri II.

A' Szirmay ház III. Andrástól 1295. új Adomány-levelet kapa a' csere által bírt Hethényre, és azt még ma is őrzi Levéltárjában. Itt csak azt jegyezzük-meg, hogy Kún László Királyunk az eml. időben Ottokár Cseh Király' fegyverei elől voná magát Torna Várába.

E' csere után a' Szirmai Raak' gyermekei megosztóznak. Cheburkának gyermekei; Jannus és János testvérek, megmaradának a' Zirna-földön, Borsodban: Miklós, Kozma, Mykó Ugocsába vevék magokat. Miklós Ugocsai Fő-Ispán leve, 's új falut építe a' Hethény-földön, 's azt Szirmának nevezte-el. A' mi Antalunk az Ugocsai ág' magzatja, de a' melly a' XVIII. Százban Istvánt és ennek Domokos fiját, Györgynek atyját, a' mi Antalunknak nagyatyját, Zemplényi lakossá látá válni a' Lasztóczy 'Su'sánával kötött házasság által. — A' Cheburka' maradéki megmaradának Borsodban szinte Péterig, István Borsodi Al-Ispánnak Ongay anyától született fijáig, ki egyetlen tagja lévén 1649. a' Borsodban maradt Szirmay nemzetségnek, midőn Borsodot az Ónodon tanyázó törökök bírák, Zemplénybe általjött, 's itt elébb Notárius, majd Vice-Ispán, 's Dietai-Követ leve. Maga ő Református volt, hitvese Lipóczy Keczer Anna Lutherána, 's ez gyermekeit, özvegyen maradván, a' maga vallásában nevelte. —

A' mi Antalunk hét esztendőskoráig csak tótul beszélők között neveltetett, 's ezen első esztendejének következése vala az, hogy ő folyvást beszélte és könnyen írt magyarul, de olykor hamis hanggal, és soloecisszálván, 's magyar nyelven nyomtatásban megjelent dolgozásait másokkal kelle megtekintetnie. Újhelyben a' Paulinusoknál kezdé iskolájit, 's azokat Eperjesen folytatá, míg 1760. a' Kassai Convictusba felvétetett.

1762. Laureatus Poeta, 1764. pedig AA. LL. et Philos. Magisteri címekkel tiszteltetett-meg.

Iskolájit 1765. hagyta-el, 's új pályáját Zemplényi Fő-Notárius, később Vice-Ispán Legényei Pintér Márton mellett kezdé. 1766. Pestre ment, és ott Báró Sennyey Lászlóval correpetálta a' törvényt.

1767. Protonotárius Nedeczky András mellett leve Jurátus.

Ez Referendáriussá nevezetvén, visszatért Báró Barkóczy Károly mellé, ki Commissárius lévén a' Magyar- és Erdély-országok közt vonandó határszélek' dolgában, Szirmayt Actuáriusnak nevezte.

1768. Jurátus volt Vörös Antal Ítéző-Mester mellett. Gróf Pálffy Miklós Ország-Bírája Cancellistává tette 1769, 's ennek ajánlása mellett a' Gárda' ifjai közzé kellett volna felvétetnie, de Generális Gróf Károlyi Antal, ki szemelgette a' szép igyekezetű ifjakat, Hadnaggyá készült gyalog magyar seregénél kinevezni. Özvegy anyja az egyetlen gyermeket elvoná a' katonai szolgálattól.

1770. elvéve egykori Principálisa' leányát Legenyei Pintér Annát, 's azzal kilencz fiu és két leány gyermekeket nemze, de egyedül az 1782. született József fiját nevelte-fel, Zemplénynek Táblabíráját, és Hadi-tári Fő-Adószedőjét.

Az annyira elágazott nemzetség' tagjai mint a' Borsodi ágon fenn-maradt, 's Zemplénybe általköltözések olta Pazdicsiaknak mondatható Szirmayak, sokszor nem ismerik egymást, 's a' gazdagok 's ragyogók a' mi Szirmayokat nem nézék rokonjoknak, 's szerették volna gátlani szerencsáját. De Kazinczy András, fija Szirmay There'siának, az András és Királyfalvi Roth Juliána' leányának, Pazdicsról, tudta a' ház' feljebb említett kétfelé szakadását, 's látta, hogy a' Vármegyét illy érdemű ifjútól megfosztani vétek, 's addig kelt segédjére, míg a' gyűlölség megszélidült. Antal így 1773. harmadik Al-, 1777. pedig Fő-Notáriussá neveztetett.

Szirmay zavarban találá a' Levéltárt, 's ajánlást teve, hogy ő azt rendbe fogja hozni. Annak Protocollumai 1558. kezdődnek, a' régibb Könyvek es Írások a' Csicsvai várbán, hova a' Ferdinánd' híve Zemplényi Fő-Ispán Homonnay Drugeth István' testvére, a' Zápolya Jánossal tartó Tárnok-Mester, Sárosi és Ungvári Fő Ispán Homonnay Drugeth Ferencz által záratatott, elégvén. Általesett a' nagy munkán, maga mellé szedett társak' segédjével ugyan, de úgy, hogy mindent maga tekinte-meg, 's ő intézte a' nagy munkát. Tizenhét vastag Elenchusokat írá-össze, nagy részben maga kezével; és ez az ő képzelhetetlen szorgalmának 's könnyű dolgozásának örök tanúja. Itt szedé azon ismereteket, mellyek, megbővítve azzal, a' mit a' Leleszi 's-egyéb Conventekben, 's a' Gróf Niczky Kristóf Ország' Bírája' engedelmével végig-tekintett Budai Kamara' Levéltárjában talált vala, 's a' Práyyal, Katonával, Kovachicchal, Wagnerrel, Fejérvári Károllyal szolt barátságos levelezés és társalkodás által gyűjtött, az általa 1804. kiadott *Zemplény Vármegye' Isméréteben* állanak. Ezen dolgozásai 's a' Levéltár körül szerzett érdemei által örök hálára kötelezte volna a' Megyét és az egész Nemzetet, ha semmi egyéb érdemei nem voltak volna is.

Szerencse nélkül a' legnagyobb érdem is elakad: Szirmayt kevesebb érdem mellett is ragadozhatták volna a' történetek. Illyen vala az, hogy Gróf Döry Ferencz Fő-Pohárnok Fő-Ispánunk' halála után e' méltóságot Maria Theresia akkori Al-, végre Fő-Cancellarius Gróf (később Herczeg) Pálffy Károlyra tette-által. Pálffy megjelent Sátor-Alja-Ujhelyben, 's beiktatása 1779. Júl. 7d. fényesbb volt mint sok Fejedelmink' megkoronázatása. Szirmay tartá a' megköszöntést, 's elhíresedett. Az új Fő-Ispán jeleit akará hagyni ittlétének, 's Elsőbb Al-Ispánunk Szirmay Tamás Antalt a' Consiliáriusi, Kazinczy Andrást a' Királyi Udvarnoki czímmel jegyezteté-meg, a' Fő-Notáriust pedig biztossá tevé, hogy első nyilással boldogítani fogja.

Igen szép hitvese 1783. meghalván, mingyárt a' következő évben elvette Báró Ghilányi Franciscát, Vékéről, Ujhely és Lelesz között. Ettől 1785. Antal fija született.

Behozatván a' deák nyelv' helyébe a' német, mellyet Szirmay nem is érte, a' Kassai Kerületbeli Kir. Commissárius, Sáros Vármegyei Fő-Ispán, Abaujban és az ezzel akkor egyesített Tornában, 's Szepesben, a' Fő-Ispáni Hivatalnak Helytartója, később Ország'-Bírája 's a' Szent-István Rendének Nagy-Keresztese, Szent-Iványi Ferencz Excell., Szirmayt az akkor Budára által-tett Királyi-Tábla mellé Assessornak ajánlotta, kétezer for. fi-

zetéssel. Képzeltetni, hogy a' lelkes, szeretetre igen méltó, eleven társalkodású, 's magát minden Nagyoknak kedvekbe besíkladni akaró és tudó, 's az újításoktól nem idegen ember mint kedvelteté-meg magát mind azokkal, kiket alkalmasoknak véle előbbre tolni dolgait. Szoros barátságban élt Ócsai Balog Péter később Zólyomi Fő-Ispánnal, Aczél Istvánnal, a' Vice-Cancellárius és Kamarai-Elölülő Semsey Andrással, 's ezzel, és az öreg, tudományokat és örömeiket kedvelő, lelkes Gróf Niczky Kristóffal deákul verselgett. Ifjúi, olykor a' pajkosságig-menő gondolatlansággal magasztalá az új időket; a' kik másképen gondolkoztak, csípkedni szerette, 's nem vette-észre, hogy hágdóságai alatt nyílt-meg az örvény, mellybe a' megcsípkedtek taszíthatják.

A' Királyi-Táblánál, mint annak Birája, 1786. Januárius' gd. tette-le a' hitet, 's 1787. Aug. 30d. a' Septemvirátus előtt esküvék-fel mint Udv. Tanácsos és az Eperjesi Táblának Elölülője, mert hitvese vágyott közelébb lenni jószágához, 's nem szerette a' fényes Pestet.

Az 1790. Dietára Követnek óhajta választatni Zemplénytől, de Szirmay László és Szulyovszky Menyhért által megelőztetett. Azonban ezek onnan csak hamar visszakívánczoltak, 's helyettek még ezen eszt. Szirmay Antal 's Kazinczy András küldettek-el. Itt elméjének elevensége ismét felyülhaladá vigyázását; kiseded íráskákat nyomtattata, 's Beszédeiben sértegette, a' kiket nem kell bántani. Érdemei azonban úgy tündöklének, hogy az 1791: 67. Törvény-Czikkely által a' Büntető Códex' kidolgozóji közzé számíthatott.

Nem sokára azután a' neki mindedig mosolygó Szerencse eggyszerre fordítá-el tőle arcját. Szirmay a' váratlan csapást nem viselé elég nagysággal. Nagy és kiseded barátjaihoz untalan írogatá könyörgő siralmas leveleit, 's Esedezéseit versecskéekkel cifrázgatá-fel, feledvén, hogy a' szerencétlennek soha sincsenek barátjai, 's a' jókat kérni nem kell. Ellenségei örvendének Cicerói kislelkűségén.

Az 1796diki Dietán ismét ő és Kazinczy András levének Követeink. Itt ötöt eggyik csapás után a' másika érte, 's közönséges gyűlölségbe jött. Már az Ország' Gyűlése előtt négyszáz forintot és hatvan kila életet nyújta magányos ajánlásképen hűségé' bizonyítására; itt pedig, Novemb. 12d., fisis prae ardore fidelitatis lacrymis (ugymond maga) primus omnium exclamavit: *Vitam et sanguinem!* — 1797. Octób. 20d. el vala eresztve az Eperjesi Táblánál viselt Elölülői hivatalából.

Visszá adva házi nyugalmanak, a' gazdálkodásban 's két gyermeke' nevelésében, oktatásában, lelte örömeit. Maga adott nekik leczkéket a' Magyar Történetekben 's Törvényben.

Ismét nyomván Monarchiánkat a' visszas esetek, háromezer forintot, hetven véka gabonát, százharminczkét és fél véka zabot mutata-be magányos segédül; eggy gyalog és eggy lovas katonát fogadott, ruházott, kikészített. A' Vékei elavúlt Templomot felépítette, felékesítette; Olvasóját minden szombaton elimádkozta; húsvétkor és a' parancsolt innepnapokon áldozatjait buzgón megtette, a' Nepomuk Szent János' nyolczadjait a' legnagyobb áhítatossággal inneplette. Soha igazságtalanabb vád nem tétethetnék, mintha ötöt e' részben érdeklené gyanu. Lelkének elevensége, könyveden élt ifjú esztendeji, 's szerencsétlen symboluma: *Servare semper cum fortioribus* téveszték-meg a' hol megtévedt, nem gondolkozása, nem szíve, mellyek mindég jók voltak, bár olykor nem eléggé erősek.

Társalkodásában kellemetes mulattató volt, fercsegtek jó gondolatjai, elméssége szikrázott, a' jó fejeket nagyon kedvelte, az előmenetelt érdemlőket minden melléktekintetek nélkül boldogította, kevélység nélkül vala; az volt minden szerencsétlensége, hogy lelke rettegés és remény közt nem mindenkor bírt eléggé magával.

Életének utolsó esztendejében ismét visszatért felé a' változásait gyönyörködve űző szerencse. Imhol egy része a' Kir. Adománylevelnek a' Radi jószág felől Zemplényben: — -- quod Nos benigne attentis et consideratis fidelitate fideliumque servitorum meritis fidelis Nostri Nobis dilecti Egr. Antonii Szirma de Szirma, Consilarii Nostri Aulici, quae idem laudabili majorum suorum sago et toga clarorum exemplo ab ineunte aetate in diversis publicis officiis primum quidem in Comitatus longae annorum serie praestitis, dein vero sub glorioso regimine Sereniss. olim et Potentiss. Principis Josephi II. Electi Rom. Imp. et hered. Hung. Regis, patris Nostri piae reminisc. desideratissimi, qua ad Tabulam Nostram Referens Consiliarius, ac tandem ab anno 1790. qua Praeses Tabulae Districtualis Partium Regni Hung. Cis-Tibiscanarum, praeterea iteratis vicibus ad Regni Comitatus Ablegatus Nuncius et ad Deputationem Regni in objectis juridicis per Artic. 67. 1791 delegatus Codicem de delictis eorumque poenis pro antelato Regno Nostro Hung. Partibusque eidem adnexis elaborando, ac alia etiam erudita Diplomatica opera edendo: demum sub bellis Gallicis gratuita subsidia cum benigna Caes. Reg. Nostra complacentia praestando, sibi cumulatim comparaverat; sumtis item in benignam reflexionem laudabilibus conatibus, quos in promovendo altissimo servitio alias etiam pro temporum et circumstantiarum exigentia constanter exhibuit et impendit, et actu quoque in qualitate Consilarii Nostri Aulici continuat, ac prout Nobis benigne de eo pollicemur, pari fidelitatis constantia animique fervore in futurum quoque exhibiturus est et impensurus: Fiscalia Bona Radiensia Cottui Zemplin. ingremiata - - - eidem benigne dederimus, donaverimus et contulerimus - - - Datum Wolkersdorf in Austria, die 26. Maji 1809.

1812. Septemb. 19d. Szinnyértt, József fija' házában, hol egy pár eszt. olta lakott, kilelé a' hideg, 's 24d. virradta előtt meghala. Gyóntatója hon feledé szemüvegét, 's a beteg maga mondá, a' hol az homályos látása miatt akadozott, a' Könyörgést. Nyugodt elmével hagyta-el e' világot. Hamvai a' Vékei Templom' kriptájába takarításának-el.

Nyomtatott nevezetesbb Irásai ezek:

1. *De celeriori justitiae administratione. Posen. 1790. fol.*
2. *II. Leopold egy magyar Proféta' látása szerint. Pozsony, 1790. 8.*
3. *Zemplény Várm. felült Nemesi rendű Vitézinek kiszabott Hadi-Törvényei. Kassán 1797. 12.*
4. *Notitia historica, politica, oeconomica Montium et locorum viniferorum Cottus Zemplin. Cassov. 1798. 8.*
5. *Hungaria in Parabolis. Budae, 1804. 8., és még egyszer ezután, mert az efféléknek sok Olvasója van.*
6. *Magyaráztatja azon szóknak, mellyek a' Magyar-országi polgári és törvényes dolgokban előfordúlnak. Kassán, 1806.*
7. *Notitia Historica, Topographica, Politica Cottus Zemplin. Budae 1804, 1805. II. Tomi. 8.*
8. *Ugocha Várm. Ismerete. Pesten, 1805. 8.*
9. *Szathmár Várm. Ismerete. Budán, 1809. 8.*
10. *Codex de delictis eorumque poenis. Pestini, 1807. fol.*

Familiája' Történeteit, Elágazását, az én kérésemre írta-meg, de nagy korának elgyengülésiben, midőn erejéhez többé nem bízhatott, a' hol nem papirosok után dolgozék. Azt az én kezeim közt tette-le, olly hagyással, hogy hézagjait kipoltoljam, tévedéseit megigazítsam. Teljesítve lesz a' mit akart, a' Zemplényi, Borsodi, Szepesi, Sárosi, Szatmári, Ugocsai Szirmayaknak hírekkel, segédjekkel.

KAZINCZY FERENCZ.

12.

Laszky Hier. Élete 's titkos Követsége Szolimán Török Császárnál.

(Folytatás.)

---

§. XI.

Laszky' tanácskozásai Grittivel.

MDXXVIII. első Januáriuszban együtt ebédelt Laszky Grittivel (a), ebéd után pedig tüstént hívatott Gritti Ibraim Bassához, ott' is maradt setét estig; haza menetelekor megizente Laszkynak; hogy jó reménységben lenne holnapig, 's hogy jó hírt hozandana ekkor. Alig várta Laszky a' következő 2. Januáriuszt, a' midőn csak ugyan megjelent Gritti; elmondotta Ibraim' hosszú beszédjét, mellyet tartott az adó végett; és hogy csak Szerem ország' vissza-adását jelentette, és tanácsolta legyen Császárnak a' Bassa, 's még is mennyire megháborodék; — mondá tovább: a' Bassa az adó kéréstől elált, és hogy csak azt kívánná, hogy minden esztendőben Követeket küld'nének a' Magyarok 10000 for. ajándékkal, 's ha ezt ajánlaná Laszky, a' béke és barátság történhető lenne; hogy adatna segítség mind emberben, mind fegyverben, mind minden szükségesekben. Azt izené végre a' Bassa: hogy jól megfeszítené elméjét, 's okossan határozná-el magát, mert a' mit megígér, annak változhatatlannak kell lenni. Erre mondá Laszky: „Nékem semmi határozásra nincs szükségem, mert mintegy: esztendőnként határozott ajándékot hozni, vagy adót fizetni; melly dolog gyalázatjára történne Uramnak, gyermekes metamorfozist csinálván: az adót ajándéknak neveznök, 's azért ezt nem is cselekszem.“ Kérte Grittit, hogy ismét menne-el a' Bassához, és jelentené-ki, melly nagy szeretettel, barátsággal, és bizodalommal viseltessék eránta János Király, 's hogy olly' formán meg nem felelné Uram az ország' várakozásának. Kérte tovább, hogy Szerem ország' vissza adását sürgetné, okát adván: hogy a' barátság külömben nem leszen állandó, és hogy mind

---

a) A' következőkről nincs emlékezet Jóviusnál és Istvánfínál.

a' két részről sok háborgásoknak 's perlekedéseknek ki lesznek téve a' lakosok; annál is inkább, hogy csaknem minden Ország Báróinak vagyon ott' része a' bor' jósága miatt', a' kik arról el nem felejtkezhetnek; valamint az Egyházi Státus is a' Kalocsai Érsekségről; hogy a' Törököknek onnét semmi hasznok, sőt költségek lészen; hogy nem is volnának ott' ollyas Várak, hol magokat védelmezhetnék; ezeket 's még többeket bíza Grittire, hogy elől adná a' Bassának, mert külömben állittá: „lehetetlen a' barátság.“ Ezen izengetések azért történtek, mert tudtára adta Ibraim Laszkynak: hogy addig vele nem akar beszélni, még az egygyezés tökéletesen végre nem hajtatnék; és minthogy tolmácsa nem volt, hogy okait más által adhatta volna tudtára Ibraimnak, szerencséjére esett Gritti Lajos, a' kit ő jó Úrnak nevez: (hiszen bár ne ismérnök jóságát) a' kinek hogy annál serényebben eljárna kötelességében, Szerem ország vissza esésével egy Püspökséget és 3000, vagy 4000 forintos hivatalt ígért, mellyről keze írását is adta; annál is inkább cselekedte ezt a' Követ, mert látta Gritti nagy becsületét az udvarnál, 's hogy nem üres elméjű legyen, nyilván tapogatta, sőt ő erkölcsösnek is találta, (de én nem) és gazdagnak; bízott pedig benne, mert a' Velencei köztársaság Gritti András vezére fia volt, a' ki kormányát a' Magyarok' hasznára viselte, állittá Laszky. 3. Jan. semmi különös.

4-ben. Melly Szombat volt (Deuan) meglátogatta Gritti Ibraimot 's a' mellyeket ott' hallott, híven megvitte Laszkynak, nevezetesen: „A' Bassa Szerem ország' vissza eséséről nem akar értekezni, és szörnyen csudálkozik makacsságodon, holott külömben a' béke lehetetlen;“ állittá a' Bassa mondá Gritti tovább: „Hogy Urad Budából és Erdélyből kiverettetett, 's hogy annak helyre állítása nagy fáradságba és költségbe kerüljön, hogy jobb legyen azt magokra használni, mind más nemzetekre pazarlani; annál is inkább, hogy már Szeremben felvétellett általjában a' Török hit, 's elég erős gyökeret is vert; ugyan azért már több templomok is építették számokra, mellyeket a' Császár: mind a' Hit' és annak Templomai' (Mochae) védelmezője, semmikép' ált' nem engedhet, mert ő nála vagyon széke és ereje vallásunknak; minthogy ollyan ugymond a' Bassa, ez nálunk mind nálatok Roma, mert Ő minálunk a' N. Mahumed személlye e' földön.“ Mondá végre Gritti: hogy a' Bassa nem félne a' porlekedéstől Szeremben, mert elég széles határ lenne köztök a' Dráva. — Minthogy pedig további határozás végett jött Gritti a' Követhez, azért eltökéllé ez magát: ha már más külömben nem volna megtörténhető a' béke és barátság, tehát minden ötödik esztendőben tartozzon a' Magyarok' Királya Követet küldeni a' Császárhoz ajándékkal, mellyet azonban nem nevezett; és hogy ez a' Király' akaratjától és jóvóltától függön; ezen válaszszaal ismét elment Gritti a' Bassához, de minthogy ötödikben Ibraim a' Császárnál volt, nem beszélhetett véle, hatodikban pedig vadászatra ment a' Bassa Császárjával együtt. Ez nap meglátogatta Gritti Laszkyt, és hitelesen hírül hozta, igaz nem létét János Király szerencsés ütközetének; és hogy Ferdinánd Esztergomba legyen tudósíttatott. — 7ben, 8ban semmi különös. — 9ben vissza tért a' Császár vadászati multságáról, 10ben megfordult a' Bassa is, 's mindjárt magához hívatá Grittit; ez mindent elkövetett Szerem ország' visszaadására, de haszontalan; mert végre meg kell vala fogadnia: arról halgatását; kinyilatkoztatá ezután Laszky' szándékát, és mondá: „Bassa Uram! én már arra vittem a' Követet, hogy minden 5 esztendőben Követet ajándékkal ígérne, de minthogy ez nékem nagy fáradságomba került, azért kérek: ne

kénszeríts tovább ezen hívatalra, mert nem leszen jó vélekedésben felőlem Laszky, sőt bizodalját is elveszti. — Hanem hívassátok magatokhoz, értekezzetek egymás közt, 's ha akarod én is itt' leszek, — mert hidd-el, hijában töltjük vele az időt, én néked nem mondtam mind azokat az okokat, mellyeket ő felhordott: tudván természetedet: felháborodtál volna, valamint annak sem mondtam-meg mindeneket, mert felettébb heves; már most nincs egyéb köztetek: csak az esztendőben, és az ajándék' summájában szükség megegyeztetek. Hívasd magadhoz, 's tanácskozz véle, 's jó reménység nélkül el ne bocsásd; mert ő lásd nem Magyar, sok udvaroknál ismérős, és kedves; mit törődik ő véle, ha Ferdinánd foglalja is el Magyar országot? Semmit.“ Ezekről tudósítatott Laszky valamint a' holnap vagy holnaputánni hívattatásáról Grittivel a' Bassához. 11ben Szombati napon magához hívatta Ibraim Grittit, ott' tartván őt' estig. Ugyan ez nap megjött a' *Vlab* (talán hírmondó) a' Szemendriai Sandzáktól, tudósítván az udvart Mokovitz váránál történekről: mellyet minthogy el nem foglalhattak, a' körül lévő falukat kirabolták, és 3000 lelket rabszíjra fűzve hajtottak-el. — János Királyról semmit sem tudott mondani. 12ben meglátogatta Laszkyt Gritti, 's elbeszélé, hogy a' Bassa feltett szándékában megátalkodott legyen, és csak egy körömnit sem távozzék akaratjától; azt fogadta ugymond: „Hogy veled keményen fog bánni az esztendőnkénti ajándék megtagadása végett; tűrjed azonban békével, mert udvarisággal és emberséggel többre mehetsz Ibraimmal, mint akár melly nyomos okaidal is.“ — Ez nap Laszky is meglátogatta a' Bassát, nála töltvén egy pár órát: ismét felhord'tta okait a' Bassa, mellyekkel Uráénak vitatá Magyar országot, és csudálkozék Laszky megátalkodott makacsságán: hogy semmiképp' nem akarna a' Követek' és ajándék' minden esztendei küldésében megegyezni; holott más külömben lehetetlennek állítá a' békét, és barátságot; mellyekre szokása szerint meglele Laszky, állítván: Ura' gyalázatját, Király társai barátsága, 's alatta valói szeretete' elvesztését. „Ha mindazonáltal vissza adjátok Szerem országot“ mondá Laszky, „még is küldünk esztendőnként Követeket ajándékkal, de ezt sem addig, míg Ferdinánddal tartand a' háború.“

§. XII.

Ibraim a' Követhhez.

„Már meg voltam győződve, hogy elfelejtkeztl Szeremről, de tapasztalom: ittál annak jó borából, és most is annak kellemetes szamatját érzed. — Sok okokat hoztál-fel Szerem' visszaadására, a' többi között: hogy több költségünkben kerüljön, hogysen használjon annak bírása; igaz, hogy mi minden fertály esztendőben 28 ezüst sommát költünk reá (a) és még mi nem vehettük hasznát; de micsoda az Császárunknak? ha még tízszer annyit költene is rá, még sem adná vissza; én megvallom: még eddig nem vólt kedvem Uramnak emliteni ennek vissza-adását, mert jóllehet nagy kegyelemben, sőt olyanban legyek Császáromnál, mellyel akárki udvarában sem hízelkedhetik senki, szükség azonban úgy szólnom, mint Urammal, és jóltévőmmel. Majd holnap elmegyek hoz-

(a) Melly somma téssen 56000 ducátot, következőképen esztendőnként 224000 ducátot.

zár, és ha lehetséges lesz a' keriben sétálásunkkor előlhozom, 's okaiddal iparkodom őt reá venni, vagy ha holnap meg nem történhetne, bizonyosan holnapután vadászaton foghatom cselekedni; reménységem azonban nincs, mert tudom nagy védje hitünknek, annál is inkább, hogy most tudósítatunk Ferdinánd' tábora oda közelítéséről; — mert ha Uram Királyodnak adná most, azt gondolnák, félelemből teszi; én mindent elkövetek, — ha vissza nem kapjátok, tehát ígérd-meg az esztendőnkénti Követséget ajándékkal, ha pedig vissza adjuk, nem ajándékot, hanem adót várunk.“

Laszky a' Bassához.

„Minekutánna Királyom úgy akar véletek öszve kapcsoltatni, hogy barátja legyen barátjaitoknak, 's ellensége ellenségeiteknek; csudáлом: hogy azon néhány Szeremi Kastélyok olly' bényomást okozhattanak, hogy Uradnak ne is bátorkodjál felőle szólni. Hidd el: tudom miben álljon méltóságod és hatalmad; — mind ezeket, a' mellyeket itt' látok, és hallok felőled, tudtam már Galliában léttemkor, és ugyan ezen nagy kedvességedet Császárodnál annyira becsüli Királyom, hogy Téged' mint atyafiát akar tekinteni. Ha Te engem legnagyobb kínzó eszközök közzé tennél azért, hogy mondanám vagy hinném: Te nem tehetsz Uradnál a' mit akarsz, még sem cselekedném; azonban hatalmad, 's méltóságod' nagyságában mutatott serénységedet nem győzöm csudálni, melly által tehetőség' éppen nem híreled. — Azért kérlek Szerem ország' részünkre való hajtásában légy pártfogónk, mellynek megadása néked csekély fáradságot, Uradnak pedig nagy dicsőséget fog okozni; mert a' barátoknak mindenben közösnek kell lenni, ezt cselekedvén pedig, nagy jótéteményt tesztek barátjainkkal, a' kik mind Szerem mind más több országokban lévők készek lesznek benneteket szükségeitekben segíteni, 's meg is fogjátok tapasztalni, semmiben mind Hitben külömbözésünket; mert ekkor valódi, 's nem színlett barátságunkra, szeretetünkre, és segítségünkre számot tarthattok, sőt nem csak a' miénkre, hanem barátjainkéra is. — A' Lengyel Királyt is akarja Uram Császároddal békekességben léptetni, a' kinek leghatalmasb lovassai vagynak minden Fejedelmek közt; a' kit ha részetekre vesztek, felőlünk nem lesz többé kitől félnetek, ezt is említsd-meg tehát Császároddal. Add vissza Szeremet, adót ne kérj, elégedj-meg ajándékunkkal.“

Ibraim Laszkyhoz.

„Urammal lések a' mint mondtam, 's hiven fogok értekezni Szerem ország' vissza adásáról. — A' Lengyel Királyt kétszer is felhozád, először elhalgattam, most felelek arra is: volt nálunk nem régiben azon Király' Követje, kérvén békekességet tőlünk, ezt mi halván, adóról értekeztünk vele, és a' mind szemeiből kinéztem további sürgetésre meg is ígérte volna; három esztendei fegyvernyugvást engedénk nekik, mellyek rövid idő alatt lefolynak. — A' Te Királyod igen dicséri azt, holott már annyiszor nyomorgatták őt' a' Tatárok, úgy hogy méltán csudáljuk még országában néhány emberek' létét. — A' múlt esztendőben a' velek nem háborkodás többet, mint 50000 ducátot használt Uramnak, mert a' Tatárok nekünk adják-el minden foglyaikat, a' múlt két esztendőben *Kiliában* és *Cáphában* a' vám, szokáson felül 30000 ducátot hozott. — Ha mi küldenénk oda Törökö-

ket, könnyen elfoglalnók azon országot, és a' Tatárokkal öszve kapcsolatva ott' telelven és nyaralván, akár egészen kiirthatnók. Várákoss csak egy kevésbé; nem jutnak eszembe azok a' helyek, mellyeket csípkednünk szükség." Hívá ekkor *Cyháját*, melly házmesteri hivatal nevezetét tézen, 's elhozatá véle a' levelet, olvasván belőle: „*Krakót, Petrkót, Opatovot, Radomot*, 's mondá: ezekben a' tájékokban még számosan vagynak, de fegyver nyugvás után mindjárt fogunk közzülök néhány ez'reket rab-szízra fűzve hajtani. — A' Tatárok most is gyakor béütéseket tesznek ezekben az urodalmakban, de nem annyira tulajdon akarattokból, mind a' mi parancsolatunkból, mert ők nekünk szolgálunk, — a' kiknek már a' Lengyelek' Királya adót is fizetett. — Miért is tennők mi ezen kárt a' mi kedves Tatárjainknak, kik mindenkor készek vóltak, és maradnak szolgálatunkra, mikor csak parancsolánk? Miért törűdnők-el ezen kedvező alkalmatosságát Sklávjainknak minden haszon nélkül? Nagy alacsonság is vólna békébe lépni olly' Királlyal, a' ki Sklávjainknak adózik; de nem is lenne tanácsos, minekutánna veletek barátságba lépnök és még a' Lengyel Királlyal is, henyéllésben romlanának-el paripáink, Vitézeink pedig ellankadnának, és kitanúlnának katonáskodásokból, sőt mi is elunnók magunkat, mert Magyar országban mind békes barátság alatt valóban nem mehetnénk, és ha így történne Lengyel országgal is hol táboroznánk? a' katonaságnak tábor ad erőt 's tudományt. Ugyan azért ollyan barátságot, mellyhez adófizetés ne legyen kapcsolva, nem tehetünk a' Lengyel Királlyal, hanem ha adózik, 's kész Uram' hatalmas kesztyűje alatt nyugodni, béke társunknak és barátunknak fogadhatjuk.“

Laszky Ibrahimhoz.

„János Király sógorság és frigy által vagyön öszvekapcsolva a' Lengyel Királlyal, kinek országát mondád: a' Tatárok' bé bé-rohanások által kiraboltatni, 's hogy csudálkozozál, ott még emberek' létén; állítád: hogy ti ezen országot csekély erővel tulajdonotokká tehetnétek. Igaz: a' Tatárok' gyakor béfutása Lengyel országban, de nem úgy cselekszik ők ezt, mind táborozó férjfiak, hanem mind ragadozó farkasok; mert egész vitézségek, valamit megragadni és futni, de velünk szembe szálni nem bátorkodnak. — Ha ők olly' nagy lelkűek vólnának, mind mi, és keresnék inkább a' hadi dissősséget, mind a' gulyákat, már rég' elvesztek vólna lecsépeletve, valamint a' Moszkák és Pruszsusok, 's úgy bánnók velek, valamint ezekkel bajnoki módon cselekvők; — most éppen esztendeje, midőn azokból 12 ez'ret egy lábíg levertünk egy Litvániai Báró Konstántinai Vezér és még némelylek bölcs kormányozása alatt, kik már régi zsöldossai a' Lengyel Királynak. — Ez előtt midőn az egész Német nemzettel vólt háborúja az említett Királynak, mindenkor Tatár zsöldosoktól segítettet; most újjonnan is a' Moszkák ellen azok segítségével élt, fizetvén őket; de minekutánna Császáruk közbe veté magát, fegyver nyugvást készítvén, melly már tíz esztendeje, minden évben megújítottatik, 's így nem lévén többé szüksége a' Lengyel Királynak a' Tatárokra, azoknak nem is fizet; következésképpen nem vólt az adó, hanem vérrel szolgált bér. — Hogy lehet tartós békés barátság közöttetek, és a' Magyarok közt, kik legerős'b béke' 's atyafiság' kötelével vagynak egybe fonva a' Lengyelekkel? Hiszen: ha ti a' Lengyelekkel háborogtok, a' Magyarokat is üldözitek, kik a' frigy'

erejével tartoznak védni a' Lengyel atyafiakat. — 'S ugyan azért; ezen barátságot egész terjedésivel azért bízta Királyom reám, mert tartósnak óhajtná ezt lenni; nem is megvevő javak háromlanak reátok, minekutánna a' Magyarokkal 's Lengyelekkel barátságba léptek. — Bizonyosságok lehettek azonban, hogy a' Lengyel Király néktek nem adózik, mert hatalmas mind erejére mind erszénnyére nézve; nem is tudja ő, hogy az én Királyom dolgozzék általam nevében, a' véletek öszvekapcsoltatás végett. Azt se csudáljátok: hogy a' Tatárok gyakran bé béütnék hozzánk, mert ők nem hadi tiszteletet és csatát, hanem egyedül prédát keresnek, mellyet ha (legcsekélyebb légyen is) kapnak, mindjárt futnak, 's a' csatától gyalázatossan vissza vonják magokat. — Három esztendő előtt vóltak Törökök is Lengyel országba, de ezek-is tatár nyavalyában esvén, nem bátorkodtak velünk a' csata-piaczra bajnoki vágygyal lépni. — Ezen utólsó ütközetben, melly Lajossal vólt, kevés Lengyelek vóltak, csak a' Pápa pénzén fogadva némeltyek, — láthattátok őket bajnoki módra harczolni. Más módunk van nekünk a' csatában mind a' Magyaroknak, mert a' mi vasassaink mind lovasok, vagynak erős gyalogjaink is, és még számíthatlan tábori eszközeink, nem ok nélkül iparkodik tehát Királyom ezen barátságot köztetek, 's azok köz't végre-hajtani.“

Ibraim Laszkyhoz.

„Barátom! végezd-el előbb Királyod' békességét, 's öszve kapcsoltatását Urammal, ezután lehet értekezni a' Lengyelekről is; mert úgy sem tartják-meg jól az eskedt fegyver nyugvást, 's most is gyakran elhajtják gyarló pásztoraink elől barmainkat; nekünk ugyan általa csekély kárt okoznak, de annál nagyobb gyalázatot magoknak. — Azonban nem nagy fáradság megmondani Uramnak, mert *Vninizsa* és *Brezlav* nem Rhodus. — Megemlékeztetem Uramat, 's tudtodra fogom adni annak válaszát.“

Laszky Ibraimhoz.

„Nincs hatalmamban más külömben veletek békességet kötni, és egyességteket elfogadni, minekelőtte bizonyos légyek a' Lengyelek, 's köztetek állítandó barátságról; — Mért is habózol? hiszen mondád: Uram Uraddal úgy akar öszvekapcsoltatni, hogy barátja légyen barátjainak, 's ellensége ellenségeinek? — hogy pedig ő meg nem tartná a' fegyvernyugvás' szent kötelét, igen csudálnám; mert ő igen jó lelkű, 's igazság szerető ember; úgy hogy minden vizsgálódások' elintézése ő reá bizattassék minden Europai Fejedelmek között, 's az ő bölcs határozása ellen ritkán hallani kifogást; azért bizonyos lehetsz abban: hogy azok' mondásod szerint léttét, mind eddig nem tudja ő; de nem is hiszem, hogy a' Lengyelek cselekednék azon alávalóságot, a' tehetetlen pásztorok elől elhajtván a' barmokat, hanem ezt cselekszik a' Kozákok, kik prédából élnek, 's nem kevesebb kárt okoznak nekünk mind néktek, kiket mi midőn elfogunk, nem tartván őket méltókká fegyverünk' élére, alá való cselekedetekhez képest kötélre aggatjuk. — Azért kérek ezekről tudósítsd Császárodat. — 's iparkodj ezen erős barátság' kidolgozásában, mellyel most kinállak a' Magyarok' és Lengyelek' nevében.“

13. 14. 15ben Ibraim Császárával együtt vadászaton voltak, 16ban szabadságot nyert Laszky a' Török udvar hadi készületei' vizsgálására: látott 101 gályát, mellyek közül 31-et igen erőseknek és hasznosaknak ítélte; más hadi készületeket, 's mindenféle fegyvereket megszámitatlan sokaságúakat szemlélt; mellyek között igen kevesen voltak helyesen és hasznosan kidolgozva; nem elégedtek-meg azonban ezek sokaságával, hanem naponként többeket öntöttek, 's Europai módra alkalmaztattak; Lajos Király veszte után több mint 8000 kartácsok öntettek. — Ez nap együtt evett Grittivel a' Követ, minthogy Gritti azon részen lakott, hol a' fegyverház volt, t. i. Galátában. (a) 17ben visszatért Szolimán a' vadászatról, Ibraimmal együtt, 's ez mindjárt hívatá Grittit magához, 's elbeszélé a' Császár' szándékát t. i. hogy nem a' kastélyok, vagy a' birodalom' tekintetért tagadná-meg Szerem' visszaadását, hanem mivel Ferdinánd már kihírelte ennek elfoglalására feltett szándékát, e' végre már némelyleket küldött is híveiből Szerem ország megvi'ssgálására; ha vissza adná, kettős gyalázat lenne mind a' Császár, mind a' Királyra nézve: mert gondolnák hogy félelemből adta vissza, vagy ha ezt nem állítnák is, János Királytól kétség kívül elvenné Ferdinánd, mint hatalmas'b, 's így a' gyalázat mellett kárt is szenvednének; azért csak maradjon kezünkön azon birodalom, monda a' Bassa, „majd ha vége lesz a' Ferdinánddal következő háborúnak, akkor kérheti János, 's könnyen meg is nyerheti azt. Most csak menjen a' Követ a' többi Bassákhoz, és semmi másról mint az öszvekapcsoltatás' és segítség' szükségéről szóljon; beszédjében minden udvarisággal viseltetvén erántok, valamint erántam.“

§. XIII.

Tizennyóltzadikban elment Laszky Mustaffához, ki bádjattan szenvedte köszvényes nyavalyáit, 's békével halgatta őt', „Több mint húsz napja nálad létemnek, de ne véld, hogy én ezt megvetésből cselekvém, vagy azért: hogy tisztességen kívül bántál multkor velem; hanem oka volt az alkalmatlanság' elkerülése, mellyet okozhaték nálad mint betegnél; nem felejtkeztem-el azonban rólad, mert tudod: nekünk parancsolatunk ellenségeinkért is esedezni a' menny és föld hatalmas Uránál, ezt tellyesíteni akarván, kértem Istenemet éretted, hogy mentől előbb gyógyúlj, 's légy szerencsés eszközlője Királyom' dolgainak.“

Mustaffa.

„Köszönöm hozzám beteghez intézett mondásodat, 's kérlek: engedj minapi rendetlen tettemért; mert egy ember' tökéletes megismérésére több ideig vele való társalkodás szükséges, én ugyan téged nem ismértelek, de már most igen jól ismérlek Ibraim Bassa társam' szavából, a' ki tegnap előtt nálam lévén, többet szóllott szép tulajdonságairól; — ugyan azért felejtük-el minapi hibánkat mind a' két részről, 's legyünk jó barátok. — Az említett Bassa mindenekről tudósított engem, mellyekről csak nékie (szokásod szerint)

(a) Nem látszik ebben megegyezni Istvánfy Lib. X. midőn írja Grittiről: eo tempore Perae habitabat, in quo oppido hospitium haud procul ab aedibus Grittianis Lasko fortassis obtigerat. — Azonban ugyan ott Lib. XIII. megmagyarázza, hogy Galatát az Olaszok Perá-nak nevezték.

szép móddal és serénységgel szólottál; mellyel a' ki hozzánk folyamodik, nem csak kérésse tellyesedik, hanem megvévén szíveinket, többet is tulajdonítunk nékik, mint magunknak. — Az adó kérését szépen kitörölted elménkből, nem is sokban különbözünk immár, csak t. i. hogy mi minden esztendőben várjuk Urunk' tiszteletére jönni Királyod' Követjeit valamellyes ajándékkal, te pedig ezt minden ötöd' évben óhajtod, határozatlan ajándékkal; Barátom! fontold-meg, Magyar ország táborig jussal tulajdonunk, minthogy elejtők annak Királyát, palotáját elfoglalók, azért nem is bírhatja azt szabadon sem Urad, sem Ferdinánd nagy-Urunk' egyezése nélkül; és íme most Urad onnét kiűzöttetett, nem kis költséggel, 's nem kevés ideig tartó fáradsággal szükség azt vissza állítanunk; jól gondold-meg — 's ne habozz megígérni akarunk' tellyesítését, — küldjön Urad minden második évben Követet 10000 for. ajándékkal; — ha ezt megígéred, barátja lesz Császárom Uradnak. — Azt is mondád Ibraimnak: hogy Királyod óhajtja a' Lengyel Király' barátságát is N. Urunkkal, és hogy ők ketten készek legyenek segíteni minket minden szükségünkben. Jól tudod: a' Lengyel Király' sokkal alábbvalóságát Uradnál, hogy kívánhatod tehát annak velünk kötendő barátságát adó nélkül? ők nekünk soha, mi pedig nekik szünet nélkül árthatunk, mert kezünkben vagynak a' Tatárok, és Bohdárok. — Két esztendő előtt itt' vólt azon Király' Követje, 's a' mind észre vettük, igen becsüli és féli hatalmunkat; ha csak kevésse jobban sürgettük volna, adót ígért volna. Szándékunk vólt a' Követet vissza küldeni ezen válaszzal: ha békét akar, adót fizessen; 's egyszer'smind a' Követtel küldeni a' Római Beglerbéget 50000 emberrel, kik Moldvában a' Tatárokkal öszve kapcsolva, várták volna a' Király' feleletét; — de ismét másképp' határozánk, t. i. hogy előbb Magyar országot mind hatalmas'bat és gazdagabbat lepnők-meg, azután zavarónok a' Lengyeleket. — A' Lengyel Király, te, és én egy nemzetségűek vagyunk, mert nekem Bosnyák ország származásom helye, a' csudálatos természet pedig különös hajlandósággal viseltetni kényszeríti az embert nemzetsége eránt, azért igen fájt az nekem, midőn hallottam; a' Tatárok sok prédállások által nyomorgatják Lengyel országot. — 'S jól lehet nekünk nagy hasznót hajtott ezen Tatárok által történt bé bérohanás, és nagy számú sklávokat is hozott, még is mindenha azon iparkodtam: hogy vagy adó vagy fegyver által szabadithassam-ki őket a' Tatárok' körmeiből. — A' mint értettünk a' Lengyel Király adódzója vólt a' Tatároknak, mint szolgálóknak, és hogy ezen adódzást csak a' mostani Király minekutánna szerencsésen csatázott a' Moszkák ellen, törülte volna el; ha tehát szolgálóknak adódzott, hogy ne kellene azt tselekedni Nagy Urunknak? Határozásunk tehát: Urad küldjön minden másod évben nevezett ajándékkal Követet, — a' Lengyel pedig adót.“

Laszky Mustaffához.

„Továbbra is ajánlád szerény beszédem' módját, mellyel értekezék Ibraimmal, állítád olly' módon nem csak azt, a' mit kérnénk, megnyernők; hanem annyit készek vólnátok tulajdonítani nekünk mind önne magatoknak. — Nem bánom emberséges cselekedetemet, nem szánom szerénységemet, mert így esmérhetitek-meg nagy hajlandóságát erántatok hatalmas Királyomnak; de azt fájlalom: hogy még erre is olly' feltételek tétetek töletek a' béke kötésre, mellyek' tellyesítése kész lehetetlenség, és ha megtörténhető

vólna is, nem tarthatna mint illetlen cselekedet; sőt nem csak nem tarthatna, hanem gyalázatot és kárt is okozna Királyomnak; mert ez rontaná-el a' Francziák' barátságát, sőt minden másokkal tartó szövetség kötelét elvágna; alatta valóji' szeretetét tökéletesen elvesztené 's eltörölhetetlen gyalázatot venne magára az egész Kereszténységtől; (a) sok is vólna, ha a' Magyarok' Királya ajándék színe alatt adódzna Császárodnak; — és bizonyára, ha szemeiteket felnyitjátok, semmi jót innét nem következethettek magatokra; mert az igátlan barom sokkal gyorsabb, a' rokkant paripa hamar leveti lovását, úgy ha ti ezen szükségieért Királyomnak Ferdinánd ellen illetlen feltételekkel akarjátok a' békére szorítani őt, mit cselekesztek mást, mind bennünk tökéletes bizodalmat nem helyeztetek? mellyet a' következő Magyar Királyok mind gyalázatot, a' többi Királyoktól ingereltetvén, szenvedni éppen nem fognak, és minden úton módon ezen iga kiütésére törekeshetnek, 's így semmi jót és bizonyost köztiünk és köztetek nem várhatunk. — Én bátorság levél nélkül jöttem ide, bizván erkölcsötökben, bölcsességekben, és emberségekben, 's a' mit én akkor magamban képzeltem: most nem csak látom hanem tapogathatom is. Látok itt' nagy elméket, szemlélek nagy szorgalmú Hazafiakat, tapasztalok kegyességet is, mellyet azonban nagyobbat reméltem, de tán csekély személyem nem érdemel többet; — még Királyom is nagyobbat várt, a' ki nem is merete vólna gondolni: hogy ő tőle adót fogjanak kérni; mind olly' dolgot, melly a' Császárnak semmi tiszteletet, nékie pedig legnagyobb becstelenséget fogna okozni; mi szükség az ajándéokra? mi a' Követekre? minekutánna tudja Királyom Császárod' legnagyobb hatalmát minden földi Fejedelmek közt, ugyan azért az ő barátságát mindeneké elejbe tette, 's nékie kívánt legnagyobb tiszteletet adni, 's nékie fog ezután is tenni; ezen nagy hajlandósága kijelentése végett küldött engem ide, nem is kételkedvén a' győzhetetlen Császártól, mint jó és kegyes Fejedelemtől kedves nem fogadtatásomon. Miért keresitek olly' nagy szorgalommal az adót? miért ismét elváltoztatva ajándékká nevét, olly annyira sürgetitek tőlem azt? bizonyára hatalmas Bassa! az erkölcsök' Ura Istene felfogja mind Uradat, mind Titeket magasztalni, 's jóllehet különbözzünk is hitünkben, mindazonáltal az az Isten uralkodik rajtatok is, a' ki a' kevélyeket és hálaadatlonakat megszokta alázni, sőt abban a' hiszemben vagyok: ha Császárod az ő hatalmas Uraságához alkalmaztatott kegyességgel nem fog viseltetni Királyom eránt, meg fogja bántani az Isteni Felséget. — Dávid a' ti és mi Prófétánk éneklé: levetette a' hatalmasokat székjeikből, felmagasztalta az alázátosságokat; (b) azért úgy tanácskozzatok Császártokkal: hogy ne ropogjon hatalmas székje alatta.“

„A' Lengyelek' dolga tökéletes kifejezésére 's Királyom' akarata vitatására több idő kívántatnék, azért, hogy felelettel adós ne maradjak, mondom ezeket: soha sem adódzott Tatár Sklávjaitoknak a' Lengyelek Királya, hanem béres segítségekkel élt, de minekutánna szerencsésen megtörte ellenségeit, szükség nem lévén többé a' Tatár segítségére, nem is fizetett. A' mint észre veszem, ti a' Lengyeleket fel sem veszitek; gondoljátok meg; sokkal nagyobb azoknak országa, mind a' ti Birodalmatok Európában, kétszer

(a) Úgy is történt, mert nem csak országunkat döntötte legnagyobb veszedelemben, hanem az egész Kereszténységet megszorította cselekedetével: *facilis descensus avari, red revocare gradum hoc opus hic labor est.*

(b) Lucae cap. I. v. 52.

akkora az, mind Magyar ország, úgy hogy jó paripán is nehéz két holnapig által futtatni. Nagy erő van ott' mind lovas mind gyalogságban, — Mátyás Király mindenkor ezekkel győzött, 's azért mindég 12000 Lengyel zsoldost tartott. — A' Lengyelek csak mostanában egész Pruszsziát elvették a' Németektől; ők nem egyszer (mind Te mondád) hanem mindenkor hatalmaskodtak a' Moszkákon; szóval, a' hová vezetnek, mindenkor nagy hasznot hajtanak hatalmas fegyvereik által. A' Tatárokat már régen eltörölték volna ők, ha férjfiak 's nem ragadozó farkasok volnának, és inkább keresnék a' tábori dicsőséget, mint az okatlan barmok' gulyáját; akármelly nagy számmal jöjjenek bár, még is kikerülik a' harczot, mi pedig őket üzöben nem vehetjük, mert a' mi paripáink sokkal kényes'bek, hogy sem azon veszedelmes futást kiálhatnák, sőt a' ti lovaitok sokkal könnyebbek, még sem állanak-ki magatokkal együtt azon alkalmatlanságot, mellyet a' Tatárok könnyen elviselnek; ezen mesterséggel nem csak barmokat, de sok száz embereket is lopogattak már Orosz országból. — Lengyel vagyok jól tudod, de mi okom is volna hazudni! 's hogy ezek igaz létében meggyőződj, kérdezd a' Moldvai Kereskedőket. — Ezen nyomos okok végett óhajtja Királyom a' Lengyelekkel való öszvekapcsoltatástokat, minthogy ő is azokkal legnagyobb barátságban él; mit is cselekedjen Királyom külömben? hiszen most a' Magyarok segítettnek a' Lengyelektől, mind béke társoktól, akarnak tőletek is segítettni a' kötendő szakadhatatlan barátság' erejével, a' Magyarok pedig ugyan azon kötés' erejével tartoznának segíteni titeket a' Lengyelek ellen, valamint ezeket is ti ellenetek; — így lehetetlen a' béke 's barátság; mert így magunk magunkat üldöznők.“

„Rövid szóllásomat, gyenge okoskodásomat ítéld-meg bölcsességed szerint, 's tekintsd a' környüállásokat, gondold-meg: hogy hatalmatok, 's nagy birodalmatok nem csak a' Keresztény Fejedelmek', hanem a' Perzsák', kik veletek egy vallásuak kedve ellen is legyen; és ha nem csálnak észrevételeim, nem megvetendő erő készül ellenetek, 's úgy látszik, mintha a' hatalmas Isten irgalmazni akarna néktek Királyom' hajlandóságával, a' ki megvetvén a' többi Keresztény Fejedelmeknek tanácsát, melly által Ferdinándal öszve kapcsoltatni akarák, inkább a' Ti Császártok barátságát, mint azét választá. Mit ítélné Királyom látván az ő hajlandósága' illy' alá való módon viszonztatását? Nagyságos Bassa! itt mutathatod-ki bölcsességedet, midőn t. i. nem tulajdon vágyódástok szerint hanem Uratok' méltóságához képpest cselekesztek velem, és ha nem így, bizonyára sűrű fátyolt vettek annak tündöklő nagyságára, 's jóságára. — Ha egyszer szerencsém lehet vele: megfogom köntösét, 's addig el sem bocsájtom, míg tökéletes barátságot, melly tisztelettel, 's haszonnal legyen mind a' két részről koronázva, nem kötök Uram és Ő között te; jóllehet tudjam Császárod' nagy lelkűségét, ki inkább a' tiszteletet mintsem a' hasznot keresi; nem is tisztelet az, mellyet tesz' valaki Urának, hanem csak kötelességből származott megalázódás; ellenben midőn hasonlójától tiszteltetik valaki, 's erre való kötelességét önként megisméri, valódi tiszteletnek lehet állítani; ezt cselekedte mindenkor Királyom, 's akarja is folytatni. — Azért Uraságtok másképp bánjon velem: mert arra van tellyes tehetségek, vagy bocsáztatok-bé hatalmas Fejedelmetek' színe elejbe.“

Sok ideig ült a' Bassa gúny-kaczagva, 's gondolkodva, ezután mondá: „Barátom! sokkal okosabbá tettél nyomos és hathatós szavaiddal, 's úgy beburkoltál beszéded' módjával, 's újjabb okaid' felhozásával, hogy nem csak felelettel maradjak adósod, hanem

Urad eránt égő hajlandóságom' kijelentésére sem vagyok elegendő; elhiszem mind azokat, mellyeket mondottál; — így beszéltél Ibraimmal is?"

Laszky.

„A' tárgyat annak is kijelentettem, de nem illy' világossan; holnap megyek hozzá, 's megfogom mondani mind ezeket nyersen, és egyszer'smind kérni a' Császárhoz bocsájtatásomért.“ Elöl hozata Mustaffa egy sisakot (Helmelin) 's kérdezte: „illy forma fegyveressei hányan vannak Ferdinándnak, vagy hányan lehetnek?“ Annyi lehet néki mennyi pénze van, felele Laszky; mert az ő alatt-valói mindenkor parancsolatjára katonáskodni fizetés nélkül nem tartoznak; minthogy pedig jövedelmei nagyok, gondolom 10000 lovast szünet nélkül tarthat; „mind így fegyverkezve?“ mind ugymond Laszky: mert a' Németeknél, Francziáknál, Lengyeleknél, Cseheknél, valamint magok fegyverkeznek, úgy fegyverkeznek zsöldossaik is. Kérdé tovább: „mennyi lehet gyalogsága?“ 10000 felele. „És mennyi huszárja“ 5000 felele, „melly mezőt választá Urad csata piacczának?“ felele Laszky: nekünk kedvünkre esne, ha Ferdinánd által menne a' Dunán, hogy a' Tisza 's Duna köz'tt lévő pusztákra szoríthatnók, táborát megfáraszthatnók, 's meggátolhatnók az élelmet hordó utakat, 's így vélek könnyen bánva mérkőzhetnénk. „Ha mi mennénk, egygyütt lennénk vagy különösen?“ gondolnám jobb volna kétfelé lennünk, annál is inkább, hogy hitben különbözünk; könnyen történhetne valamely részről gyanú, valamint a' tanácskozásban elkerülhetetlen viszálykodás is; mert ti a' mi akaratunkra nem hajlanátok, valamint mi a' tiéteket nem fogadnók; hanem Királyom minden nap értekezhetne veletek 's néhány bajnokokat híveiből, kik egyszer'smind a' tájéket ismernék, rendelne hozzátok, kiktől vezettethetnének vitézeitek. — „Alkudjunk-meg előbb, azután igyuk-meg az áldomást, (mond a' Bassa) majd gondolkodom holnapig okaidon, ekkor elhurczoltatom magamat a' N. Úrhoz, mert jóllehet Ibraim igen kedves légyen is a' Császárnál, minthogy szünet nélkül vele társalkodik, a' Hazára nézve pedig igen hasznos tanács-adója Császárunknak, mindazonáltal én is segíthetek Uradon: mert régi Tanácsos vagyok, és a' Császár' nényét bírom feleségül.“

§. XIV.

Laszky Ayásnál.

19. Jan. Ayás Bassánál volt Laszky. Semmi ollyast nem kérdezett Ayás, a' minek befolyása lett volna Követünk' dolgában: csak mondá: „miként tetszik Ibraim Bassa? miként Mustaffa? hogy tetszik a' Török szokás? hogy a' hadi készületek?“ mellyekre jól-lal felelt Laszky. — Ayást Bassává Ibraim tette, ki minthogy maga hamar kifogyott a' tanács-adásból, mindenben Ibraim' lépését követte; — nagy lelkűnek írják azonban többnyire, 's jó katonának. 20ban vadászatot tartott a' Császár Ibraimmal. 21ben engedelmet kért Ibraim Laszkytól, hogy vele nem értekezhetett a' vendégséghez készület végett. 23ban vendégje volt Ibraimnak a' Császár, a' hová ez csak titokban ment. 24ben Ibraimnál nagy vendégség tartatott, 25-ben nyilván ment-ki Ibraim házából a' Császár, 's egyenesen Szent Zsófia templomába (Moche) többféle szertartások köz'tt, imádkozni.

§ XV.

*Laszky Ibrahimnál.**Ibrahim Laszkyhoz:*

„Ügyé bizony más ember volt Mustaffa Bassa most hogy nála voltál, mint az előtt? bezzeg dicsérte szavaidat a' Császár' hallattára, igen helyessen cselekedtél, hogy vele egész követséged' terjedésében értekeztél.“

Laszky:

„Igaz hogy reménységemen felül másnak találtam, — de nem csudállom — ő olyan, a' millyenné Te akarod tenni, mert tapasztalom egészen tőled függését; ha dicsérte is szavaimat hatalmas Császártok előtt, még sem veszem észre semmi gyümölcsét, nem tapasztalom Uram hajlandóságáért viszonzott hálaadatosságokat: mert Mustaffa is azon harangal csölönköl fülemben, mellyel Te; nem is csudálhatom elegendőképpen keménységteket, minekutánna tudjátok; melly jót cselekedhetnétek vélem; 's itt' töltetitek hijában az időt, ki akarván belőlem csikarni a' minden évi követséget és ajándékot; — igaz valahány ház annyi szokás, de minálunk alávalóságnak tartatnék attól valamit kérni: a' ki bizodal-mát mindenével együtt bennünk helyhezteni. — Bizonyára Méltóságos Bassa! hatalmas Császártok gyalázatjára szolgáló dolgot kértek, 's a' Ti emberséges híretekkel éppen nem egyezőt. Viszsa léssen e' így fizetve Uram erántad mutatott szeretete? ezek é az atyafiság' kötele' szálai? nem látom mire czélozzál — a' mit megmondottam ismételve mondom: Követet ajándékkal nem ígérek minden évben, — sokkal kevesebb léssen a' terh, mellyet önként felvádolunk, 's nagyobb tiszteletére és dicsősségére fog szolgálni Uradnak, minekutánna úgy fog viseltetni Királyom ő eránta, a' mint Ti okaitokkal akarjátok most őt' kényszeríteni. — Az én Uram Császártokat leghalalmas'bnak isméri minden földi Fejedelmek köz't, és ha fogja tapasztalni öszve kapcsoltatását nékie kedvesnek lenni, nem csak Magyar-Országot, hanem ősi jussának is felét, sőt vérét és életét kész Császártokért áldozni, mindenkor önkéntes akarathól fellyebb valójának fogja tisztelni. Mit kívánhattok többet Királyomtól? mit kívánhattok többet ő tőle, ki a' feldúlt haza' kormányára éppen most lépett? a' kinek szomorúságát naponként nagyobbítja eggyetlen, 's felejtethetlen általatok megöletett kedves testvérje eleste, kit most is szünet nélkül gyászol?

Fogadjátok-el Uram önkénti hajlandóságát Császártok eránt inkább, mind az erőszakost, elhalgattatok az adóval, csendesedjete egyszer már az ajándékkal is; melly név cse-rélve szint' úgy adó. Ugy cselekedjen N. Uratok, mint az O fő méltóságához illendő, fogadja-el Uram' barátságát, melly most silány ugyan, de rövid idő alatt felettébb haszon-hajtó léssen. Bocsássatok-el, mert mintha látnám Királyom vizsgáló szemeit, miképp' vár engem béke-hozóját. — Azért Méltóságos Bassa! bocsás kegyes Császárodhoz, kinek két kézzel ragadom kesztyűjét, 's addig el sem bocsájtom azt, még mindennek végire nem járok. Ismérem én a' Fejedelmek természetét, kik oroszlánként a' magok megalázókat nem tapodják, hanem inkább magasztalják. — Nem jöttem én ide olly' nagy büszkeség-
F. M. Or. *Minerva* 3. *Negyed.* 1825.

gel és kevélységgel, mellyel szoktanak jönni a' Magyar Követek, mert ez Királyomnak mindenha vissza tetszett, hanem tiszteletet jöttem tenni annak, a' ki igen és igen megérdemli azt; 's ha én békét nem köthetek is véletek, még sem állok-el az igazságtól, mert tudja Királyom: nincs tündöklőbb Császárodnál e' földön. Bátor miként cselekedjeteke velünk, ezt fogjuk vallani; — ha barátok leszünk többet fogunk várni, ha ellenségek: fogjuk magunkat ellenetek védni; mint barátságunk gyűlölői ellen. — Azért ismét kérem Méltóságos Uraságodat bocsásson Császári Felségéhez, hogy lehessen nékem is Ő magaságával szólni; reménylem Ő Felsége nagyobb kegyességgel fog viseltetni, mint valaki gondolná.“

Ibraim Laszkyhoz:

„Tehát bízol Császárom' kegyességébe? reményled szavaid' sikere által Urad' silány barátsága elfogadtatását? vakmerő ugyan bizodalmad, — de még is dicséretes. Nem tudom minő lélek ihlése által tanultad-meg Császárom' természetét, mert ő igaz hogy emberséges, kegyes; 's a' benne bizóknak kész elfogadója, sőt azok' szerencsésén többet dolgozik mint a' magáén; azért én többé nem tartóztatlak, — szállhatsz holnap véle. Ha bé mensz, ne félj semmit, tedd-meg mély fő hajtásodat, 's mond-el tiszta 's csinos udvariságú beszéded'; én leszek a' mellyékes tolmács. — Készülj tehát holnapra, 's várd-meg hivattatásodat, *Zausok*kal (talán udvarnokok) foglak késértetni nagyobb tisztelet adására Uradnak.“

Laszky a' Bassához:

„Gyermeki időmből kiléptem olta mindég Fejedelmek' Udvarában forogtam, 's mint-hogy jól ismérem nagy lelküségeket, semmi zavarodást vagy rettegést nem okoz a' velek való szállás; 's megfogod tapasztalni minő bátorsággal fogom szállítani hatalmas Császárod', mert ezt már megszoktam Fejedelmek Udvarában forgódván 's azokkal szabadon szólni.“ 27. Jan. Laszkyhoz jöttek a' *Zausok* hogy őt a' palotában késérnék, kikkel minekutánna elmenne le leszálván lováról, vezetettet a' Bassákhöz, kik csak ketten voltak t. i. Ibraim és Ayás Bassa, 's a' Natoliai Beglerbég; ezek több barátságos kérdéseket állítottak, 's kérdezgetölödtek, miképp' fogná szállítani a' Császárt? a)

Laszky:

„Fogok dicséretet mondani az ég és föld teremtő Urának, hogy épen tarcsa-meg Fejedelmeinket, és hogy Ő engem ide vezérelt, 's ezen nemes társaságban lépni engedett.“ Jobb szerencse végett, jobb lábbal lépett-bé a' palota' ajtaján, 's egyet sóhajtott mondván: „Engedd-meg hatalmas Isten, hogy én minden jót végezhessek Ezek, és a' vérben úszó Magyar nemzet között; — Uraságtok pedig ezen cselekedetemben legyenek segítségemre, hathatós szállások által; mert már csak nem 40. napja itt' létemnek, 's fáradságomnak hatalmas udvarotoknál, b) nem fogok szünni a' győzhetetlen Császár előtt magam'

a) Hihető, hogy ezeket már halgatta Szolimán, az arra készitetett ablakocsán. Lásd Istvánfy Lib. X.

b) Tehát nem harmad napra nyert audientziát Laszky a' miat Istvánfy tanítja a' fellyebb nevezett könyvben.

's Uram' hajlandósága' kijelentésében, mellyet alig várok! mit fogjak szóllani miképp' fogjak okoskodni győzhetetlen Császártokkal a' véletek való társalkodásból elgondolhatjátok; minő tisztelettel viseltessek eránta, mit kérjek tőle, már rég' 's igen jól tudjátok; — a' mit ha ismétlenék nem más mint időt vesztve unalmat okoznék. — Továbbá Uram megmagyarázhatatlan hajlandóságát erántatok, melly által nem tsak Országát, nem csak ősi jussát, hanem tulajdon személyét is néktek által adja, és nem akar semmiben különbözni tőletek, csak Hitben. Azért menjünk! nem tudom minő lélek 's tűz gyújtja keblemet annyira: hogy más által lehetetlennek gondolnám annak eloltását, mint Felséges Császártok látásával, a' kiben az erkölcs, kegyesség 's emberség csillagként ragyognak.“

Ibraim:

Szokás nálunk: ezen fő gyülekezetben kihalgatni tökéletesen a' Követeket, minekelőtte Úrunk' színe elejbe bocsájtnók őket; mert azok az értekezések, mellyeket nálunk tétel, nem olly' nyomóssak, mint ezek mindannyionk' jelenlétében volnának, de minthogy olly nagy hajlandóságát vitatod Uradnak, félre tévén az ősi szokást (a' mit a' Törökök nem örömet cselekesznek) menjünk a' N. Úrhoz, a' kit midőn mint ismeretlent dicsérsz, éppen nem hibázol, mert ha meglátod, nem foghatod meghatározni tudni, az ő végzetlen tökéletességeit.“ Bémentek tehát a' Császárhoz: Ibraim Bassa, Ayás Bassa, Natoliai Beglerbég, Laszky és a' Tolmács.

§ XVI.

Laszky a' Török Császárnál:

Egész bátorsággal nyitá-meg ajakát Laszky mondván: „Udvarlására jövök Császári Felségednek, küldetvén János Herczegtől Magyar- 's a' t. Ország választott, 's megkoronáztatott Királyától, azon Ország Státusaitól, kiknek törvényes jussa vagyon a' Királyi ág' magva-szakadtával, azzá választani valakit, kit mind erkölcsére, mind szorgalmára nézve arra alkalmasnak vélnek; és hogy a' TE győzödelmes csatádban Lajos Király elesett: 's benne Királyaink' ága; Buda elfoglaltatott, 's minden fegyveres őrizet nélkül hagyatott, öszve gyűlvén az Ország Bárói az egész néppel meghívák Jánost a' Királyságra, ki ez előtt Erdélyi Bán volt, 's külömben is nagy uradalmakkal bíró a' mint Felségednek igen is tudva van; több meghívásokra tehát jóllehet kellettlen még is elfogadta ezen megtiszteltetést, feltévén magában: hogy mindjárt fog küldeni követséget ezen koronáztatás Veled is megkedveltetése végett; 's egyszer'smind hogy Birodalmát vizonti barátságban 's öszvekapcsoltatásban ajánlaná. Küldött is mindjárt koronáztatása után kettős követséget, de az első megölettetett, a' második pedig Feketétől feltartóztatott, a) és azért lehetünk illy' későn Felséged' látogatására. — Útamban elejémb' álltak néhány száz fegyveres gyalogok, kik ugyan éltemtől meg nem fosztottak, hanem minden vélem lévő jószágomat vették-el, 's kevésbe múlt, hogy életem is ott gyalázatosan nem végzém; — kész voltam azonban

a) Lásd de Joanne Nigro Istvánfy. Lib. IX.

minden alkalmatlanságokat és veszedelmeket, csak hogy illy' hatalmassághoz lehessen szerencsém, tűrni; a' kinél úgy sem ujság a' pompás követség; 's inkább jönni, mint vissza térni volt eltökélt szándékom; és így jóllehet harmadik Követ küldtettem is ide, még is első vagyok, ki Isten nagy kegyelméből láthatom Felsőleges személyedet. Tisztel Királyom, 's kívánja hogy egészségben sokáig élvén uralkodj, — óhajtja: hogy ezen felmagasztalása, 's koronáztatása kedvére légyen Császári Felsőgednek, ajánlja nem csak Magyar-Országot, nem csak ősi Birodalmait, hanem tulajon személyét is barátjai segítségével együtt; úgy hogy: magát, Országát, Ősi jussait nem mint övét, hanem mint tulajdonodat tekinthedd; 's úgy akar véled öszve kapcsoltatni, hogy köteleztessen minden ellenségeid ellen segítni; 's olly nagy bizodalmat helyeztetett benned, hogy legnagyobb veszedelmében sem akar senkihez folyamodni, mint a' Te kegyes Személyedhez. — Ugyan azért Tiéd Uram, Tiéd a' Magyarok Királya, Tiéd ennek Országa, Tiéd minden tehetsége; és csak azért: hogy Te magadéne fogadnád, 's Királynak ismérnéd, kér legnagyobb alázatossággal. Vagynak sok mondani valóim, mellyekről tán a' Méltóságos Bassákkal értekezem, hogy Felsőgednek terhére ne légyek: t. i. a' Lengyel Király barátságáról, Ferdinánd ellenségeskedéséről 's a' t.“

Szolimán Laszkyhoz:

„Kedvesen fogadom Urad' erántom mutatott hajlandóságát, kinek Országa az enyím volt, mert hadi jussal 's *sablyáival* kerestem; de minekutánna hallom: az ő bennem helyeztetett nagy bizodalmat, nem csak azon Országot adom nékie, hanem az Osztriai Ferdinánd ellen is óltalmazom; annyira: hogy az egész Ország Ura ő légyen; kedvessen veszem maga megalázását, 's nagyra becsülöm bennem helyeztetett bizodalmat, és minden szükségeit magaménak tartom.“ Felele Laszky „Ezen nagy kegyességgel örökre lekötelezed Uramat, minekutánna illy' nagy lelkűséggel fogadod őt', 's néki önként segedelmet ajánlsz. — Igazán úgy cselekedtél, mint nagy lelkű 's hatalmas Császár, — mellyért az Úr Isten vég nélkül kedvezzen.“ Ezeket mondván a' Lengyel, kiment és szállásaira vezetett ugyan azon *Zausok* által.

§ XVII.

Laszky értekezései Ibraimmal:

28-dik Jan. kérdezte Ibraim Laszkyt: hogy miképp' tetszene a' Császár? ezt a' Követ számtalan dicséretekkel az egeken felül magasztalta, és mondá Ibraim: „Barátom ezentúl Uradat Királynak nevezük, és nem Erdélyi Bánnak, már most őt' Urunknak ismérjük, most már őt' segítjük; a' mi N. Urunk személyessen fog menni, 's fogja törni ellenségeiteket; mi szükség más? — sem adót sem ajándékot nem kívánunk, és csak azon iparkodunk, hogy mentől előbb csendességbe helyeztethessük felháborodott Uradat; azért kérek írd-meg néki: hogy a' csatákat mindenhol kikerülje, mert már az ő legkissebb veszedelme a' mi gyalázatunkra is szolgál. Azért megíratom a' béke-levelet, — 's hamar elbocsájtak.“

Laszky:

„Nékem nem látszik helyesnek Ő Császári Felsége személyes menetele Ferdinánd ellen; hanem az én tanácsom volna; hogy ő elmenne Adriánopolisban vadászni, addig itt-hon tábori készülétek lennének, és ha más külföldben nem történhetne akkor sietségel jönne.“ Talán már érzette előre Laszky azon nyomorúságok' 's veszedelmek' özönét, melyek Szolimán' személyes táborával öszve valának kapcsolva. — „Most azonban küldjétek el a' Janicsárokat a' Szeremi Vár' erősítésére; és hogy minden Sandzákok készen legyenek vitézeikkel, várván Királyom' parancsolatját; hogyha t. i. szükséges lesz' véle öszvekapcsoltatások, úgy cselekedjenek; vagy ha más felé lesznek hasznos'ak, ott teremjenek. Velem most küld-el a' Nikopoli Sandzákot, a' Transalpíni és Moldvai Vajdákat, kikkel én majd hamarjában a' pártosokat engedelmességre hajtom, 's ezen Sereget Uramig elvezetem. Néked pedig 50. nap alatt *Sophiában Epírusban* 's több helyeken kellene lenned. — Királyomnak nincsenek elegendő bombárdjai azért kérlek ezt is adjatok húszat kölcsön valamint puskaport és Salétromot is, a' mit könnyen a' Tiszán Uram' fészkebe vihetek. — 'S így vélekedésem szerint ez mostanára elegendő bátorságot okozhat.“

Ibrahim:

„Minden helyessen: de Császárom maga akarja tapasztalni Ferdinánd' tehetségét; ezt már annyira várja, hogy helyét sem találja; én is leaktartam erről beszélni mondván: hogy nem volna lehetséges akkorra tábor' eltartása; de Ő azt felelte: megakarom mutatni tehetségemet. — Megparancsolta: hogy a' Vlakok Moreában siessenek, hogy Szemendria felé hordjanak gabonát a' Bosnyákok, a' Dunán 150 csajkán élelmet vitet Szeremig, 's azután tábori haszonra használja azokat: Én el nem állok Uram oldalától, 's a' bizontalanra, mint te tanácslád, nem megyek, hanem minden esetre a' Romániai Beglerbéget elküldöm, magam Császárommal maradván. — Nem szunnyadozok Urad' szerencséje' elől-mozdításában: most minden Sandzákhoz írok: hogy készek legyenek Urad' parancsolatjára; veled küldöm a' Nikopoli Sandzákot, de csak néhány ezerekkel; hogy Radul Vajda induljon, valamint a' Bohdának is megparancsolom; bombárdákat, melyeket kölcsön kérsz, ajándékozok Uradnak, nem húszat, hanem ötvent, 500 mázsa Salétromot és puska-port is, mert a' barátoknál minden közös. — Jó hajlandósággal jöttél, meg is nyertél nálunk mindent, a' mint tapasztalod, és valamint minket mindenre rá birtál, úgy iparkodj ezen barátság tartós voltán is. Mert ha ezután egyenetlenségeket és gyűlölségeket vennék észre, gondolhatod: miképp' felháborodnám ezen hálaadatlanágtokon; én azonban nem kételkedem a' Magyarok állhatatosságában; — a' bombárdákat tehát a' Salétrommal elfogjuk küldeni a' Tiszáig, 's itt által vétetheti Urad.“

Laszky:

„Köszönöm a' bombardák salétrom és vitézek eránt tett ajánlásodat, melyet Királyom nagy bőkezűséggel és barátsággal fog vissza fizetni. — Hanem valami jutott eszembe: Az Oláhok és Bohdánok adózzók, 's ők nem tartoznak az Országon kívül táborozni, kivált

a' Császár' személye nélkül; azért ha akarjátok, hogy engedelmeskedjenek, kevésítisíték-meg adójokat, és küldjétek-el velem Radul Vajda fiát, mert szükség, hogy vagy ez vagy atya ott légyen. A' Lengyel Király fegyver-nyugvását hosszabítsátok-meg, hogy annál kisebb gondal jöhessen Uram' segítségére. “

Ibraim:

Csak vedd-fel: az Oláhok és Bohdánok mindég a' Ti, és mi hatalmunk alatt voltak, és ha Ti néktek nem engedelmeskedtek, nem másért, mint a' bennünk való bizodalomért tették; és ha minket megvettetek, Ti érettetek cselekedték. — De most minekutánna mi megizenjük, Urad pedig fogja parancsolni, nincs hová folyamodniok; — azért az adót nem is kisebbítjük-meg. — Radul Vajda fiját az udvarból nem adhatjuk-ki, mert mint zálog tartatik itten, hanem az attyának kell menni. A' Lengyel Király' fegyver-nyugvását két esztendővel meghosszabbítom, hogy segítséget hozhasson Uradnak. — Én azonban fogok iparkodni, hogy Radul Vajda' fia tőlünk elbocsájtassék, 's attyához vissza küldessék. “ 29-dik Jan. vadászatra ment Szolimán. Ez nap jött Szemendriából Török Mihály Török Bálint szolgája hirül hozván: Ferdinánd' Esztergomban léttét, János Podrózon tartózkodását, és hogy egész Erdély-Ország őt' ismérné Uranak. 31. Jan. a' Velencei szószóllóhoz hivatott ebédre Laszky, a' ki egyszer'smind Birói hivatalt is viselt, az ott' lévő kereskedők' köz't.

§ XVIII.

Laszky viszontagságai: búcsúzása, betegsége, és Konstantinápolyból vissza jövele.

1-ső Febr. vissza tért Szolimán vadászati mulatságáról. — 2-ban melly Szombat volt és Deuan küldött a' Császár öltözetet Laszkynak, valamint négy szolgáinak is. 3-ban bucsúzni ment Követünk Szolimánhoz 's csak nem óra hosszát várakozott, míg végre a' Császárhoz bocsájták őt', kit is így szólta: “ Nem elegendő nyelvem, 's reszkető szóllásom mellyel megköszönhetném voltaképpen győzhetetlen Felséged' kegyességét, mellyel Te, Királyom' barátságát, 's Erántad mutatott hajlandóságát fő nagyságodhoz képest fogadtad; bizonyos is lehet Felséged Királyom hálaadatosságában, a' ki kész tiszteletedért, 's hasznodért, mindenét életével együtt áldozni; 's hogy ezt tapasztaljad, engedje a' Felséges Úr, hogy soká élhess, 's legszerencsésben uralkodhass. — Nékem Sklávodnak pedig nagy ösztönt adtál, kegyességeddel, melly által nem csak felruháztál, hanem még meg is ajándékoztál gazdagon, hogy Uramnál ezen barátság, és frigy legszentebb megtartásában 's nevelkedésében eszköz légyek. “

Szolimán Laszkyhoz:

„Tudod mi légyen ezen Urad' barátsága megbizonyíttására szükséges? mert ez után az ő minden gondja enyím leszsz, és az enyímnek övének kell lenni. — Azért jöllehet tudjam, hogy ezen veszedelmes felhők többször megáztatták eldödeim homlokát, 's a' N. Ma-

homed népét, de még az abban villogva kóválygó-menkő le nem csaphatott; és ha ez tudva nem volna mind nékem, mind eldödeimnek nem lett volna, már rég' mérsékelve bánhattunk volna az emberi nemzettel; de tanácsos'bnak tartottuk: azoknak erejét mindenkor letörni, kik ellenünk bátorkodtak vakmerően emelkedni. Azért Urad minket az egész Kereszténység' dolgairól tudósítson, legyenek azok bátor nyomossak vagy csekélyek, mert csak így gyökeresedhetik barátságunk. Én Uradnak valódi barátja 's szövetséges társa akarok maradni mindenkor, minden ellenségei ellen, erőmmel, és személyemmel kész vagyok segíteni, a' mit is fogadok: minden Prófétákra, kivált az Isten' legkedves'b szolgájára Mahomedre, Sablyámra, 's a' t.“

Laszky.

Nem közönséges ujságokat fog hallani Felséged Uramtól, mellyek t. i. a' kereskedők-től mondatnak, hanem legtitkos'bakat. — Én is esküszöm az élő egy Istenre és az ő Fijára Jézusra, a' ki szint' úgy Istenünk, és Megváltónk, 's ígérem: hogy Királyom minden ellenségeid' ellensége (kivéven a' Lengyel Királyt) 's barátjaidnak barátja fog lenni. — Itt Felséged lábainál hagyom Gritti Lajost Királyom parancsolatjából, mint szószóllót és dolgaink' védjét; a' kinek Felséged mindenekben mint nékem hitelt adhat.“ — 4ben bizonyossá tette Laszkyt Ibraim a' Levelek' rövid idő alatt való elkészüléséről, 's még ez nap' elment Szolimánnal vadászni. 6ban együtt ebédelt Követünk Grittivel: 's ezután elmentek a' bombárdák' nézésére. 8ban vissza tértek a' vadászatról. 9ben melly Deuan volt, elment Laszky a' Bassához, 's hogy már bocsájtáná-el kérte, de ez monda neki: „Nem szükség sietned, mert a' Vlakok oda vagynak katonaság készítésére, 's jobb is ha itt időzöl, mint máshol várakoznál, a' téged követő vitézek öszve-jövetelére.“ Nékem parancsolatom van Királyomtól, hogy innét Moldvába mennék a' Vajdához, és hogy ott' is vitézeket készítsék, mellyre nézve igen jó volna, ha egy *Zaust* küldenétek velem, hogy annál gyorsabb lenne ő Királyom engedelmességére.“ Megígérte ezt is a' Bassa. 11ben nagy zavarodás volt a' városban, az akkori tüzi veszedelem végett. 15ben elküldött Laszky Ibraimhoz, Audientziát kérvén tőle, mellyet akkor megtagadván, harmadnapra határozott. 16ban tanácskozás napja volt, az az Deuan. 17ben visszavonta Ibraim harmadnapra határozott rendelését, okúl adván: dolgai' sokaságát. 18ban küldött ismét Laszky Ibraimhoz kéretvén őt: hogy minekutánna ő vele úgy sem volna semmi értekezések immár, bocsájtáná-el; és mivel az ő várakozása nagy károkat okozna Jánosnak; Ibraim azonban állítá annak lehetetlenségét addig, még a' Császár dolgai elrendeltetnének; kérdezé Laszky, mellyek volnának? de: semmi közöd hozzá, volt arra a' felelet. Ha semmi közöm hozzá, mi szükség itt' tartóztatásom? Azért felele a' Bassa, hogy koránni visszameneteled által tudtára ne légyen Ferdinándnak N. Urunk' eljövetele. Mi szükség Császárodra addig, még meg nem hívatatik Királyomtól? Egy Török jött most Ferdinánd táborából, hírül hozván: hogy Ferdinánd Várainkat fogja ostromolni; azért mi alattomban akarunk cselekedni előbb ostromolván azét, mint ő miénket. Nem sokára elbocsájtalak, öt, hat nap alatt bizonyossan, mond a' Bassa. De ismét új veszedelem érte Laszkyt, midőn ez nap' hideglelésbe esett; 's 19től fogva szünet nélkül sanyargatta az 25kig. 26ban

szűnt valamennyire, hanem a' hátán hat veszedelmes kelevény támadt, 27ben csak nem elveszett kelevényei fájalmában Követünk; mellyeket nem mertek orvosolni addig, míg meg nem érnének. 28ban küldött Laszkyhoz Ibraim két lovat, és ruházatot, 's hívatá egyszer'smind magához, de ezt cselekedni kész lehetetlenség vólt a' fájalmak miatt. 29ben megérettek vóltak kelevényei, melly nap' el is ment Ibraimhoz, általvén a' leveleket, megtétefvén mind a' két részről az esküvés is.

Így végezvén Laszky terhes követségét, örömmel tért vissza János Királyhoz, 's mind azokról, mellyeket látott 's hallott tudósította. Ezen nagy fáradságáért Laszkynek némü-némü-képpen hálaadatos akarván lenni János, a' Dunavecsei várat (melly a' Karpát' hegyéből eredett Poprád vize mellett vólt) és Késmárk városát ajándékozta nékie; (mindkettő Szepes Vármegyében helyheztetik) 's jöllehet már Késmárkot oda ajándékozta vólt Battyányi Ferencznek Ferdinánd, a' ki Sancon Jánost, Raguzai eredetűt helytartóvá is tette ott; de minekutánna megtudták János rendelését a' Késmárkiak, megköztölték Sancont, 's Laszkyt Uroknak fogadák. (a)

§. XIX.

Laszky udvarlására megy Mohácsnál Szolimánnak, 's azután Franczia és más Udvarokhoz küldetik.

1529ben aratás után, midőn már csűrben vólt a' gabona, szörnyű sokasággal indúlt meg Szolimán, 's által jövén a' Száván, kevés ideig mulatott Szeremben, innét ismét elindulván Eszéknél által lépte a' Drávát, a' nélkül, hogy valaki útját állotta vólna, ért-el Mohács' mezejére; a' hol János Király Laszkyval legnagyobb alázatossággal válogatott ajándékot vivén, udvarlására ment a' Császárnak számmal tán 6000 emberrel, itt' kezét fogott Szolimán Zápolyával, mellyel kijelentette kegyességét, 's egyszer'smind jó reménnyel bátorította (b)

Minthogy a' bárdolatlan Törököknél kényne szerint viselte követségét Laszky, azért, hogy ezen dicsősséget ragyogobbá tehesse, elküldé János a' Franczia Királyhoz önkéntes reménnyel; a' mint írva hagyta Bellay Márton azon századbéli Író: „egy időben két Követek jöttek Királyunkhoz, kiknek egyike János Magyar Királytól küldetett Lasko Hieronimus t. i. mint udvarának fénnye - - - - és ez a' Magyar országi házasságbéli békét óhajtott és pénzbéli segítséget országa szükségeinek enyhítésére, melly a' múlt évi hadakban szörnyen feldúlatott, 's Várainak csak hamvai hagyattak.“ (c)

1532ben a' Ratisbonai gyűlésre küldetett Laszky, a' mint feljegyzette Seckendorf (d) mondván: „aderant legati a Joanne Vajvoda sive Rege Hungariae Hieronymus a Lasko,

(a) Istvánfy Lib. X. — (b) Ugyan ott.

(c) Martin du Bellay Livre IV. des Memoires: „Ce temps pendant arriverent deux Ambassadeurs vers le Roy, l' un par le Roy Jean de Hongrie qui fut le Seigneur Hierosme de Lasko, principal homme de sa Cour - - - - Celuy de Hongrie demandoit alliances de mariage et secours d' argent, pour subvenir aux necessitez de son Royaume, qui par les guerres passees avoit esté grandement destruit et les places desmolies.“ Párisi Kiadás. 1572. — Deákül Francof. 1574. —

(d) Com. H. L. Lib. III. Sect. IV. §. 9-no. Additionis III. p. 28. —

et Nicolaus a Minkvitz, Solimani etiam Turcarum Imperatoris litteris instructi, quibus profitebatur se eosdem amicos vel inimicos habiturum esse, quos Joannes haberet. Nihilominus in auxilia pro Ferdinando consenserunt Evangelici. Landgravius quidem, eidem Nicolao Minkviczio et aliis ex nobilitate negotium dederat, ut aliquem equitum numerum conscriberent, et Joanni in Hungariam adducerent, rogavitque Electorem die 6. Julii ut transitum illis praeberet; praetexens, melius esse, ut suppecis istis iuvaretur Joannes, quam destitutus ab aliis ad Turcarum societatem compelleretur, sed Elector denegavit; "s így ezen határozással vissza jöven Laszky, semmit sem végzett.

1533. Midőn látná János napról napra erejének csüggedését, 's kincs-tárának üreségét fájdalmassan tapasztalta volna, Ferdinánddal való béke-kötést fontolgatta elméjében; és midőn azt mind Gritti, mind más tanácsossai helyben hagyták volna, Laszky Hieronymusra bízott ennek végre-hajtása; parancsolatot vévén: hogy esztendeig tartó fegyvernyugvást eszközölne, vagy ha azt nem, legalább fél esztendeit, 's onnét pedig mindjárt Károly Császárhoz iparkodna, és tökéletes békességet eszközölve térne vissza; mind ezekről tudósított Szoliman és Ibraim is Tarquillus Andronicus Gritti hív Írásza által, 's ezek látszanak meg is egyezni János' szándékában. Ferdinánd ugyan megengedte az esztendeig tartó fegyvernyugvást, de a' Császárhoz nem bocsájtotta, hanem azon úton, mellyen jött, vissza parancsolta; mellyért Zápolya meg is háborodott. (a)

§. XX.

Laszky Palota Vára' ostromlására küldetik.

Hieronymus' bölcsességét éppen nem pirították hadi tettei, a' mit többszöri kormányozónak kineveztetése bőven megmutat; így: minekutánna Moré László meg nem szűnt volna több intések után is garázdálkodni, 's nem csak a' házakat, kastélyokat feldúlni, hanem még az úti bátorságot is eltörlötte Péts, Veszprém, és Fekérvár környékein; azért meghatározott, hogy Laszky válogatott vitézekkel ostromolná őt' Palotán, mellyet abban az időben bírt; de minthogy szemlélé lankadni erejét, bő kincsét kiosztogató katonái közt, maga pedig az elillantásról gondolkodott; a' mi meg is történt, mert a' várból kötélen leereszkedett, fiját és leányát ott' hagyván jeléül vissza-jövetelének; azonban minnelőtte ez történt volna, elfoglaltatott Palota Laszky által, és az említett gyermekek Jánoshoz vitettek Budára, 's ott is tartattak fogságban, a' míg csak János élt, a' vár pedig Podmánczy Ráfáelnek és Jánosnak adatott Zápolyától. (b)

§. XXI.

Laszky és Verböczy akaratjára Gritti Magyar-Ország Kormányozójává neveztetik.

Moré László által okozott tűz eloltása után ugyan azon 1533 évben meghalt Lindvai Bánffy János Szapronczai várában; kiben hív Palatinusát nagy fájdalommal vesztette-el

(a) Istvánfy Lib. XII. — (b) Ugyan ott.

Zápolya; meghallá ezt Laszky és Verbőczy, nem szűntek Gritti Lajost mind nagy katonaságáról, mind jó szívről, mind halhatatlan cselekedetéről, melyet Szolimánnál 's Ibraimnál tett, dícsérni; míg Jánost arra birnák, hogy Gyűlés alkalmával az Ország' Nagygjai ellenére kijelentené: hogy Grittit, mind különös hív emberét, 's nagy érdemű jóltévőjét, Magyar-országi kormányval akarja megtisztelni, melly akaratja Jánosnak, éppen nem vólt kedvekre a' jelen lévő Nagyoknak, és jóllehet Laszky és Verbőczy szűnhetetlen iparkodott is az ország' Nagygjai' részekre hajtásában, sőt maga Nádasdy is ezen tárgynak határozásában szörnyen habozna, — a' ki minekutánna megkérettetett vólna szándéka' kijelentésére, ékes nyelvel ellenezé (megismérvén ugyan Gritti' nagy tetteit) és kéré a' Királyt, hogy szándékát megmásolná (a) — haszontalan vólt Nádasdy' velős szóllása és a' józanabb rész' morgása, mert János inkább tellyesítette Laszky' 's társai' szándékát, mind azokét; minthogy ugyan ekkor kinevezte Grittit kormányozónak, ezen akaratját Verbőczy által fel is olvastatta, és pedig olly' kemény hanggal: hogy minden Erdély- és Magyar-országi alattvalói úgy engedelmeskedjenek nékie mind tulajdon személyének: 's e' végre levelét is adta önnön 's a' jelenvalók alá-írásával, mellyet azonban sokan nem írtak alá, nevezetessen: Stanisló János Erdélyi Püspök, Várallai Stanisló Fehérvári Prépost, Csibak Imre N. Váradi Püspök, Ártándy Balás, és Pál, Nádasdy 's a' t. kiket Gritti jól megjegyezvén magának, meg nem szűnt mind addig, míg ki nem végezte őket ártatlanúl e' világból: a' mit János mint igazságosan történtnek vélt dolgot fel sem látszatott venni mind addig, még a' N. Váradi Püspök orozva történt megölettetését ki nem tanúlta; ugyan azért Laszkyt is, mint kedves embere' halála' okozatáról gyanúst Budára vitette, és bészárta; sőt Jóvius írja, hogy kínzások köz't vallotta vólna meg Grittivel egyes tanácskozását, (b) a' mit csak ugyan nem is hiszek; — annál is inkább, hogy Bethlen Farkas éppen ellenkezően ír, mondván: „expeditis ad captivum, tribus de sanctiori consilio viris, eius aegrum animum consolari iussit, declarareque: Regem maxime invitum tam severe in eum animadvertere; fateri eius dexteritate, Regnum et patriam recepisse, ideoque eximium sibi praestitum officium nulla temporis iniuria oblivioni tradendum, sed potius omni gratitudinis genere esse referendum. Tantae severitatis culpam tribuendam esse potius tempori, quam sibi, cuius ingenium prout ab omni saevitia et crudelitate etiam in eos, qui poenas meruissent, exercenda, alienissimum semper fuisse, ita vel imprimis ab ingrati animi crimine in optime de se meritos nunquam non abhorruisse; vel ipsimet Laskyo esse perspectissimum. Persvasum itaque sibi habeat rationes Regni in unius caede summe periclitantis, non vero offensam aliquam debuisse avocare aliquantisper Regis animum, ab insita ipsi clementia; certa tamen spe se ipsum erigat; brevi, sarciendi istius incommodi voluntatisque Regis erga se propensissimae, ad futuram talem facultatem magno cum suarum tum fortunarum tum dignitatum incremento, credat.“

(a) Istvánfy Lib. XII. — (b) Lib. XXXIII. a' hol egyszer'smind olvasd Gritti érdeme szerint történt gyalázatos halálát is, hozzá adván Istvánfy Lib. XII.

§. XXII.

Laszky' Budáról szabadulása és Ferdinándhoz pártolása.

Minthogy malum consilium consultori pessimum, Gritti gyalázatos meggyilkoltatását követte volna hihető Laszky' élet-fonala szakadása is, ha Tarnovi, és Tarloni, Laszky-nak igen jó barátjai nem emlékeztették volna Jánost azon javakra, mellyeket nékie tetek nyomorúlt állapotjában, és eszében nem hozták volna azon fáradozásokat, mellyeket Laszky semmi önn' haszon-keresésből, egyedül csak János' boldogságára élete' feláldozásával is végben vitt; mellyeket csakugyan midőn szívére vett volna János, tellyesíté azok' akarattját; és Laszky említett barátjaival elköltözött Lengyel-országba, minden dicsőség nélkül ugyan, de még sem szökött, a' mint Jóvius tanítja. — Kevés nyugta után Hieronymusnak honjában, szeme előtt repdezni látta Zápolya' hálaadatlan tetteit, azért: szíve fájdalmában tollat ragadván, mentő-levelet írt; mellyet mennél fontossabb okokkal töltve, annál keményebb kifejezéssel rakva elküldött a' hálaadatlan, 's az ő szerencsésen tett fáradozásai' gyalázatos elfelejtőjének Jánosnak. (a) — Fájlalta ezen esetét Laszky-nak, nem csak Zsigmond Lengyel, hanem még Ferencz Francia Király is, ki csak kevésel előbb a' Torquatusok rendével ajándékozá-meg Hieronymust, és egyszer'smind intette Jánost, és dorgálta: olly' nagy férjfiú eránt végbe-vitt kegyetlenségért, és hálaadatlanságért, kérvén: hogy Laszky becsülete vissza-állítása végett, leveleket küldvén minden birodalmi' részeiben, annak ártatlanságát a' közönségnek kinyilatkoztatná, a' mit János elsem mulasztott, de Laszky sebes szívének nem volt ez hathatós ír, mert mind maga, mind, mind a' két Király' nagyobb veszedelmére Ferdinándhoz kapcsolta magát.

§. XXIII.

Viszontagságai Ferdinánd' részén Laszky-nak, és szerencsétlen követsége Szolimánnál.

Azon fegyver-nyugvást, melly Ferdinánd és János köz't végzetett, feltörte 1540. 21 Jul. történt Zápolya halála; mert midőn ez tudára esett vetélkedő társának, felgyulladván uralkodni vágyó tűzétől, biztattatván Turzó Elektől, Battyányi Ferencztől, Seredy Gáspártól, Bánffy Boldizsártól, Nyáry Ferencztől, hogy ezen kedvező alkalmatosságát használni el ne mulatná, és az özvegy Királynét ha békével nem, tehát fegyeres erőszakkal fosztaná-meg Budától, 's országától. Eggy akarattal megegyeztek a' Német Vezérek is, és a' hadat elmúlászthatatlannak vítaták addig: míg a' Török kirohanna országából, mellyre nézve hízelkedőleg következett a' tél. — Csak egyedül Laszky volt, ki ezen terhes tárgytól, mellytől a' Magyarok és Osztriaiak' szerencséje függött, ellenkezőleg gondolkodott; a' hadat 's emberi vér-ontást gátolni iparkodván, ezen nagy tárgy elintézését inkább elmével, mind fegyverrel állítá tanácsos'bnak; okoskodván Szolimán kevélységé-

(a) Lásd Bethlen Farkast pag. 75.

ről, tanácsossai' megmagyarázhatatlan pénz-szomjáról, 's az emberi nemzettel baromként bánó telhetetlen táborozásokról; 's azért jobbnak állítá: Szolimántól úgy kérni inkább azon országot, mintsem tán ez'rek' vesztével semmit sem nyerni.

Fontolóra vévén Laszky' bölcs tanácsait Ferdinánd, elálván iménti rendelkezéstől. Szolimánhoz követségben küldeni határozá Laszkyt; a' kit ebben mint jártast, mind a' Császárral, mind Bassáival ismérőst, jót végezni nem is kételkedtek. Jó reménnyel indúlt ugyan Laszky, de már ekkor fordulóba voltak János Király özvegygye' Követjei, Verböczy t. i. és Eszék Pécsi Püspök, a' kiknek még minekelőtte az udvarhoz ért volna Laszky (egy ideig feltartóztatván betegségétől is) megígérte Szolimán, Ferdinánd ellen a' segítséget; Laszkyt pedig részént álhatatlanságáért és hitszegéséért, részént szabad nyelvéért bészáratta, csak kevésben múlt, hogy gyarló életének még kis ideig gondviselője maradhatott; mert Szolimán' Rusthán nevű rokonnyára bízott az ítélés, a' ki ifjú büszkeséggel azt határozá: „Ultimo supplicio dignum, qui insolenti orationis libertate sereni vultus Maiestatem offendisset; ludificatusque regem regum, amicitiam peteret, cum interim inpudenter in Pannonia bellum gereretur.“ (a) Méltán is gyülladhatott ezen követségen Szolimán, mert míg Laszky Konstantinápolyban járt, addig más határozások történtek itthon; minthogy Visegrádot, sőt Budát is ostromolták Ferdinánd' fegyveresei Fels. vezérsége alatt; azért ebben az esetben nem volt ugyan hibás Laszky, de már-már közelített töltéhez a' mérték.

Semmivel sem volt kisebb Ferdinánd' veszedelme, mint Laszky szerencsétlensége, és jóllehet erre nézve kiderülni látszatott, de csak igen hamar homályos felhő takará-el annak fényét; mert Szolimán vezetvén táborát őseink ellen, Laszkyt kegyelemben vévén magával hozta; de minekutánna meghallotta: Rinco Antal' a' Császári Németek által történt megölettetését, a' ki Szolimánnál követségben volt, 's csak ekkor parancsolatokkal küldetett vissza Ferencz Francia Királyhoz, ismét dühében tömlöczben vettette Laszkyt Nándor Fehérváron, (b) azon halál' gyanújából kimosta Ferdinándot Laszky, 's ez által ismét szabadságot nyert, melly szabadsággal 's a' tirántól nyert ajándékkal a' nélkül, hogy Ferdinándot tudósította volna, testében lelkében betegséget véve, tért vissza honjában; mert Nándor Fehérvári fogságában állítják az Irók, lassanként emésztő téjben vegyített méreggel vendégelték-meg a' Törökök. Így ír Istvánfy (c) „Nem is húzhatta sokáig életét Laszky Lengyel országban vissza menetele után; mert emésztő nyavalyája nem volt a' méreg vétel gyanúja nélkül, a' mit a' Törökök téjben, mellyel gyakran élt, nyújtottak néki, híre volt.“ Hasonló módon írja halálát Jovius, ha a' téj italt kiveszszük (d) midőn így ír szabadulásáról Laszkynak: „Ezen jó tétéménnyel sokká nem élhetett Laszky, mert Lengyel országban vissza menetele előtt, nagy betegségben esett; úgy hogy minden udvari németek ezen dolgot irigységre magyaráznák; és nem has-menésben mellyben soká szenvedett, hanem csendessen emésztő méreg által vitaták azt hólnak; holott ezen minden virtusokkal és ékességekkel fényeskedő férjfiú hosszabb életet érdemlett volna, 's ezen állapotjában honnunknak még a' Királytól is gyászoltatott.“ Bizonyos

(a) Jovius Lib. XXXIX. — (b) Jovius Lib. XL. Lásd Sleidán comment. Lib. XIV. ad annum 1541. — (c) Lib. XVI. —

(d) Jovius Lib. XL.

is: hogy egész Európa' Fejedelmei szánakodva hallották Laszky' kora, 's gyalázatos halálát, mint olly' férfiúját: kihez abban az időben senki, vagy kevesen találkoztak hasonlók minden Királyok Udvaraiban; akár a' terhes dolgok' végre-hajtásában, feltett szándéka alhatatosságában, akár megrettenthetetlen lelkében tekintsük. — Hieronymusunk' halála, okot adott az akkori tudósoknak tollaik' felemelésére, hogy őt' érdeme szerint dicsérnék; így a' többi között: Melánchton Filep Laszky érdemeivel tellyes beszédet adott-ki a' mint észre veszem annak Laszky Jánoshoz írt leveléből. a) Laszky viszontagságokkal tellyes életére illik Persius ezen verse:

O curas hominum! o quantum in rebus inane.

Szalay Antal.

13.

Nem a' hely teszi az embert boldoggá.

(Johnson után.)

Strenuo nos exercet inertia, navibus atque
 Quadrigis petimus bene vivere: quod petis, hic est;
 Est ubivis, animus si te non deficit aequus.

Horat.

Hogy az embernek soha sem kellene boldogságát a' külső környülállásoktól felfüggeszteni, ez a' Stoikusok' böltselkedésének egyik legfőbb regulája; egy olyan regula, melly ezen magasan repülő felekezetet az emberi élet' állapotján felülvitte, 's mellyben némelylek annyira mentek, hogy minden testi fájdalmakat és örömeiket méltatlanoknak tartottak a' Böltsek figyelmére.

Ezen esztelen böltselkedésnek megtzáfolására nem szükség, az okokat meszsze keresni. Azt a' mindennapi tapasztalás könnyen földhez veri, 's a' természet maga szüntelen ellene hartzol: de mind a' mellett nem illetlen arról gondolkodni, mennyiben lehetséges a' léleknek ezen felséges állapotjához közelítenünk, 's mennyiben tehetjük magunkat a' külső környülállásoktól szabadokká. Mert jól lehet tökéletes függetlenséggel kérkedni nevetséges és hijába való dolog; mindazáltal a' külső dolgok minden bényomásánál való gyáva hajlékonyság 's minden tsekély baj' hatalma előtt való alacsony meghunyaszkodás, sem keve-

a) Lásd ezt: Thomo episc. Melanchtonis, 1647. Lugduni Batavorum kiadásban.

sebbé illetlen ahhoz a' lélekhez, melly minden romlottsága 's lerőtlensége mellett is égi eredettel ékeskedik, 's a' véghetetlen valóságtól elváltozhatatlan boldogságot reményl.

Ne vitis pejora fovens
proprium deserat ortum.

Melley igen szükséges légyen az értelem' méltóságának egy bizonyos gráditsára felemelkednünk 's az örömnök olyan forrására szert tennünk, melley a' külső dolgok' hatalmában nintsen egészszen, azt soha sem lehet szembetűnőbben általlátnunk, mint akkor, ha azokat vi'sgáljuk, kiket a' szerentse a' magok kények szerént hágy élni, kik nem lévén valamely bizonyos hivatalra, vagy órájknak meghatározott módon való elrendelésére 's eltöltésére szoritva, kéntelenek magok magoknak foglalatosságot 's időtöltést keresni 's ki gondolni; 's kik semmit sem találnak magokban, a' mivel magokat vagy mulathatnák vagy foglalatoskodhatnák, 's azért az idő megölésére mindenféle mesterségeket próbálni kénszerítettnek.

Azon számtalan mesterkedések, mellyekkel az efféle emberek az élet' terhét könnyebíteni igyekeznek, nem igen szebbek 's talán szintén olly szánakozásra méltók, mint azok, mellyekkel a' kereskedők és kalmárok élnek, mikor megbukásokat elkerülhetetlennek látják lenni. Szemeimmel láttam, hogy egykor egy Úri háznak minden tagjait elfoglalta a' komorság és kedvetlenség azért, hogy a' kártyázó társaság, mellyre számot tartottak, elmara-dott; 's minekutánna azok ezen veszteség kipótolása eránt ezerféleképen tanátskoztak, 's az inast százfelé is elküldözték, végre mint valamely elkerülhetetlen szerentsétlenségre olly szomorúan 's olly nagy magok megtagadásával szánták-el magokat egy estvét beszélgetéssel tölteni-el. De hirtelen, mikor nem is reménylették, vigasztalást nyújtott nekik egy váratlan látogatás, melley nem kevesebbé örvendeztette-meg őket, mint egy bézárt 's éhelhalással küzködő vár' lakosait a' reménytelenül nyert bőséges eleség; 's új erőt adott nekik az inséget más napig eltűrhetni.

Azok, a' kik elégedetlenek 's elégedetlenségeknek okát nem tudják, rendszerént abban keresnek könnyebbséget, hogy helyeket változtatják. Úgy gondolkodnak, hogy bajokat az a' hely okozza, mellyen vagynak, 's úgy igyekeznek az elől elfutni, mint a' gyermekek árnyékaik elől; örömeik helyének változtatásától szüntelen új örömet reménylenek, 's vá-rakozásokban megsalatkozván, szüntelen új panaszokkal térnek-viszsa.

Az esztelenségnek ezen neméről nem gondolkozhatom a' nélkül, hogy azok eszembe ne jutnának, kik a' dühös kutyák' harapása miatt a' víztől-irtózás' rettenetes nyavalyájában szenvednek. Tudva vagyon, hogy ezen szerentsétlenek kik ámbár a' szomjúságban tsaknem elepednek, még sem tudnak inni, néha testeket sokféleképen hajtogatják és forgatják, ollyan reménységgel lévén, hogy talán egyyik helyheztetésben elnyelhetik a' vizet, mellyet a' másokban ajakok vissza taszít.

Ezen esztelenség pedig nem tsak a' tudatlanoknak tulajdonok, hanem néha ollyan elméket is elfoglal, mellyeket, ha tudományjokat és itélő tehetségjeket tekintjük, attól menteknek lenni gondolhatnánk. 'S valóban a' tudomány és ész' kevélységének nem kitsiny megalázására szolgál az a' tapasztalás, melley gyakran mutatja, 's bizonyítja azt, hogy azok nem mentenek-meg bennünket a' legerőtlenebb 's legalatsonyabb köz-emberek tévelygéseitől is.

Azok, kik valamelly nyugtalanságot 's fájdalmat éreznek, rendszerént úgy vélekednek, hogy fájdalmokat más helyen könnyebben elszenvedhetik. Eszekbe sem jut azt gondolni, hogy boldogtalanságoknak oka magokban van, hogy indulatjaik nintsenek elegendé megzabolázva, 's hogy saját túrhetetlenségek által zaklattatnak, melly őket mindenüvé kíséri, 's következésképen akármelly országban is fogná kínózni. A' tapasztalás elébb vagy utóbb meggyőzheti őket arról, hogy a' megelégedés' forrása magában a' szívben vagy, és hogy az, a' ki boldogságát a' külső dolgoknak 's nem szívének változásában keresi, életét haszontalan próbákban vesztegeti-el, 's fájdalmait a' helyett, hogy eltávoztatná, inkább megsokasítja.

K. S.

14.

A' szép könyvek' olvasásáról.

(Funke után.)

A' könyvolvasás egy a' legnemesebb, leghasznosabb és legkellemesebb foglalatosságok közzül. Melly bódogság a' minden időkbéli legnagyobb elmék' társaságában lenni, halhatatlan munkáikat tsudálni, 's a' velek való barátságos társalkodás által legszebb érzéseiket, gondolatjaikat és esméreteiket, ezen sok esztendei gondolkodásoknak és tapasztalásoknak gyümöltseit, könnyű munkával magáévá tenni!

Önként értetődik, hogy itt nem az olyan olvasásról szólok, melly annak, a' ki valamely tudományt jól megakar tanulni, elmulthatatlan kötelessége. Az olyan olvasásnak különös és meghatározott tzélja lévén, különös regulái is vagynak, mellyek a' tudomány' tanulásnak alkalmával előladatnak. Itt tsak az olyan olvasás tárgyam, mellyel általjában az értelmes ember tsak azért foglalatoskodik, hogy általa lelkét hasznos és kellemes esméretekkel gazdagítsa, jónak és szépnek érzését elevenitse, 's szívét nemesitse. Jóllehet az ilyen olvasás sok tekintetben igen hasznos, még sem adhat a' léleknek új tehetségeket, hanem a' már meglévőket naponként nagyobb tökéletességre emelheti. A' legnagyobb tapasztalásu öreg is tanulhat a' könyvekből, az ifjakat pedig az azokkal okosan való élés idejeket megelőző értelemmel ruházza-fel.

De kevesen nézik az olvasást ezen szempontból; legtöbben sokkal tsekélyebb tzélt akarnak általa elérni, 's azért sokkal kevesebb hasznát is veszik, mint vehetnék. Némelyek azért olvasnak ugyan, hogy lelkeknek esméretekre vágyását kielégítsék; de abban hibáznak, hogy azon étkeknek, mellyek ezen éhséget elvehetik megválasztásában, inkább arra néznek, mi van inyekre, mint arra, mi szolgál egészségekre; 's fájdalom! a' mai vi-

lágbéli szakátok, sokszor úgy készítik az étkeket, hogy azok, mellyek legkevesebbé egészségesek, leginkább hízelkednek az ízlésnek. Gyakran pedig ízlésünk' romlottósága miatt is a' rosszat a' jónál feljebb betsüljük. Némelleyek tsak úgy tekintenek a' könyvbe, mint sokan zsebórájokra; azért, mert mások is tselekszik azt, nem azért, hogy az időt annál gondosabban használják.

Vagynak még olyanok is kik azért olvasnak könyveket, hogy benne hibákat keresenek; 's kik úgy rohannak azokra, mint a' vámos tisztek arra, a' mit valamely utas a' városba magával visz, tsupán hogy lássák, ha nem találnek e benne tiltott portékát.

Az olvasásnál tulajdonképen való tzélunknak annak kellene lenni, hogy általa magunkat jobbítsuk, 's olly tökéletességeket szerezzünk, mellyek által a' közjót jobban előlmozdíthassuk. Ha ez igaz (a' mit pedig ki tagadhatna?) a' könyvek betsét nem más határozhatja-meg hanem az ő hasznok; 's az író, ha nemesen gondolkozik, nem egyébért kíván munkájának szépséget adni, hanem azért, hogy a' hasznos igazságokat 's nemes érzéseket hozzájuk illendő tsinos köntösbe öltöztesse, 's annál inkább megkedveltesse. Sokkal többször fogja azt kérdezni, mit fog a' Virtus, mint azt, mit fog a' Critica könyveiről itélni. A' ki a' közönség előtt írásával megjelenik, mindenkor készen tarthatja magát erre a' vádra, hogy munkája többb szépségekkel birhatna, mint bir. 'S ettől nints is oka annyira félni, mint a' másik fontosabb vádtól, melly abban áll, hogy nem eléggé nemes tárgyat választott magának. Nem tzélok azokat menteni, kik elégséges talentomokkal nem birván könyveket írni bátorkodnak, 's azzal akarják magokat védelmezni, hogy használás' kedvéért írnak. De valamint tagadhatlan, hogy az írótól az írásra való talentomot szükségesképen meg kell kívánni: úgy bizonyos az is, hogy minden könyv' fő tzéljának az erköltsi haszonnak kell lenni:

Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.

Phaedr.

A' szép munka erköltsi haszon nélkül olyan — mint a' szép virág jó illat nélkül, 's az, a' ki azt egy másiknál, mellyben az előadásnak némelley hijánosságai mellett több erköltsi szépségek találtak, feljebb betsüli; magát lealatonítja, 's azt mutatja, hogy az öltözetet tekinti, nem az öltözetben lévő embert.

Egy nemes tselekedet sokkal szebb, mint a' mesterségnek akár melly szép műve; 's a' nemes szívű ember is kétség kívül sokkal betsesebb, mint a' tsupa kellemes magaviseletű. Az olyan Író, ki a' jót és hasznost munkájának fő tzéljává teszi, ha szintén előadásában némelley fogyatkozások vagynak is, sokkal nagyobb mértékben megérdemli tehát tiszteletünket, mint az, a' ki a' vétkek' mérgét az elmének minden mesterségei által édes ízűvé kívánja tenni.

Azt az ellen-vetést lehetne ugyan itt mondani, hogy a' szép mesterségeknek nem a' haszon, hanem a' gyönyörködtetés fő tzéljuk. Fel tévén is, hogy ezen állítás igaz; mi fog belőle következni? Mellyik részét az emberi nemzetnek kívánja a' művész gyönyörködtetni, a' jobbikat e, vagy a' rosszabbikat; 's mellyik részben akar maga is számláltatni? Mentheti e magát ezzel, hogy a' Virtus' festésében nem olly szerentsés, mint a' vétékében, vagy némelley haszontalan tsekélységekében? Nem annyit tenne e ez, mint ha azt mondaná,

hogy csak a' vétek 's a' haszontalan tsekélységek tudják őtet lelkesíteni? Ki kényszeríti őtet az írásra? jobbítsa 's nemesítse-meg elébb szivét, azután írjon.

Melly sokkal felül-haladnak e' részben sok pogány Irók némelly Keresztyén Irókat! Xenophon, Cicero, 's Plutarkus, minden századokban elfelejthetetlenek lesznek, 's a' böltsek és jók mindenkor fogják keresni társaságokat. 'S ők azért, hogy hasznos írtak, nem kevesebbé gyönyörködtetnek.

Egy Romai költőnek azon sokaktól, utána mondott mentsége, hogy a' munkának nem épen szükség fedhetetlen erköltsűnek lenni, csak írója legyen az, felette nyomorult mentség. Az igazán nemes gondolkozású ember szégyenl valamit olyat mondani, vagy csak maga felől gyaníttatni is, a' mit tselekedni szégyenlene.

A' költőknek legkiváltképen ilyen gondolkozásúaknak kellene lenni. A' költői munkák nagyobb erővel hatnak a' szívre, mint egyéb írások; 's a' mi itt különös figyelmet érdemel, főképen a' fiatalok' számára irattatnak. Mert hányadik öreg gyönyörködik csak féltényire a' Poezisban, mint a' fiatalok! melly könnyen lehet pedig az ifjúság' szívében, melly még a' jóban nints megerősödvé, sok olyannak is káros következése, a' mi az üllepedettebb gondolkozásuaknak nem veszedelmes!

Vagynak viszont olyan emberek, kik az elől-adás' minden szépségeit, a' vallási és erköltsi tárgyaktól egészen ki akarják rekeszteni, 's kik az olyan könyveket, mellyek efféle kellemmel bírnak, épen nem olvassák. Ez a' bal vélekedés sem kevéssé ártalmas. De ha az ilyenek meggondolnák, hogy szépen írni nem egyebet tesz, mint gondolatjait világosan, helyesen, természeti renddel és nemesen elől-adni: vallyon buzgólkodhatnának e a' szép írás ellen? Kérdést sem szenvedhet, hogy jobb a' hasznos és szívet tárgyazó igasságot kellemes és szeretetre méltó ábrázatban mutatni, mint hidegen szárazon rendetlenül 's alacsony módon elől-adni. Ha az emberek munkájiknak valami szépséget adhatnak; mi érdemli azt meg jobban, mint a' jó, és hasznos?

Vallyon a' bölt's Teremtő a' napot, azért, hogy az reánk nézve az égi testek között legszükségesebb, kevesebbé szépnek alkotta e?

Némellyeknek épen nints tehetségek az elme munkájinak szépségeit érezhetni; jóllehet külömben rendkívül való talentomokkal birhatnak 's az emberi társaságnak igen hasznos tagjai lehetnek. Az az egykori Matematikus nem tsufolást, hanem szánakozást érdemel, ki Virgilius' Aeneisét csak azért olvasta, hogy Aeneas utazását a' Mappán kikeresné. Az ő lelke nem úgy volt alkotva, hogy ezen jeles költőnek szépségeit érezhette volna.

Még mások vagynak, kik nem minden szépséget kárhoztatnak az elme' munkájiban, hanem csak a' szépségnek némelly nemeit; minthogy magok csak némelly nemeit tudják érezni. Nem lehetne őket vádolni, ha csak ezt mondanák: ez én reám nézve nem szép. De többnyire tovább mennek. Ha valamelly felségeset olvasnak, nem jut eszükbe azt gyanítani, hogy az a' munka az ő látások' határán túl vagy, hanem azt egy általán fogva felpuffadtnak és érthetetlennek nevezik. Az ilyen gántsolók nem kevesebbé nevetségesek, mint az volna, a' ki erősen azt állítaná, hogy a' Sas nem repül magasabban, mint a' szelíd Lúd, tsupán azért, minthogy erőtlen szemei a' Jupiter' madarát nem érnék utól.

Még egy nagy elme se volt, melly minden nemekben egyeránt nagy lett volna. Sokrates nem volt egyszer'smind Homerus is, Demosthenes nem Sokrates is, Aesopus nem

F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

Sophokles is; mindazáltal egyik sem vetette-meg ezek között a' maga előtt élőket. A' nagy lelkek mindenkor betsülnek más nagy lelkeket, 's tsudálják azoknak nagy tökéletességeit, ha szintén a' magok nemek szerént különböznek is. Minden szépet szépnek találnak, ha bár attól a' széptől, melly az ő talentumok' körébe tartozik, nagyobb mértékben elragadtatnak is. Középszerű lelkek azok, kik tsupán egy vagy két nemű szépséget tudnak érezni, 's a' többet hidegen megvetik.

K. S.

15.

Némelly elmésen gunyoló jegyzések Lichtenbergből.

A' n a g y e m b e r.

A' legnagyobb emberek' tulajdonsági egyesülve voltak nála; félre tartotta a' fejét mint Nagy Sándor; mindég a' hajában bibirkélt mint Julius Caesar; annyi kávét tudott inni mint Leibnitz, 's ha bele vette magát ülő székébe, ételt italt elfelejtett mint Newton, 's őtet is mint ezt fel kellett költeni; parókáját úgy viselte mint Johnson, 's egy nadrág-gombja mindég nyitva volt mint Cervantesnek.

Hogyhogy? Hát értenünk kellene a' dolgot, ha róla disputálni akarunk? Én a' disputációhoz elmulthatatlanul szükségesnek tartom, hogy legalább egyik ne értse a' dolgot, a' mellyről szó vagyon; sőt az igazán eleven disputációnak legnagyobb tökéletességében egyik résznek sem kell semmit is a' dologból érteni, 's azt sem kell tudniok mit beszélnek magok. Ez Lullusnak * egész mestersége: nem arcanum, hanem találós mese: ő a' világot bolonddá tette, mint sok Philosophus előtte és utánna. Ezen mesterséggel mindnyájan birunk, 's az már a' prózában beszélés' mesterségében is benne vagyon. Nem mesterség valamit röviden mondani, ha valami mondani való vagyon, mint Tacitusnak. De ha valakinek semmi mondani valója nints, 's még is egy könyvet ír, 's az igazságot magát az ő *ex nihilo nihil fit*-jével mintegy hazugságban hagyja, azt már mesterségnek tartom.

* Az Lulliana minden dolgokról értelem nélkül való beszélhetésnek mestersége. Lullus Raymundusnak a' XIII-dik század' egyik híres Scholasticusának találmánya.

16.

A' CSALÁRDHOZ.

Heic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto:

Horat.

Már több ízben e' Nyirjesbe
Magadat megigérted,
Én hívó a' Szerelmesbe *)
Siettem csupán ér'tted.
De megcsalál és nem jöttél,
Remélve kerestelek,
Lágy szívembe kint töltöttél,
Mert sehol se leltelek.
Mért nem hiszesz szívnek, szónak;
Miért kegyetlenkedel
A' nyilt szívű sóhajtónak
Kemény! m'ért nem engedel?
Száz fül 's szemek ott' vigyáznak
Minden ajtó nyikorog
Ott' falak köz't szívek fáznak
Mindenütt irigy forog.
De itt' gallyas árnyékokban,
Keblén a' természetnek,
Sűrűen bús vad bokrokban
Minden élők szeretnek.
Vak és néma Nyirjesemnek
Minden boga meg ága,
Csak hév szívem' 's szerelmemnek
Lészs' tanúbizonyságá.
Nem fog e' szív elárúlni,
Nem kell azt hát szaggatni,
Mint e' fák úgy tudok gyűlni,
Mint árnyéjkok halgatni.

Gr. D. J.

*) Így neveztetik (de nem mondom, hol,) a' sétálásra alkalmaztatott Nyirjes Erdőske.

PÉCZELI ÖRÖMINNEP.

Vándor.

Merre, hová, fiatal lyánkák, koszorúkkal övedzve?
Mért van ez innepi fény? mért van ez édes öröm?

Az első lány.

Eggy magos Éneklő' születését Péczeli tájunk
Szent hódulattal mai napon idvezeli.

A második lány.

Kypria 's Ámor, Apoll 's az három Grátia, Bakchusz,
'S a' Nymphák' serege drága mezőnkre siet.

Az harmadik lány.

Pásztoraink hálás dalokat zengnek, 's az havas nyáj
Zöld bársonygyepeken könnyen ugorva vigad.
És Szemerét, 's Szemerét harsognak az illatos erdők,
'S a' kristálycsermely visszazugatja megint.

Mind az három lány.

Fő gyönyörünk, örvendeni ezekkel! Azért, ki szelíden
Érezve ömled, mint isteni Harmonia.
'S míg az olymoszi kar csókkal koronázza Művészünk'.
Ennek mi nyujtunk zsenge virágfüzetet.

PONORI THEWREWK JÓZSEF.

AZ ÉLET' BÖLCSESSÉGE.

Örvendj, ne szomorkodj, hogy szíved érzékeny,
Eszed érzésidet csak ollykor bojgassa;
Éld a' jelenlévő jót bár töredékeny,
A' jövőd, a' múlt, azt ne fogyasztgassa;
'S valamint a' gyors méh mindegyik virágból,
Kis vagy nagy mértékben az édest kihívja;
Úgy ne mülj-ki soha semmi boldogságból,
'S minden párad minden tárgyból a' méz't szívja.
Az ég a' harmatot csak cseppenként hinti,
Pokol annak a' föld, ki végig tekinti.

Gr. D. J.

A' SZEGÉNY PÁR.

(R o m á n c z.)

„Jőj leányka, csónakom kész,
Nincs mit félni: távol a' vész,
Csendes a' tó, kék az ég —
Od'át leszünk estve még.“

„„Kedves! kék bár mostan az ég,
Ki tudhatja — estve nincs még!
Bennem bú és gond vagyon —
Félek félek én nagyon.““

„Illyen hamar a' természet
Fel nem túrja az egészet:
Messze még a' zivatar —
Szökj sajkámba, szökj hamar.“

„„Kedves! kiseded ez a' csónak,
Ne eresszed csalfa tónak.
Védje, vitorlája nincs —
Ne híj, ne híj, drága kincs.““

„Ne félj; ne félj: bátor vagyok,
Mert előttem Isten ragyog:
Biztos útra serkent ő —
Ez a' boldog jövődő.“

„„Szót fogadok noha félve,
'S véled megyek, néked élve!““
Partról szálltak szegények —
Am de át nem jövének.

Gyenge csónak! vihar talált,
Olcsón adja sors a' halált.
Szép és jámbor volt e' pár —
Remény remény csapodár!

A' MÓDI. VOLTÉR (Voltaire) UTÁN.

Protheusz' lyánya, de nem Isten Aszszony ő,
Csapodár ő kenyérér' —
A' változó módi egy csudálatos Nő,
Mindég megy, jő, jár, megtér,
Mindene mindég új, álhatatlan egy fő,
Sokba kerül, kicsit ér.

Gr. D. J.

S Z E P E S V Á R.

Némúlok 's egy hév könnyü csillong arczomon. Elhúnyt
Nagy 's hős nemzetség' törzshelye, széke, Szepes! —
Elhúnyt ez! Honom ah rendül — te azonban' kipusztúlsz —
'S veszni eredt az erő, 's véle a' nemzeti-lét.
Vajmi szerencsés vagy, szép rom! nincs érzeted, élted:
Nyúgtos felségben állva tekintesz alá.

SÉDEL. *)

*) Sajnos érzéssel értettem-meg, azon kised tréfának, mely tőlem a' Minerva' VI-dik Füzetében áll, ezen derék Folyó-írás' TT. Redakciójától félre értését. Mint történeteit légyen, meg nem foghatom; mert a' mennyire az I-ső Negyed' foglalatjára emlékezem, az alkalmaztatást, szintén lehetetlennek tartom. 'S azért szükségesnek látom, magamat ugyan ezen Minervában kinyilatkoztatni: hogy az említett Dialóg még a' Minerva' kijövetele előtt iratott, 's valóban egy más Folyó-írásra czélozott. *) Noha a' Dialóg egy baráti kör' számára, 's csak egyszeri felolvasásra készült; mindazáltal későbbben úgy látsván, hogy bizonyos embereket meggondolásra bírhatna, ha csak lap-pótléknak is, egybek közzé vegyítve, a' Minerva' Redakciójának felküldtem. — Ezen kinyilatkoztatással tartoztam, mind a' Minervának, ámbár azt ollyatén vádak éppen nem érthetvén, annak semmiképp' nem árthatnak: mind magamnak is, és főképp' magamnak, hogy a' valódi érdemet ne láttassam meg nem becsülni, 's hogy a' satyra enn' magamra vissza ne hárúljon.

*) Akár mellyik Folyó-írásra czélozott a' tréfa, szeretete volna talán az olvasó közönség az elől hordott vádaknak, ha tréfa közben is valamicske bébizonyítását. A' mi p. o. a' plagiátust illeti, ha mind azon író plagiáriusz, ki a' mások ideáji' használása által valamely tárgyat, vagy jobban kimagyaráz, vagy nagyobb világosságra viszen, vagy más nyelvekből a' maga nemzete' vagy közönsége' számára, és gyeniosszához képpest feldőlgoz, vagy mások' ideájira új tekinteteket vetvén, új rezultátumokat hoz-ki, úgy alig történhető nem plagiáriusznak lenni, a' lefolyt a' tizenhatszázad után következő XIX-ikben 's így a' jelenkori jobb fejeknek legnagyobb hibájok lenne, hogy nem elébb jöttek a' világra, valamint következőiknek, hogy még emez későbbeknél is később támadtak. — Hány idő perczek, mennyi viz cseppek, mennyi gondolatok és ideák folytak-le ezen, a' véghetelenséghez rövid, de az emberi élet' keskenységéhez képpest, felette hoszsúra nyúlt idő szakaszban? nem természetes é hát? hogy a' külön időkben és helyeken élő jó fejek, a' nékül, hogy egyik a' másik gondolatját csak esmerjék is, minden legkisebb meglópás nélkül, néha hasonló, vagy pedig éppen egy azon akár anya, akár magzat ideákra bukjanak, és ollykor még ezeknek össze-köttetésében is egymástól ne különbözzenek? Mennyi hang össze-tételek találtak Hajden', Mózárt', Csima róza', Plájel', muzika darabjaiban, mellyek Lullinál, Hendelnél, és Gluknál is már elő fordultak. Valaminek egészsze határozza-el csak, plagiáriusz e valaki, vagy sem? —

A' Red.

Foglalatja a' 3^{dik} Negyednek.

	<i>Lap.</i>
Galanthai Eszterházy Pál, Római Sz. Bir. Herczegnek, Aranygyapjas Vitéznek, Magyar-országi Nádornak 's Kúnok' bírájának emléke.	263

Hetedik Füzet. Juliusz.

1. Wieland Adelung ellen: Mi a' tiszta Németség? (<i>Wielands Werke. Supplem. VI. Band</i>) — Tükörül azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdezzetik: Mi a' tiszta Magyarság? — 's intésül a' szere felett merészeknek. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	269
2. A' Magány. — <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	286
3. Némelly elmésen gunyoló Jegyzések Lichtenbergből. — <i>K. L.</i>	288
4. Sándor Leopold a' Nádor, és Birkenstok Menyhért. — <i>Dulházy Mihály.</i>	289

Nyólczadik Füzet. Augusztusz.

5. Laszky Hieronymus' Élete, 's titkos Követsége Szolimán Török Császárnál. <i>Szalay Antal.</i>	301
6. Álom. <i>Töredék.</i> — <i>Kelemen János, Kolozsvárról.</i>	320
7. A' régi, és mai Poésis között való külömbsegről közönségesen. — <i>Mokry Benjámín, volt Professor.</i>	323
8. Az Adonyi Éjszaka. <i>Eredeti Rege.</i> — <i>Jakab István.</i>	334
9. A' Nemességről. — <i>K. S.</i>	343
10. A' Cziel. <i>Dr. Thótt Jósef.</i> — Hunyadi Székely János', Magyar-Országai kormányzó' és Erdélyi Vajda' sírjénél (Károlyváratt, Erdélyben) — <i>Ponori Thewrewk József.</i> — Amor a' Remény' ölén. <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	345—548

Kilenczedik Füzet. Szeptember.

11. Udvari-Tanácsos Szirmai Szirmay Antal Úr' Élete. Tulajdon jegyzései után. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	349
12. Laszky Hieronymus' Élete 's titkos követsége Szolimán Török Császárnál. <i>Folytatás.</i> — <i>Szalay Antal.</i>	354
13. Nem a' hely teszi az embert bóldoggá. (<i>Johnson után</i>) — <i>K. S.</i>	377
14. A' szép könyvek' olvasásáról. (<i>Funke után</i>) — <i>K. S.</i>	379
15. Némelly elmésen gunyoló jegyzések Lichtenbergből	382
16. A' Csalárdhoz. <i>Gr. D. J.</i> — Péczeli Öröminnep. <i>Ponori Thewrewk József.</i> — Az élet' bölcsessége. <i>Gr. D. J.</i> — A' szegény Pár. (<i>Romancz</i>) <i>Sédel.</i> — A' Módi. Voltér (<i>Voltaire</i>) után. <i>Gr. D. J.</i> — Szepesvár. <i>Sédel.</i>	383—386

Fogelszja 2. Ngyv. 1848.

1848. évi törvény a Magyar Királyság és az azhoz tartozó részek területén a földtulajdonosi jogokról.

1. fejelet. Általános rendelkezések.

1. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

2. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

2. fejelet. A földtulajdonosi jog szerzése.

3. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

4. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

5. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

3. fejelet. A földtulajdonosi jog megszűnése.

6. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

7. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

8. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.

4. fejelet. A földtulajdonosi jog védelme.

9. §. A földtulajdonosi jog a föld használatának és a föld termékeinek tulajdonlásának joga.